

Βιομηχανικοί Οικισμοί του χθες
και η εξέλιξή τους σήμερα

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Βιομηχανικοί Οικισμοί του χθες
και η εξέλιξή τους σήμερα

Ονομ/νο φοιτήτριας: Μπελερή Δήμητρα
Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Διμέλλη Δέσποινα

Μπελερή Δήμητρα

Χανιά, 2019

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή	σελ. 5
2 Ιστορική Αναδρομή	σελ.6-10
Βιομηχανική Πόλη	
-19ος αι.	σελ.11-13
-Η εμφάνιση της Βιομηχανικής Πόλης	σελ. 14-15
- Κανονιστική Πολεοδομία	σελ. 16-17
- Οι Ουτοπίες του 19ου αι.	σελ. 18-21
- Η εξέλιξη της βιομηχανικής πόλης του 19ου αι.	σελ. 22-23
-20ος αι.	
- Μοντέρνα Πόλη	σελ. 24-29
3. Βιομηχανικοί Οικισμοί του χθες	σελ. 30-33
Η Εργατούπολη Menier - Noisiel-sur-Marne	σελ. 34-35
-Διαχρονική Εξέλιξη	σελ. 36-37
-Χωρική Οργάνωση	σελ. 38-39
-Τυπολογία Κατοικιών	σελ. 40-41
-Σημερινή Κατάσταση	σελ. 42-43
Pessac : Η βιομηχανική γειτονιά Frugès	σελ. 44-45
-Διαχρονική Εξέλιξη	σελ. 46-48
-Χωρική Οργάνωση	σελ. 49-50
-Τυπολογία Κατοικιών	σελ. 51-53
-Σημερινή Κατάσταση	σελ. 54-55
3.1. Η ελληνική εκβιομηχάνιση	σελ. 56-61
Άσπρα Σπίτια Βοιωτίας : Η βιομηχανική εντοπία του Κ.Δοξιάδη	σελ. 62-63
-Διαχρονική Εξέλιξη	σελ. 64-65
-Χωρική Οργάνωση	σελ. 66-69
-Τυπολογία Κατοικιών	σελ. 70-77
-Σημερινή Κατάσταση	σελ. 78-79
5. Συμπεράσματα	σελ. 80-85
6.Παράρτημα Κατόψεων	σελ. 86-116
Βιβλιογραφία-Πηγές	σελ.117-122

Εισαγωγή

Η παρούσα ερευνητική εργασία επικεντρώνεται στην σχέση της πόλης, την ανάπτυξης της και εξέλιξή της σε συνάρτηση με την ανάπτυξη και εξέλιξη της παραγωγικής διαδικασίας. Η ραγδαία και ανεξέλεκτη αστικοποίηση που προήλθε λόγω της εκβιομηχάνισης της εργασίας αποτελεί τον βασικό άξονα της θεωρητικής ενότητας, ενώ στην συνέχεια γίνεται μια προσπάθεια, μέσω παραδειγμάτων βιομηχανικών οικισμών του χτές, να αναλυθούν οι χωρικές επιπτώσεις που επέφερε η αποβιομηχάνιση καθώς και οι τρόποι με τους οποίους ανταποκρίθηκε ο δόμημένος χώρος στις νέες συνθήκες της αποβιομηχανοποιημένης πια εργασίας.

Σκοπός της εργασίας είναι να εντοπιστούν πρώτον, οι χρονικές φάσεις της εξέλιξης τόσο της πόλης, όσο και της πολεοδομικής θεωρίας, οι οποίες επηρέασαν και συνεχίζουν να επηρεάζουν την δομή του κτιστού περιβάλλοντος και στην συνέχεια, να αναλυθούν οι μέθοδοι και οι πρακτικές που δοκιμάστηκαν στην πράξη σε βιομηχανικούς οικισμούς στην Ευρώπη και την Ελλάδα καθώς και πως αυτοί οι οικισμοί ανταποκρίθηκαν στις αλλαγές που επήλθαν με την αλλαγή στην βασική παραγωγική τους δραστηριότητα.

Τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας είναι:

- η διερεύνηση της σχέσης της πόλης με την παραγωγική διαδικασία,
- πώς αυτή η σχέση μεταλλάσσεται, διαχρονικά, ανάλογα με τους τρόπους παραγωγής, την οργάνωση και το αντικείμενο της εργασίας και
- ποιός είναι πλέον ο νέος ρόλος που αποκτά ο αστικός χώρος με τα νέα δεδομένα.

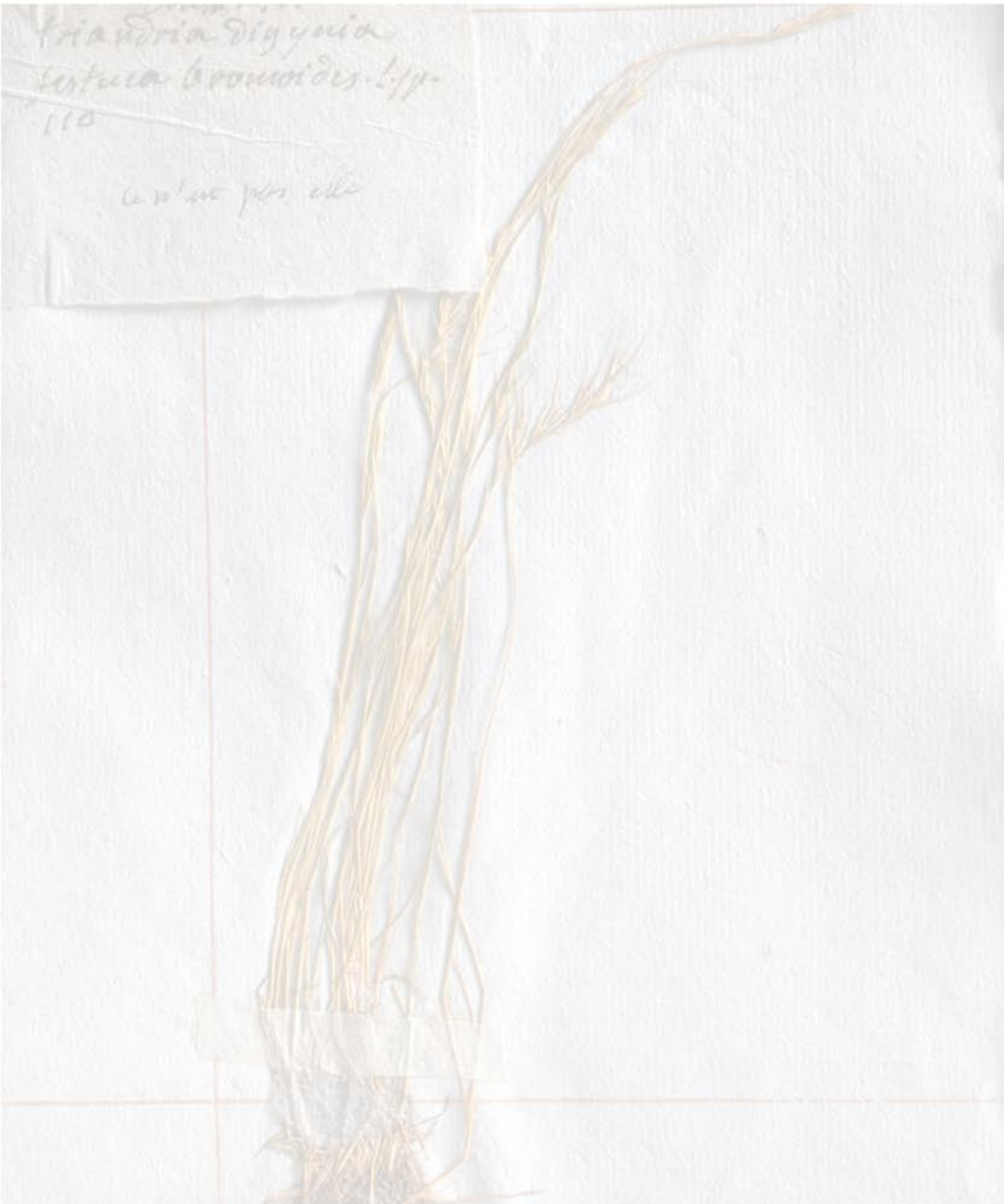
Το ιστορικό πλαίσιο της έρευνας ξεκινάει με τη Βιομηχανική Επανάσταση καθώς προκάλεσε τον μεγαλύτερο μετασχηματισμό στο χώρο της εργασίας και φτάνει μέχρι τις μέρες μας, με έμφαση στο φαινόμενο της ανάπλασης και αλλαγής χρήσης βιομηχανικών περιοχών και κτηρίων.

Αντικείμενο της ερευνητικής εργασίας είναι, πρώτον, η μελέτη των θεωρητικών αρχών που αναπτύχθηκαν κατά το τέλος του 18ου αι.- αρχές 19ου. και επηρέασαν τον πολεοδομικό σχεδιασμό περιοχών, οι οποίες είτε δημιουργήθηκαν, είτε επηρεάστηκαν από την ύπαρξη κάποιας βιομηχανικής μονάδας και δεύτερον, η ανάλυση χαρακτηριστικών βιομηχανικών οικισμών, οι οποίοι χωροθετούνται κυρίως στο γεωγραφικό πλαίσιο της υπαίθρου, με σκοπό την διερεύνηση της αλλαγής που επήλθε με το τέλος της βιομηχανικής εποχής και του τρόπου με τον οποίο αναζωογονήθηκαν οι περιοχές αυτές σύμφωνα με τα νέα, πλέον, δεδομένα.

Η εργασία διαρθρώνεται σε δύο μέρη:

- Στο πρώτο γίνεται ιστορική αναδρομή και αναλύεται το φαινόμενο της εκβιομηχάνισης της εργασίας και οι χωρικές επιπτώσεις του, με κύριους άξονες τα αποτελέσματα της Βιομηχανικής Επανάστασης, τις πολεοδομικές θεωρίες που αναπτύχθηκαν χάρη σε αυτήν και τέλος διερευνάται ποιο ήταν το αντίκτυπο στην κοινωνία και κατ'επέκταση στον αστικό και υπαίθριο χώρο.

- στο δεύτερο μέρος παρατίθενται παραδείγματα πρώην βιομηχανικών οικισμών από την Ελλάδα και την Ευρώπη, καθώς και η διαχρονική τους εξέλιξη με άξονα την αλλαγή που επήλθε στους οικισμούς, μετά την αποβιομηχάνιση τους, αλλά και στον χαρακτήρα της ευρύτερης περιοχής.

ΕΙΚΟΝΑ: Herbar de Jean Jack Rousseau

Ιστορική Αναδρομή

Από την αρχή της ανθρωπότητας μέχρι τις μέρες μας, η μόνιμη κατοίκηση των ανθρώπων, και κατ'επέκταση η δημιουργία οικισμών και πόλεων, συνδέθηκε με την εμφάνιση εργασιακών δομών. Στα προϊστορικά χρόνια, όπου οι άνθρωποι των σπηλαίων λειτουργούσαν με την νοστορία των νομάδων κινούμενοι από τόπο σε τόπο με βασικό κίνητρο την εύρεση τροφής, η έννοια της κατοίκησης είχε μια πιο ελεύθερη και προσωρινή υπόσταση. Η ανέγερση, λοιπόν, κτιρίων θα ήταν άσκοπη χωρίς οι άνθρωποι να είναι μόνιμα εγκατεστημένοι σε κάποιον τόπο.

Η μόνιμη, επιτόπου, εγκατάσταση, σηματοδοτεί τις απαρχές της Ιστορίας του Ανθρώπινου Είδους, και φαίνεται να οφείλεται σε μια προσπάθεια για την επίλυση του βασικού προβλήματος του, την εύρεση τροφής. Το πρόβλημα αυτό επιλύθηκε με την ενασχόληση με την γη. Η απασχόληση του ανθρώπου με την γη και η επινόηση της γεωργίας θα μπορούσαμε να πούμε ότι αποτελεί την πρώτη ιστορικά "επανάσταση" που άλλαξε ριζικά την ιστορία της ανθρωπότητας.¹ Συνεπώς, η γεωργική εργασία, μία εκ των πραγμάτων, χρονοβόρα εργασία αλλά και μια εργασία η οποία συμβάλλει στην οικειοποίηση ενός τμήματος γης, συνέβαλε επίσης και στην μονιμοποίηση των πληθυσμών σε έναν τόπο, καθώς, πλέον, το βασικό κίνητρο της μετακίνησης τους, επιλύθηκε. Αποτέλεσμα αυτού, ήταν η ανάπτυξη πιο πυκνών πληθυσμών και η μετάβαση από τη νομαδική ζωή σε γεωγραφικά καθορισμένες κοινότητες, οι οποίες με τη πάροδο του χρόνου θα εξελίσσονταν στα σημερινά έθνη και κράτη.²

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι η παραγωγή, πρωτογενής για εκείνη την χρονική περίοδο, και η δημιουργία και ανάπτυξη μιας κοινωνίας είναι δύο όροι αλληλένδετοι, καθώς η ύπαρξη του πρώτου εξασφάλιζε την ύπαρξη του δεύτερου, και γι' αυτόν τον λόγο επιδιωκόταν η εγκατάσταση και η δημιουργία μόνιμων καταλυμάτων σε περιοχές εύφορες και πλησίον υδάτινων πόρων.

Με την εμφάνιση, λοιπόν, της γεωργίας άρχισαν να αναδύονται και νέες έννοιες όπως εργασία, καταμερισμός της εργασίας, άρχουσα τάξη, πόλεις-κράτη, επεκτατική πολιτική, διοίκηση και νέες πρακτικές και μέθοδοι ανακαλύφθηκαν όπως η γραφή, το εμπόριο και οι θρησκείες.

Η επόμενη, αντίστοιχου μεγέθους "επανάσταση", η οποία κατάφερε να αλλάξει την ιστορική ροή της ανθρωπότητας είναι, αδιαμφισβήτητα, η Βιομηχανική Επανάσταση, ένας όρος που δόθηκε από τον E. Hobsbawm, στο βιβλίο του "Η εποχή των Επαναστάσεων" και την οποία οριοθετεί χρονικά μεταξύ 1789 και 1848.³

Στο ίδιο βιβλίο ο E. Hobsbawm γράφει "Ο κόσμος του 1780 ήταν κατεχοχόν αγροτικός και το αγροτικό ζήτημα ήταν το θεμελιώδες ζήτημα της εποχής αυτής και η αφορμή που πυροδότησε την Γαλλική Επανάσταση."⁴ Συνεπώς, παρατηρούμε ότι μια κοινωνία για να επιζήσει πρέπει να προσαρμοστεί στο περιβάλλον και να δεχθεί αλλαγές κάποιες φορές ανώδυνα και κάποιες φορές επίπονα.

Από το δεύτερο μισό του 18ου αι. σημειώνεται μια σημαντική αύξηση του πληθυσμού, αλλά η τεχνολογική πρόοδος στην αγροτική παραγωγή, την βασική οικονομική δραστηριότητα μέχρι τότε, ήταν αντιστρόφως ανάλογη σε σχέση με τα εμπόδια και τις δυσκολίες που έπρεπε να ξεπεραστούν στο συγκεκριμένο τομέα.

Αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι ο καλλιεργητής σε όλες σχεδόν τις χώρες της Ευρώπης του 18ου αι. ήταν ανελεύθερος, σχεδόν δουλοπάροικος, υπό την εξουσία ενός μεγάλου γαιοκτήμονα, ενώ σε λίγες μόνο περιοχές είχαν προαγάγει την αγροτική παραγωγή προς μια καθαρά καπιταλιστική μορφή, πρώτη ανάμεσά τους η Αγγλία αλλά και τμήματα της Βόρειας Ιταλίας και η Ολλανδία.⁵

1.Ιστορία του κόσμου, Οι πρώτες σύνθετες κοινωνίες, Βικιπαίδεια, 2017

2.Τίποτε δεν συνέβαλε μακροπρόθεσμα στην ανάπτυξη της Αρχιτεκτονικής, όσο ένα τεχνολογικό επίτευγμα που άλλαξε ριζικά την μοίρα του ανθρώπινου είδους: η επινόηση της γεωργίας."

Παύλος Λέφας, Αρχιτεκτονική - Μια ιστορική θεώρηση, Εκδόσεις Πλέθρον, 2013, σελ. 20

3.E. Hobsbawm, "Η εποχή των Επαναστάσεων 1789-1848", σελ. 11, Γ' Έκδοση, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα 2015

4.E. Hobsbawm, "Η εποχή των Επαναστάσεων 1789-1848", σελ. 27, Γ' Έκδοση, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα 2015

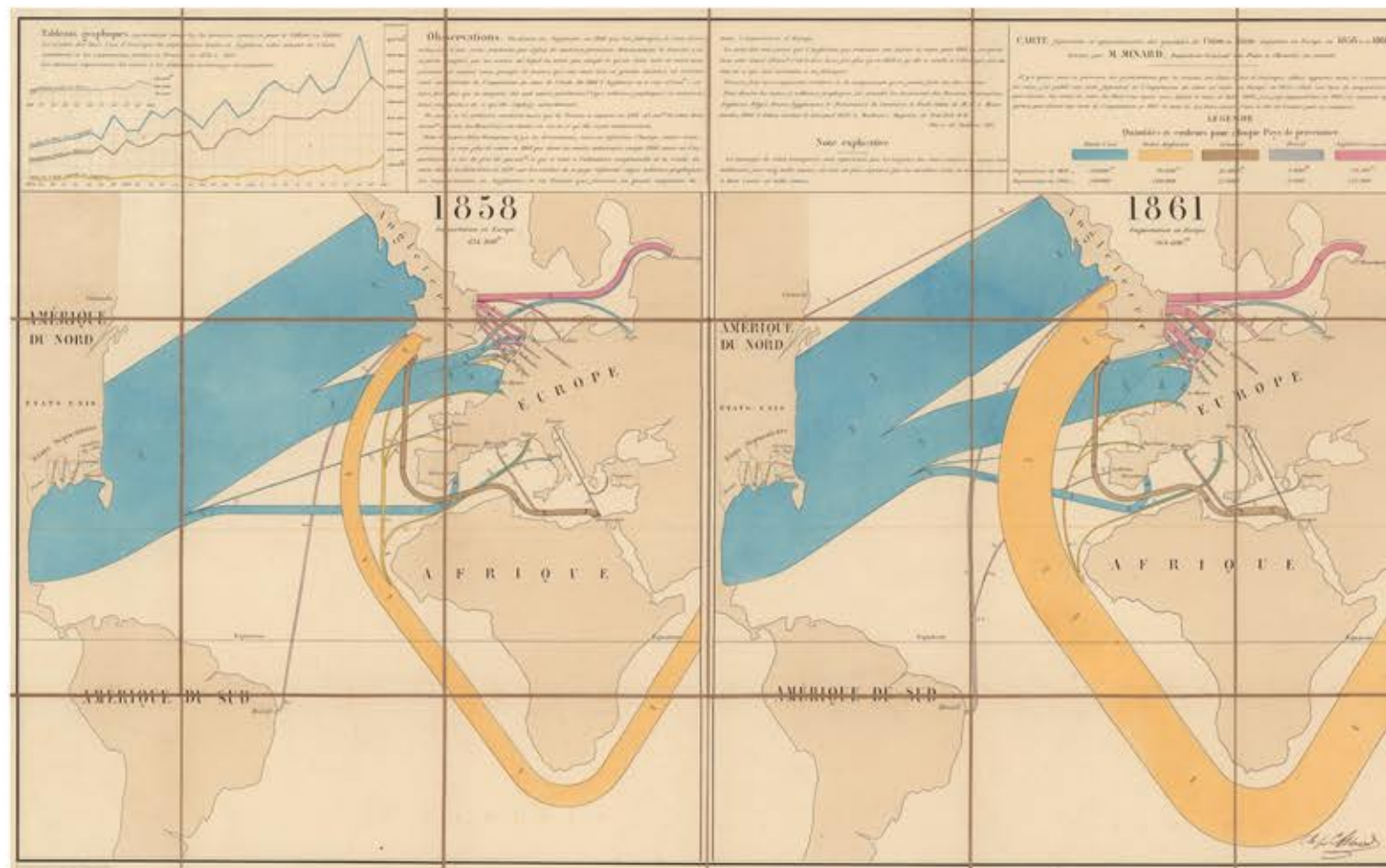
5.Εκεί η έγγεια ιδιοκτησία ήταν εξαιρετικά συγκεντρωμένη αλλά ο χαρακτηριστικός καλλιεργητής ήταν ένας μέσου μεγέθους εμπορευόμενος ενοικιαστής γεωργός που μίσθωνε όσα εργατικά χέρια χρειαζόταν. Όταν όμως έσβησε αυτό (χονδρικά μεταξύ 1760 και 1830), δεν προέκυψε ένα καθεστώς μικροιδιοκτητών αγροτών αλλά αφενός μια τάξη επιχειρηματιών του αγροτικού τομέα, οι κτηματίες, και αφετέρου ένα πολυπληθές αγροτικό προλεταριάτο. (E. Hobsbawm, "Η εποχή των Επαναστάσεων 1789-1848", σελ. 33)

Και ενώ ο κόσμος της γεωργίας ήταν βραδυκίνητος,[...] ο κόσμος του εμπορίου, της βιοτεχνίας και των συναφών, τεχνολογικών και πνευματικών δραστηριοτήτων έσφυζε από αυτοπεποίθηση, ζωντάνια και επεκτατική ρώμη.⁶ (εικ.2)

Σε αντίθεση, λοιπόν, με την ύφεση που παρατηρείται στην αγροτική οικονομία, η εμπορική δραστηριότητα όλο και αναπτύσσεται και ο εμπορικός ιστός πύκνωνε συνεχώς.

Σε αυτήν την περίπτωση, οι έμποροι και οι εφοπλιστές αναδεικνύονται ως οι οικονομικοί θριαμβευτές της εποχής.⁷ Οδηγούμαστε, λοιπόν, σε έναν πρώιμο βιομηχανικό καπιταλισμό όπου και πάλι οι “βιομήχανοι” ή οι παραγωγοί ήταν μικροεπιχειρηματίες σε σύγκριση με τον έμπορο και άμεσα εξαρτημένοι από αυτόν.

Παρατηρείται, λοιπόν, μια μεταβολή της παραγωγικής διαδικασίας, από τον πρωτογενή τομέα στον δευτερογενή (βιοτεχνίες) και στην συνέχεια σε μια μορφή τριτογενούς διαδικασίας (εμπόριο) πράγμα που επηρέασε όχι μόνο το κοινωνικό-οικονομικό περιβάλλον της εποχής αλλά και το δομημένο.

ΕΙΚΟΝΑ 2: Χάρτης με τις ποσότητες βαμβακιού που εισήχθησαν στην Ευρώπη το 1858 και το 1861, με κίτρινο, μπλε, καφέ παρουσιάζονται οι εισαγωγές βάμβακος από Ινδία, Αμερική, Αλεξάνδρεια και Σμύρνη αντίστοιχα σε Αγγλία και Γαλλία ενώ με κόκκινο οι εξαγωγές από Αγγλία στην υπόλοιπη Ευρώπη και Ρωσία.

6.E. Hobsbawm, “Η εποχή των Επαναστάσεων 1789-1848”, σελ. 35, Γ΄ Έκδοση, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα 2015

7.Αυτό οφειλόταν στο γεγονός ότι η κύρια μορφή της αναπτυσσόμενης βιομηχανικής παραγωγής βασιζόταν στο σύστημα της λεγόμενης οικοτεχνίας ή εξωτερικής ανάθεσης, όπου ο έμπορος αγόραζε και ύστερα διέθετε σε μια ευρύτερη αγορά τα προϊόντα των τεχνιτών ή των αγροτών

Η Βιομηχανική Επανάσταση, η οποία ξεκίνησε, την δεκαετία του 1780, στην Βρετανία και τα αποτελέσματά της είναι εμφανή ακόμα και σήμερα, είναι ουσιαστικά “η απελευθέρωση της παραγωγικής δραστηριότητας του ανθρώπου από τα δεσμά που του υπέβαλλαν η προβιομηχανική κοινωνία, η ατελής επιστήμη και τεχνολογία με όλα τα συνεπακόλουθα αυτής της απελευθέρωσης”.⁸ Η “απογείωση” των στατιστικών δεικτών (δημογραφικών, αστικοποίησης, εμπορικής δραστηριότητας, βιοτεχνικής παραγωγής) που πρωτο-εμφανίστηκε την εποχή 1780 και 1800, ήταν η απαρχή μιας πρώιμης βιομηχανικής οικονομίας, η οποία είχε την δυνατότητα να παράγει μεγάλες ποσότητες αγαθών με ελάχιστο κόστος, λόγω της εκβιομηχάνισης των δραστηριοτήτων, αλλά και να δημιουργεί τη δική της αγορά, με αποτέλεσμα να προκληθούν ανακατατάξεις τόσο σε κοινωνικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο.

Απο κοινωνικής πλευράς, η πρώιμη αυτή Βιομηχανική Επανάσταση άλλαξε ριζικά το χώρο της εργασίας, αφού βιομηχανική οικονομία σημαίνει κατακόρυφη μείωση του αγροτικού πληθυσμού και αντίστοιχη αύξηση του μη αγροτικού, ο οποίος χρειαζόταν για την απασχόληση στις νέες επαγγελματικές ασχολίες της βιομηχανίας.⁹ Ένα ακόμα αποτέλεσμα της Βιομηχανικής Επανάστασης ήταν η εμφάνιση έντονου ταξικού διαχωρισμού, με την δημιουργία τριών βασικών κοινωνικών τάξεων (εικ.3), αφού ο παραγόμενος από τις βιομηχανίες πλούτος συγκεντρωνόταν στις εύπορες και πλούσιες ομάδες της εποχής, που αποτελούνταν από φεουδάρχες και αριστοκράτες, εμφανίστηκε η μεσαία τάξη, η οποία αποτελούνταν από εμπόρους και βιοτέχνες και αποτελούσε το κύριο επενδυτικό κοινό, ενώ οι κατώτερες τάξεις των εργατών, ανθρακορύχων και αγροτών βίωναν οικονομική εξαθλίωση που απέβλεπε στην εργατική πειθαρχία και την αύξηση της παραγωγής. Φυσικά δεν γίνεται λόγος για την διάθεση αυτού του πλούτου για κοινωνικούς σκοπούς ή για δημόσια έργα, καθώς αυτό προϋποθέτει μια κοινωνία πρόνοιας, η οποία δεν έχει “εφευρεθεί” ακόμα.

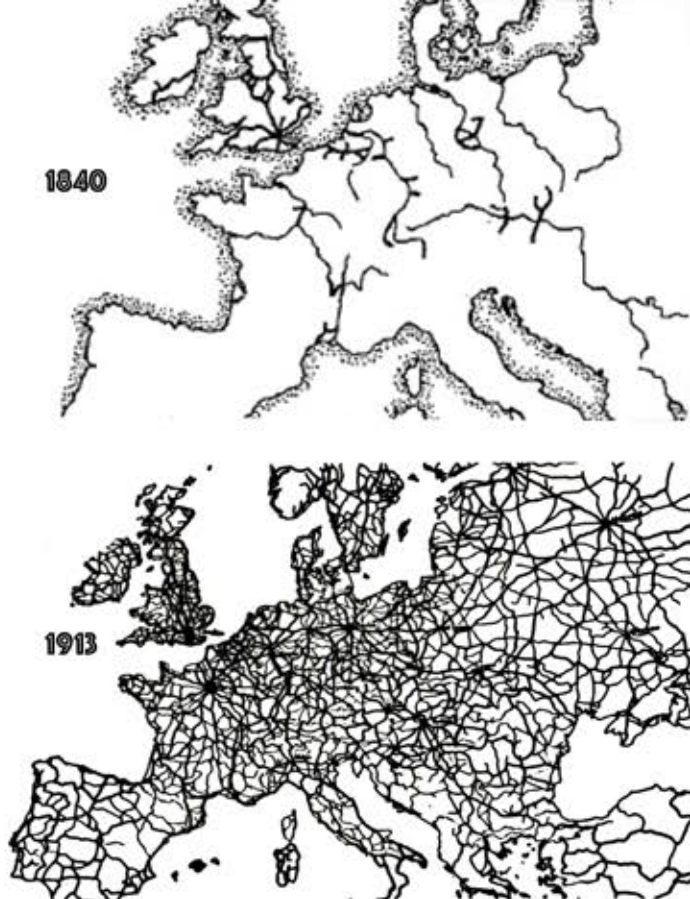

ΕΙΚΟΝΑ 3: Κοινωνική κατάσταση της γαλλικής κοινωνίας 18ος αι.
3 τάξεις:- κλήρος 0,5%
- ευγενείς 1,5%
- τρίτη τάξη 98% [αστοί, αγρότες, εργάτες]

8. Ο ορισμός που παραθέτει ο E. Hobsbawm, στο βιβλίο του “Η εποχή των Επαναστάσεων 1789-1848”, σελ. 49.

9. Πράγμα που συνέβη, αρχικά στην Βρετανία η οποία είχε ήδη από τον 16ο αι. αντιμετωπίσει την γεωργία ως έναν βιομηχανικό κλάδο, αλλά και χάρη της μαζικής μετανάστευσης, κυρίως από την Ιρλανδία. Ένας ακόμη παράγοντας ο οποίος εκτόξευσε την βιομηχανική ανάπτυξη ήταν η αποικιοκρατική εξάπλωση και το αποικιακό εμπόριο των μεγάλων ευρωπαϊκών χωρών, με πρώτη την Βρετανία, η οποία εισήγαγε πρώτες ύλες, κυρίως βαμβάκι, από τις αποικίες της σε Ινδία και Αμερική και εξήγαγε σε όλον σχεδόν τον τότε γνωστό κόσμο, καθιστώντας την Βρετανία την μεγαλύτερη οικονομική δύναμη της εποχής τόσο από πλευράς κεφαλαίου όσο και από πλευράς τεχνολογίας και τεχνογνωσίας.

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΠΟΛΗ 19ος αιώνας

ΕΙΚΟΝΑ 4: Δίκτυο σιδηροδρόμων στην Ευρώπη το 1840 και το 1913

Απο οικονομικής πλευράς, η βιομηχανική ανάπτυξη δημιούργησε νέες μορφές εργασίας, όπως μεταπράτες εμπορευμάτων, οι οποίοι αγόραζαν αγροτικά προϊόντα από αγρότες και τα πουλούσαν σε μεταποιητές ή εμπόρους, εφευρέτες, οι οποίοι κατασκεύαζαν πρωτότυπες μηχανές με σκοπό την ελαχιστοποίηση της χειρωνακτικής εργασίας, αλλά και τους πρώτους λογιστές καθώς λόγω της μαζικής παραγωγής δημιουργήθηκε η ανάγκη για νέες μεθόδους διοίκησης και νέα μέτρα για την εκτίμηση της απόδοσης μιας επιχείρησης. Ένα ακόμα επακόλουθο της Βιομηχανικής Επανάστασης του 1800, αποτελεί και η δημιουργία του σιδηροδρόμου (εικ.4), ο οποίος έμελε να αλλάξει την αντίληψη των ανθρώπων για τον κόσμο, που αν και μικρότερος από πολλές απόψεις, σε σύγκριση με το σήμερα, τότε εξαιτίας της δυσκολίας στις μετακινήσεις φάνταζε πολύ μεγαλύτερος. Απο τεχνολογικής άποψης, ο σιδηρόδρομος ήταν μια εφεύρεση που προέκυψε από την ανάγκη μεταφοράς των πρώτων υλών στα ορυχεία και ανθρακορυχεία, οπότε και σε αυτήν την περίπτωση η Βρετανία προηγείται των εξελίξεων, καθώς η ανάπτυξη των πόλεων της και κυρίως του Λονδίνου, όπου ο άνθρακας αποτελούσε το κυριότερο οικιακό καύσιμο, είχε ευνοήσει την γρήγορη ανάπτυξη των ανθρακορυχείων ήδη από τα τέλη του 16ου αι.¹⁰ Το βασικό πλεονέκτημα στην κατασκευή του σιδηρόδρομου αλλά και του τηλεγράφου (εικ.5), την ίδια περίοδο, ήταν ότι συνέβαλε στην δημιουργία μιας μεγάλης μαζικής αγοράς, καθώς παρείχε αξιόπιστη μεταφορά παντός καιρού, ανθρώπων και προϊόντων και ταυτόχρονα δημιούργησε την ανάγκη για μια μαζική παραγωγή σε προϊόνταν, όπως σιδερένες ράγες, ρόδες, ράβδους κ.ά.

Συμπερασματικά, με το τέλος του 18ου αι. η απρόσκοπτη επιχειρηματική δραστηριότητα, η εκμετάλλευση των εργατικών στρωμάτων, οι επενδύσεις για την εκβιομηχάνιση της εργασίας και η κυβερνητική πολιτική υπέρ της επιχειρηματικότητας θεμελίωσαν την πρώτη μεγάλη βιομηχανική οικονομία.

ΕΙΚΟΝΑ 5: Το διάσημο τηλεγράφημα που έστειλε το 1844 ο Σάμιουελ Μορς στον Alfred Vail από την Κάπιτολ της Ουάσιγκτον στη Βαλτιμόρη: "What hath God wrought"

10. Και ενώ τα έξοδα για την δημιουργία σιδηροδρομικών γραμμών ήταν δυσβάσταχτα και χωρίς κερδοφόρο αντίκτυπο στην βιομηχανία, η ανάπτυξή τους επιδιώχθηκε με "μανία" με αποτέλεσμα, μέχρι το 1850 να υπάρχουν πάνω από 23.500 μίλια σιδηροδρομικών γραμμών σε ολόκληρο τον κόσμο. (E. Hobsbawm, "Η εποχή των Επανάστασεων 1789-1848", σελ. 73)

"Έστω ότι ο 18ος αι. καλεί σε απελευθέρωση από όλες τις ιστορικές δεσμεύσεις με το κράτος και τη θρησκεία, την ηθική και την οικονομία,..., έστω ότι ο 19ος αι. αξιώνει, πλάι στην απόλυτη ελευθερία, την επαγγελματική ιδιαιτερότητα του ανθρώπου και της εργασιακής του απόδοσης, που κάνει το άτομο ασύγκριτο και ει δυνατόν αναντικατάστατο." *

Georg Simmel

*Georg Simmel, Μητροπολιτική Αίσθηση- οι μεγαλουπόλεις και η διαμόρφωση της συνείδησης, σελ.31, εκδόσεις Αγρα, 2013

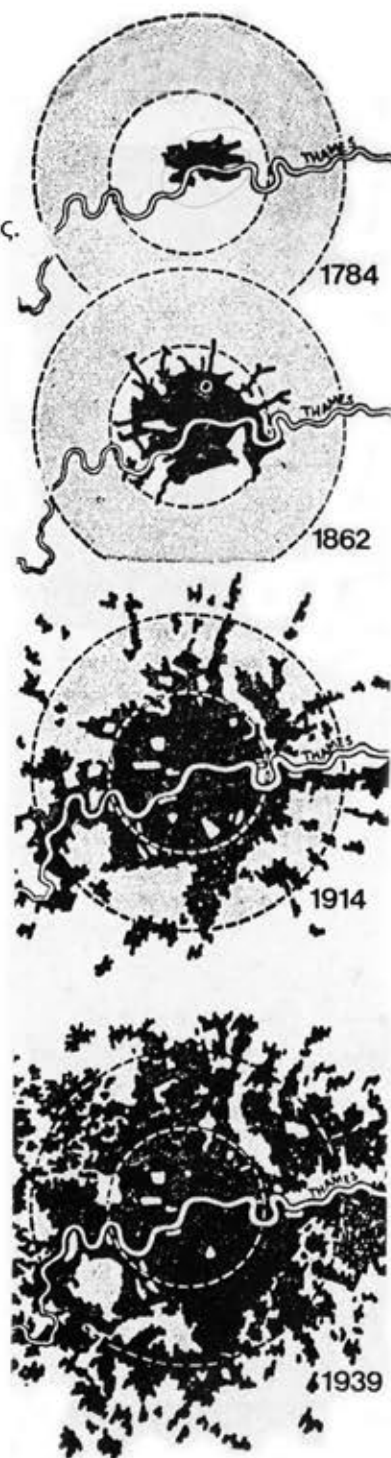
Μέχρι τότε είχαν προηγηθεί δύο μεγάλα ρεύματα στην προσπάθεια οργάνωσης του δομημένου περιβάλλοντος. Το πρώτο και παλαιότερο ήταν η μεσαιωνική αντίληψη περι ενότητας του πληθυσμού και μεγάλης πυκνότητας στη δόμηση των κτηρίων, με τις μεσαιωνικές πόλεις να είναι σχετικά περιορισμένου μεγέθους, όπου ο τόπος κατοικίας και ο τόπος εργασίας ταυτίζονταν ενώ τα όρια της πόλης ήταν ξεκάθαρα, λόγω της ύπαρξης οχυρωματικού τείχους.

Στην συνέχεια, την περίοδο της Αναγέννησης (17ος αι.) δόθηκε για πρώτη φορά, στον ευρωπαϊκό χώρο τουλάχιστον, ιδιαίτερη σημασία στην εικόνα της πόλης ως σύνολο, με αποτέλεσμα την κυριαρχία του μεγαλειώδους στην αρχιτεκτονική, τον διαχωρισμό της πόλης από την ύπαιθρο αλλά και την ταυτόχρονη επέκταση των πόλεων με την ανοικοδόμηση περιοχών κατοικίας.

Τον 18ο αι., λόγω των εξελίξεων και της ανόδου του κεφαλαιοκρατικού συστήματος συναλλαγών και της αντίστοιχης διάχυσης του αστικού χώρου(εικ.6), οι ευρωπαϊκές πόλεις άρχισαν να διασπώνται σε ζώνες που, ρητά ή άρρητα, προορίζονταν για διαφορετικά στρώματα του πληθυσμού.

Οι πόλεις άρχισαν να επεκτείνονται και μια πρώτη μορφή προαστικοποίησης εμφανίστηκε, με τα προάστια να κατοικούνται από τους πλουσίους της εποχής, ενώ αντίθετα το μεσαιωνικό κέντρο των πόλεων με τη πυκνή δόμηση και τις άσχημες συνθήκες διαβίωσης άνηκε στις μη προνομιούχες τάξεις.

Έτσι, ο κάτοικός της πόλης αποκτούσε την ιδιότητά του σύμφωνα με τον τόπο διαμονής του.

ΕΙΚΟΝΑ 6: Η επέκταση του Λονδίνου από το 1784 έως το 1939. Οι κύκλοι έχουν διάμετρο 10 και 20 μίλια.

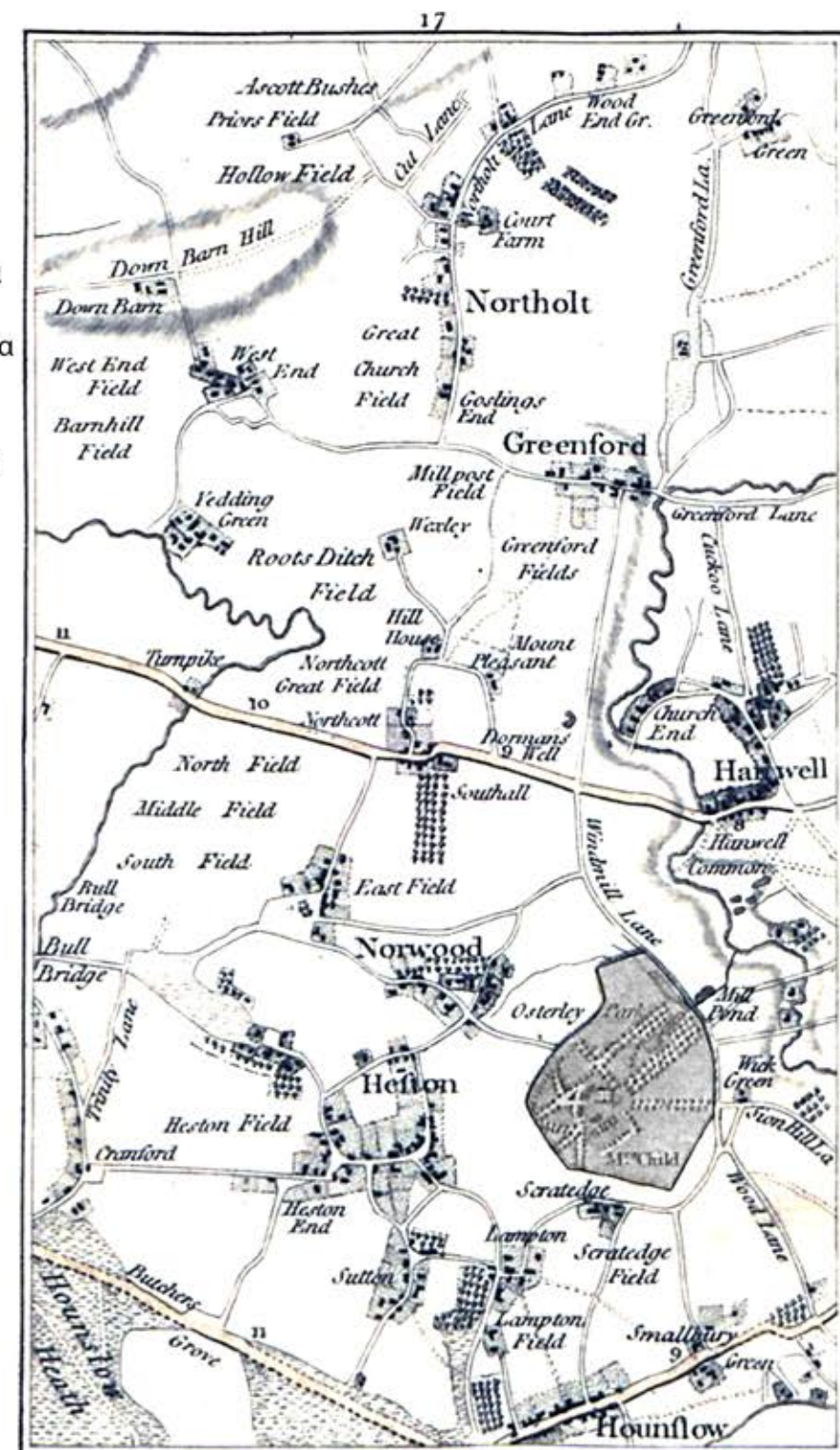
ΕΙΚΟΝΑ7: Λονδίνο και τμήμα του προαστίου του, Middlesex το 1800

Η κατάσταση στην ύπαιθρο ήταν διαφορετική. Η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην πόλη¹¹ και την ύπαιθρο(εικ.7,8), και ιδιαίτερα ανάμεσα στις δραστηριότητες που λάμβαναν χώρα στη μία και στην άλλη, ήταν ολοκάθαρη.

Το μεγαλύτερο τμήμα του γεωγραφικού χώρου καταλαμβάνονταν από επαρχιακές πόλεις, οι οποίες είχαν ένα ολοσδιόλου αστικό χαρακτήρα και όπου μπορούσε κανείς να βρεθεί από την πλατεία του καθεδρικού ναού με τα δημόσια κτήρια και τα αρχοντικά, στα χωράφια με τα πόδια μέσα σε λίγα λεπτά.

Εκεί, ήταν που συγκεντρώνονταν και οι βιοτεχνείες της εποχής ενώ λειτουργούσαν και ως σημεία εμπορίου για τα περίχωρα. Για αυτόν τον λόγο, ο πληθυσμός της επαρχιακής πόλης, παρόλο που διαχωριζόταν από τον πληθυσμό της υπαίθρου, εξακολουθούσε να ανήκει στην οικονομία και κοινωνία της υπαίθρου αφού σε αυτήν όφειλε την ευημερία της.

Οι μεγάλες και απότομες αλλαγές που προήλθαν από την συστηματική εκβιομηχάνιση της παραγωγικής δραστηριότητας επηρέασαν, όπως είναι λογικό, τόσο τις πόλεις όσο και την ύπαιθρο.

ΕΙΚΟΝΑ 8: XAPTHΣ Oxfordshire , επαρχία της Αγγλίας, 1786

11. Με την έννοια της πόλης όπως την ξέρουμε σήμερα θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν δύο μόνο ευρωπαϊκές πόλεις, το Λονδίνο (1.000.000 κατοίκους, 1789) και το Παρίσι (500.000 κατοίκους) και λιγιστές άλλες με πολύ μικρότερο πληθυσμό (100.000) σε Γαλλία(2), Γερμανία(2), Ισπανία(4), Ιταλία(5), Ρωσία(2) αλλά και Πορτογαλία(1), Πολωνία(1), Ολλανδία(1), Αυστρία(1), Ιρλανδία(1) και Σκωτία(1).

Ε. Hobsbawm, "Η εποχή των Επαναστάσεων 1789-1848", σελ. 24

Η Εμφάνιση της Βιομηχανικής Πόλης

Η αύξηση του πληθυσμού, η οποία οφείλεται κατα κύριο λόγο στην μείωση του συντελεστή θνησιμότητας, οι μεταβολές στην οργάνωση της εργασίας, η οποία μέχρι τα μέσα του 18ου αι γινόταν σε διάσπαρτες οικοτεχνίες και από τις αρχές του 19ου αι αντικαταστάθηκαν από μεγάλα εργοστάσια όπου θα μπορούσαν να εκμεταλλευτούν τα τεχνολογικά επιτεύγματα της εποχής, (κλωστικές μηχανές, υδραυλική ενέργεια, ατμομηχανή) τράβηξαν πολλές οικογένειες από τα απομονωμένα σπίτια της επαρχίας τους, σε οικισμούς που κατασκευάστηκαν κοντά στα εργοστάσια (εικ.9).

Η ύπαιθρος και οι επαρχιακές πόλεις άρχισαν να συρρικνώνονται και σε σύντομο χρονικό διάστημα νέες πόλεις, αναδύθηκαν και πολλές παλιές εξαπλώθηκαν δυσανάλογα. Η σύνδεση των πόλεων με τη βιομηχανία, έγινε γρήγορα πάρα πολύ στενή. Οι βιομήχανοι μπορούν πλέον να εξασφαλίζουν ένα απόθεμα εργατικού δυναμικού και οι εργάτες βρίσκουν στην πόλη μια μεγαλύτερη ποικιλία επιλογών αλλά και την δυνατότητα να αναγνωρισθούν σαν κοινωνική κατηγορία και να οργανωθούν, μετ' έπειτα, για να υπερασπιστούν τα κοινά τους συμφέροντα.¹²

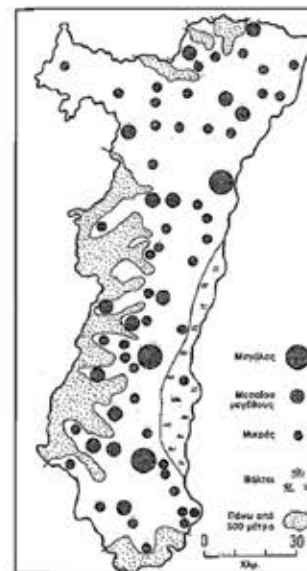
Στο μεταξύ, οι αυξανόμενες απαιτήσεις του εμπορίου, η ανάγκη μεταφοράς μεγάλων ποσοτήτων εμπορευμάτων και η εκτενής χρήση του άνθρακα και άλλων σιδηρούχων ορυκτών είχαν σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία και ανάπτυξη νέων οδών επικοινωνίας, είτε χερσαίων είτε πλωτών, καθώς και τη δημιουργία μεγάλων λιμανιών, γεγονός που συνέβαλε και αυτό στην ταχυστατή ανάπτυξη ορισμένων πόλεων.¹³ Όλες αυτές οι μεταβολές άλλαξαν όχι μόνο τον τρόπο ζωής και κατοίκησης των πληθυσμών αλλά τροποποίησαν τη χρήση της γης και την εμφάνιση του τοπίου και μάλιστα με ιλιγιώδεις ρυθμούς χωρίς προηγούμενο. "Γεννήθηκαν πόλεις που διπλασιάστηκαν σε μια γενιά, αναδύθηκαν με μια εκπληκτική ταχύτητα βιομηχανικές εγκαταστάσεις, δρόμοι και κανάλια, ορυχεία ανοίχτηκαν στην καρδιά παρθένων γεωργικών περιοχών, υφικάμινι και καμινάδες εργοστασίων ορθώθηκαν στον ουρανό κοντά στους πύργους των καθεδρικών ναών"¹⁴

Παρά ταύτα, οι μεταβολές αυτές δεν επηρέασαν ιδιαίτερα το αστικό τοπίο των μεγάλων πόλεων του 18ου αι. καθώς η παλιά πόλη μεταβαλλόταν με τόσο αργό ρυθμό ώστε θα μπορούσε κανείς να πεί ότι η αλλαγή δεν είχε δραστικές επιπτώσεις στην οργάνωση και αντίληψη του χώρου της. Οι κυρίαρχες τάσεις γινόντουσαν εμφανείς στον σχεδιασμό των πριγκιπικών αυλών, στη συμμετρία της πόλης και την ομοιομορφία των όψεων των κτηρίων, χωρίς να στοχεύουν στην επίλυση των προβλημάτων και έντονων διαταραχών που προήλθαν από την πρώιμη αυτή βιομηχανική ανάπτυξη.¹⁵

Συνεπώς, παρατηρούμε ότι από τις αρχές του 19ου αι., η αστική εξάπλωση αυξάνεται με γοργό ρυθμό, νέες πόλεις εμφανίζονται στην περιφέρεια των μεγάλων ευρωπαϊκών χωρών (εικ.10), αλλά δεν υπάρχει καμία μορφή πολεοδομικής σχεδίασης παρά μόνο υποτυπώδεις υποδείξεις χωροθέτησης των νέων κατοικιών για τους εργάτες των βιομηχανικών μονάδων. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι την εποχή που εξελισσόταν η βιομηχανική επανάσταση, το μεγαλύτερο μέρος των έργων υποδομής στον αστικό χώρο των βιομηχανικών κέντρων, βρισκόταν στα χέρια ιδιωτών. Αυτοί κατασκεύαζαν συνήθως, τους δρόμους, τις γέφυρες, τα κανάλια και τα λιμάνια, ενώ το κράτος περιόριζε την επέμβασή του σε μια γενική επίβλεψη και χορήγηση αδειών.

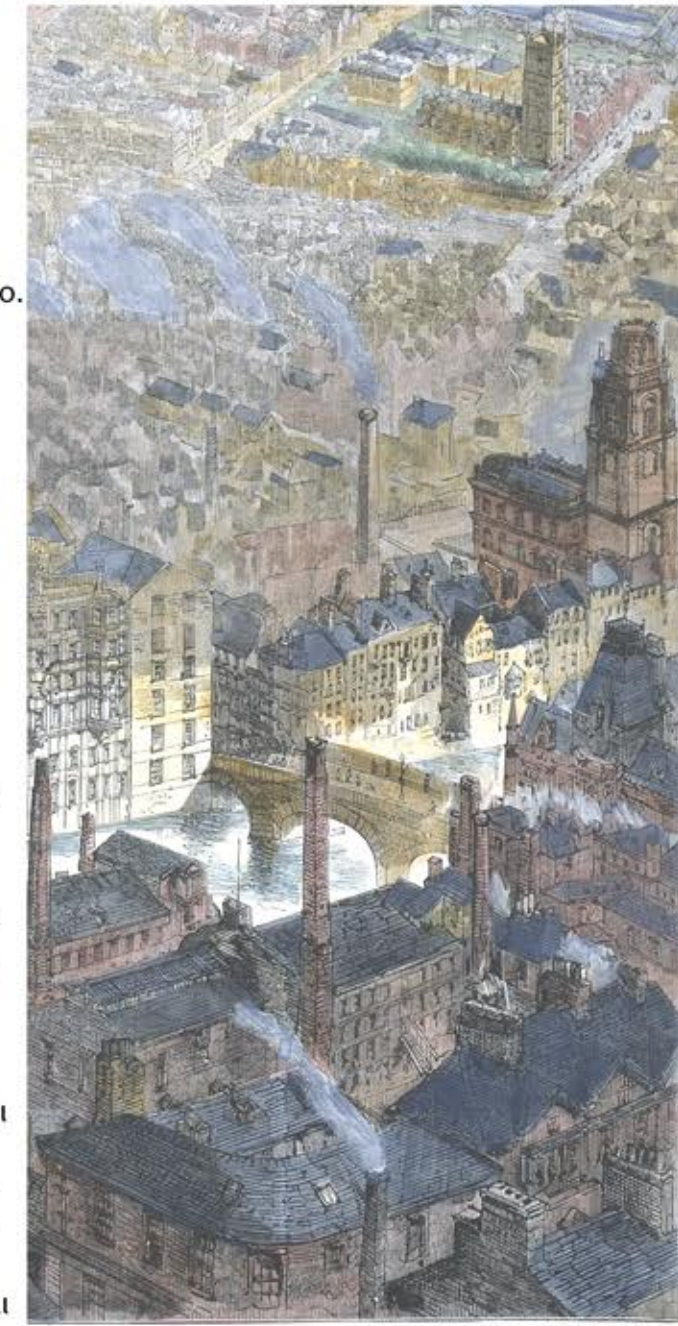
ΕΙΚΟΝΑ 9: Ακτινοκεντρικό σχήμα ανάπτυξης της πόλης. Οι μεγάλες μονάδες βιομηχανικής παραγωγής τοποθετούνται εκτός πόλης δημιουργώντας νέες πόλεις στην περιφέρεια. Αυτό γίνεται γιατί οι εργάτες κατοικίες τείνουν να συμπιέζονται με τη βιομηχανική ζώνη, ενώ οι ακριβότερες κατοικίες βρίσκονται στο κέντρο και απευθύνονται στους πιο πλούσιους κατοίκους.

ΕΙΚΟΝΑ 10: Αστικός χάρτης Αλσατίας, γύρω στο 1850. M. Rochefort, L'Organisation Urbaine de l'Alsace (Paris, 1960). Οι προβιομηχανικές πόλεις σχημάτισαν ένα ομαλό δίκτυο, αφού οι λειτουργίες τους συνδέονταν με τις ανάγκες των γειτονικών τους περιοχών. Στις αρχές του 19ου αι. αυτού του είδους οι τύποι και οι αστικές σχέσεις αντιγράφηκαν πιστά σε όλες τις περιοχές της Ευρώπης.

Ως εκ τούτου, λόγω της προσπάθειας, εκ μέρους των ιδιωτών, για ελαχιστοποίηση των δαπανών τους και συνεπώς, μεγαλύτερο κέρδος, δεν δινόταν η απαραίτητη σημασία για έστω και τις ελάχιστες προδιαγραφές για άνετη και υγιεινή κατοίκηση. Οι συνθήκες διαβίωσης και υγιεινής στις βιομηχανικές συνοικίες ήταν ανυπόφορες, τα σπίτια βρίσκονταν σε γειτνίαση με τα εργοστάσια (εικ.11), χωρίς καμία τάξη, ενώ τα όρια της πόλης διαχέονταν άτακτα στην περιβάλλουσα ύπαιθρο. Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή του Μάντσεστερ του 1845 από τον Ένγκελς, ο οποίος επισκέπτεται τρεις εργατικές συνοικίες και περιγράφει με επικριτικό και ιδιαίτερα σχολαστικό τρόπο τις συνθήκες διαβίωσης και υγιεινής, οι οποίες ήταν από υποτυπώδεις έως ανύπαρκτες.¹⁶ Η φτώχεια και οι οριακές συνθήκες διαβίωσης που περιγράφει ο Ένγκελς και άλλοι συγγραφείς του 19ου αι., να μην δεν ήταν πρωτοφανείς, καθώς σε κάθε εποχή υπάρχουν δυσκολίες, η ιδεολογική, όμως, επανάσταση και το πνεύμα του Διαφωτισμού που είχαν προηγηθεί καθώς και η πίστη σ' ένα καλύτερο μέλλον, επακόλουθο της Γαλλικής Επανάστασης, δημιούργησαν τις κατάλληλες συνθήκες ώστε τέτοιες περιπτώσεις δυστυχίας να αντιμετωπίζονται ως ένα κακό, που μπορεί και πρέπει να εξαλειφθεί.

Παρατηρούμε ότι με το τέλος του 18ου αι. οι συνθήκες τόσο οι κοινωνικές όσο και οι πολιτικο-οικονομικές είχαν βρεθεί πλέον σε αδιέξοδο και είχε ξεκινήσει μια περίοδος αμφισβήτησης. Η συνειδητοποίηση των μειονεκτημάτων της βιομηχανικής πόλης και οι διαμαρτυρίες όσων υπέφεραν, οδήγησαν σε μια σειρά ατομικών και συλλογικών πρωτοβουλιών, προτάσεων και νόμων με σκοπό την ένταξη μιας νέας αντιμετώπισης του χώρου, η οποία δεν θα βασίζεται, πλέον, μόνο σε φαινομενική ρυθμιστική δράση, αλλά θα προσπαθεί να εκτιμάει και να αξιολογεί επαρκώς τις δυνάμεις και τα εμπόδια που εμφανίζονται σε έναν τόπο και μέσα από επιμέρους συμβιβασμούς και τροποποιήσεις θα αναζητάται και θα προβάλλεται η καλύτερη δυνατή ισορροπία.

ΕΙΚΟΝΑ 11: Αποσπασμα της πανοραμικής αποτύπωσης του Manchester του 1889, από τον Henry William, 1836-1903

15. "Ενώ λοιπόν η πλούσια μπουρζουαζία του Λονδίνου συνέχισε να συγκεντρώνεται στις εκλεκτές, ιδιωτικές πλατείες και πάρκα, οι κακομοιριασμένες συνοικίες του Ανατολικού Λονδίνου, όλο και μεγαλώνουν μέσα στο συνωστισμό και χωρίς ελπίδα. Σύντομα, η αύξηση του πληθυσμού τους και οι ανεπαρκείς συνθήκες υγιεινής, άρχισαν να απειλούν ολόκληρη την πόλη, κι έγινε πια απαραίτητο να βρεθεί μια εντελώς νέα πολεοδομική μεθοδολογία χωρίς καμία σχέση με το παρελθόν." (Π. Λαζαρίδης, ό.π., σελ.183)

16. "Υπάρχει πρώτα-πρώτα η παλιά πόλη του Μάντσεστερ, ανάμεσα στο βόρειο άκρο της εμπορικής συνοικίας και το Ίρκ. Εκεί, οι δρόμοι, ακόμα και οι καλύτεροι, είναι στενοί και λασπώδεις, τα σπίτια είναι βρώμικα, παμπάλαια, ερειπωμένα και οι παρακείμενοι δρόμοι εντελώς απαίσιοι. Όταν ερχόμενος κάποιος από την Παλιά Εκκλησία, εισέρχεται στο Λογκ Μιλγκέιτ, έχει αμέσως στα δεξιά του μια σειρά σπιτιών παλιού στυλ, κι όπου ούτε μία πρόσοψη δεν παρέμεινε κατακόρυφη, είναι τα υπολείμματα του παλιού Μάντσεστερ της προ-βιομηχανικής εποχής, που οι παλιοί κάτοικοι μετανάστευσαν με τους επιγόνους τους σε καλύτερα οικοδομημένες συνοικίες, εγκαταλείποντας τα σπίτια που τα βρήκαν πολύ απαίσια...Εδώ βρισκόμαστε πραγματικά σε μια εργατική συνοικία, σχεδόν χωρίς μεταμφίεση, γιατί ακόμα και τα μαγαζιά δεν καταβάλλουν την παραμικρή προσπάθεια να φανούν καθαρά. Δεν είναι όμως τίποτα σε σχέση με τα δρομάκια και τις πίσω μικρές αυλές, στα οποία φτάνει κανένας από στενές και σκεπασμένες στοές, όπου δύο πρόσωπα δεν έχουν αρκετό χώρο για να διασταυρωθούν. Είναι αδύνατον να φανταστεί κανείς την άτακτη συσώρευση σπιτιών, που είναι αλληλοστοιβαγμένα, αληθινή πρόκληση σε κάθε λογική αρχιτεκτονική. [...] Ο εργάτης είναι αναγκασμένος να κατοικεί σ' αυτές τις αγροικίες, και στην κακή κατάσταση που βρίσκονται, γιατί δεν μπορεί να πληρώσει το νοίκι για καλύτερες, ή γιατί δεν υπάρχουν καλύτερες κοντά στο εργοστάσιο, ή ίσως ακόμα, γιατί αυτές οι αγροικίες ανήκουν στον βιομήχανο, κι ο τελευταίος αυτός προσλαμβάνει στη δουλειά του μονάχα όσους δέχονται να κατοικήσουν σε μια από τις κατοικίες του" (Φ.Ένγκελς, Η κατάσταση της εργατικής τάξης στην Αγγλία (1845), Αθήνα, 1974, 1ος τόμος, σελ.102-120)

12.Π. Λαζαρίδης, "Η βιομηχανική πόλη", σελ. 172

13.Το Λονδίνο στο τέλος του 18ου αι. είχε 1.000.000 κατοίκους και στα 1841 είχε 2.235.000, ξεπερνώντας κάθε άλλη πόλη της εποχής, Π. Λαζαρίδης, ό.π., σελ. 173

14.Π. Λαζαρίδης, ό.π., σελ.175

Μέσα, λοιπόν, από τις νέες συνθήκες, που δημιούργησε η Βιομηχανική Επανάσταση, αναδύθηκε η ανάγκη για την ριζική μεταρρύθμιση των οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών δομών και η ανάγκη για μετασχηματισμό του συστήματος αξιών. Αυτό προσπάθησαν να κάνουν οι πρώτοι πολεοδόμοι του 19ου αι. οπότε και έχουμε την εμφάνιση δύο κυρίαρχων ρευμάτων.

Το ένα ρεύμα ξεκινάει από ένα ιδεολογικό μοντέλο, σαν μια εναλλακτική λύση στην προϋπάρχουσα, προβληματική πόλη και δημιουργεί μια νέα κατάσταση κατοίκησης από την αρχή, ενώ το δεύτερο ρεύμα ξεκινά από τις απαιτήσεις που συνδέονται με την ανάπτυξη της βιομηχανικής πόλης, τα μειονεκτήματά της και προσπαθεί να τα επιλύσει το καθένα ξεχωριστά.

Είναι τον 19ο αι. και με αυτούς τους πρώτους πολεοδόμους που ξεκινάει και εμφανίζεται καθαρά η διπλή λειτουργία- επιστημονική και ηθική- της μοντέρνας πολεοδομίας καθώς και το είδος των προβλημάτων που καλείται να αντιμετωπίσει.

Κανονιστική Πολεοδομία-19ος αι.

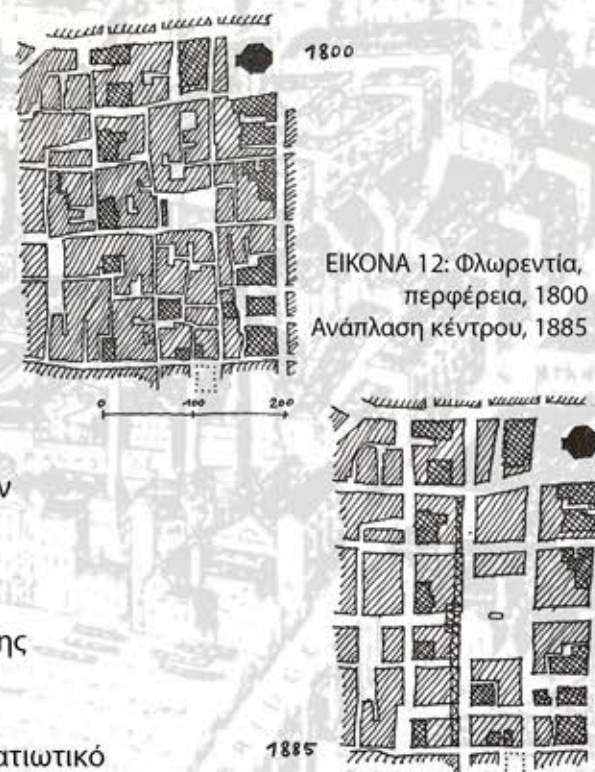
Στην επόμενη ενότητα, γίνεται μια σύντομη προσπάθεια περιγραφής της Κανονιστικής Πολεοδομίας του 19ου. αι για την οργάνωση των πόλεων και των προδιαγραφών που θα πρέπει να ακολουθούν, με σκοπό την επίλυση των προβλημάτων που δημιούργησε η Βιομηχανική Επανάσταση.

Αυτή θα είναι η πρώτη φορά που γίνεται μια προσπάθεια σταδιακής εισαγωγής διαφόρων θεσμικών πλαισίων και νομοθεσιών για την αντιμετώπιση της νέας πραγματικότητας και την συγκρότηση των νέων πόλεων του 19ου αι.-αρχές 20ου. αι. , οι οποίες έχουν πλέον εξαπλωθεί κυρίως προς τα προάστια των μεγάλων αστικών κέντρων της εποχής και την περιβάλλουσα ύπαιθρο.

Πρωτοπόρες χώρες στον σχηματισμό πολεοδομικής νομοθεσίας ήταν η Αγγλία και η Γαλλία, το παράδειγμα των οποίων ακολούθησαν και οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες στις οποίες αναπτύχθηκε σε μεγάλο βαθμό η βιομηχανία (εικ. 12).

Πιο συγκεκριμένα, στη διάρκεια των χρόνων της Βιομηχ. Επανάστασης η πλειονότητα των δρόμων, των καναλιών και των λιμανιών σε ολόκληρη τη Βρετανία ήταν ιδιωτική υπόθεση. Το κράτος απέφευγε κάθε παρέμβαση, εκτός από τις περιπτώσεις εκείνες που υπήρχε στρατιωτικό ενδιαφέρον. Όμως, μετά την εισαγωγή του νέου μέσου μαζικής μεταφοράς, του σιδηρόδρομου, το πλαίσιο ανάθεσης των δημόσιων έργων άλλαξε ριζικά. Η ανεξέλεκτη εξάπλωση των οδικών και σιδηροδρομικών δικτύων, δημιουργεί μια κερδοσκοπική έκρηξη του ιδιωτικού τομέα όπου επέβαλε φόρους σε όποιον τα χρησιμοποιούσε, τα γνωστά διόδια.¹⁷ Έτσι στην Αγγλία, το 1820 το κράτος χρειάστηκε να επέμβει, για να ενοποιήσει ως ένα σημείο την διαχείριση των δρόμων με διόδια, να καταργήσει τις αγγαρείες (υποχρεωτική εργασία των κατοίκων της περιοχής στην κατασκευή και συντήρηση των δρόμων), ενώ από το 1858 μέχρι το 1895 καταργεί και τα διόδια. Το 1844 ψηφίζεται ο νόμος με τον οποίο καθοριζόταν ότι οι σιδηρόδρομοι θα περιέρχονταν στην κρατική ιδιοκτησία στην διάρκεια των επόμενων 21 ετών, καθώς επίσης όριζε και όρια ταχύτητας, εισητηρίων καθώς και συχνότητες δρομολογίων, ενώ το 1846 ορίζει μια σταθερή απόσταση ανάμεσα στις σιδηροτροχιές.¹⁸

Σε πολεοδομικό επίπεδο, οι συνέπειες της εκβιομηχάνισης και της αστικοποίησης, γίνονται αντιληπτές σε ότι αφορούσε τις συνθήκες υγιεινής, ενώ το ζήτημα της αντιμετώπισής τους, γίνεται πιο επιτακτικό με το ξέσπασμα της χολέρας το 1830. Το 1832 ξεκινάνε οι πρώτες προσπάθειες για την βελτίωση των συνθηκών υγιεινής στις πόλεις, με νόμους οι οποίοι ορίζουν την δημιουργία εργατικών κατοικιών για τους ανέργους καθώς και ιατρική περίθαλψη των φτωχών και σύνταξη μητρώων γεννήσεων και θανάτων.

Επίσης, γίνεται αντιληπτό ότι οι διάσπαρτες μεμονομένες δημόσιες υπηρεσίες που υπήρχαν ήδη στις πόλεις της Αγγλίας,¹⁹ δεν μπορούσαν να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα της νέας πολεοδομικής κατάστασης που επέφερε η ραγδαία συσσώρευση πληθυσμού στα προάστια και στις εργατικές κατοικίες των πόλεων.

Έτσι, η νομοθεσία περί υγιεινής διαβίωσης στις πόλεις, που εισήχθη το 1848 και ονομάστηκε “Νόμος για την Δημόσια Υγεία” θέσπιζε την ίδρυση μιας υπηρεσίας, του “Γενικού Γραφείου Υγείας”, υπεύθυνης για την κατάσταση και την υγιεινή της πόλης, μέσω ελέγχων που θα γίνονταν από διορισμένους επιθεωρητές. Επίσης, όριζε “περιφέρειες”, τα “Τοπικά Γραφεία Υγείας”, τα οποία δεν συνέπιπταν πάντα με τις διοικητικές περιφέρειες, και είχαν αρμοδιότητες σχετικές με την οργάνωση της περιφέρειας, των εργατικών κατοικιών προς ενοικίαση και των προδιαγραφών που θα πρέπει να τηρούνται, όπως επίσης, αρμοδιότητες για το δίκτυο των δρόμων, των αποχετεύσεων, της ύδρευσης και όλων γενικότερα των δημόσιων εγκαταστάσεων που είναι απαραίτητες για ένα καλό βιοτικό επίπεδο.

Ο νόμος αυτός άρχισε να λειτουργεί με πολύ βραδείς ρυθμούς και δυσκολία, λόγω των αντιρρήσεων και των επιθέσεων που δέχτηκε αλλά κατάφερε να λειτουργήσει για 10 χρόνια και να οργανώσει 183 Τοπικά Γραφεία. Η μετέπειτα εξέλιξη ήταν η ίδρυση του “Γραφείου Τοπικής Διοίκησης”, ο νέος νόμος για την προστασία της υγείας το 1875 καθώς και ο “Νόμος για την κατοικία των εργατικών τάξεων” του 1890.²⁰ Πλέον η εξέλιξη της αγγλικής νομοθεσίας σε θέματα υγείας δεν ήταν δυνατόν να αντιστραφεί, ενώ μπορεί να θεωρηθεί και ως ο απ’ ευθείας πρόγονος της μετέπειτα συσταθείσας πολεοδομικής νομοθεσίας.

Στη Γαλλία, οι επιπτώσεις της εκβιομηχάνισης και η μετακίνηση πληθυσμών προς τα αστικά κέντρα έγινε αργότερα από ό,τι στη Βρετανία αλλά με την ίδια ένταση και προβλήματα. (εικ.13) Εδώ όμως, το “Παλιό Καθεστώς” είχε αφήσει ένα καλό οδικό δίκτυο το οποίο ύστερα από την Γαλλική Επανάσταση το ανέλαβε άμεσα το κράτος, αποφεύγοντας την λύση των διοδίων. Το 1831 ιδρύεται το πρώτο Υπουργείο Δημοσίων Έργων και στα 1836 σχεδιάζεται ένα καθολικό πρόγραμμα κατασκευής δρόμων και καναλιών. Το σιδηροδρομικό δίκτυο καθορίστηκε και αυτό από την κυβέρνηση η οποία ανέθεσε στα 1833 στο Γενικό Συμβούλιο Γεφυρών και Οδοστρωμάτων, την κατάστρωση ενός σχεδίου για τους σιδηρόδρομους ολόκληρης της χώρας.

Η κατασκευή βέβαια του δικτύου ανατέθηκε σε ιδιωτικές επιχειρήσεις, αλλά ο νόμος του 1842 προέβλεπε την κατανομή των εξόδων κατασκευής εξίσου στα ιδιωτικά κεφάλαια και στο κράτος, αλλά και ότι η ιδιοκτησία των σιδηροδρόμων θα περνούσε στην κρατική εξουσία μετά από 40 χρόνια.

Τα καινούργια αυτά προγράμματα δημοσίων έργων και δικτύων κυκλοφορίας, επέτρεψαν ουσιαστικά στη Διοίκηση να μεταβάλλει ριζικά και σε βάθος τις χρήσεις γής τόσο στην ύπαιθρο όσο και στις επαρχιακές πόλεις, αλλά και τη δημιουργία ενός σπουδαίου σώματος θεσπισμάτων αναφορικά με τα ζητήματα απαλλοτρίωσης γαιών για την κατασκευή δημόσιων έργων και κυρίως σιδηροδρόμων. Σε επίπεδο πόλης, μετά το 1840 οι συνθήκες διαβίωσης στις μεγάλες πόλεις και τα βιομηχανικά κέντρα της Γαλλίας άρχισαν να γίνονται δυσμενείς. Η επιδημία χολέρας του 1849 αποτέλεσε, πιθανώς, το οριακό σημείο για την ψήφιση νόμου περί υγιεινής διαβίωσης στις 13/4/1850, ο οποίος ήταν συνοπτικότερος από τον αντίστοιχο αγγλικό και καθόριζε τα χαρακτηριστικά των κατοικιών προς ενοικίαση, ανέθετε την εφαρμογή του νόμου στις εκάστοτε δημοτικές υπηρεσίες χωρίς να προβλέπει την ίδρυση κάποιας κεντρικής υπηρεσίας για τον συντονισμό, όριζε επιτροπή αποτελούμενη από έναν γιατρό και έναν αρχιτέκτονα για την βελτίωση της κατάστασης των παλιών κατοικιών και στην συνέχεια προσδιόριζε τα νομικά πλαίσια στα οποία εμπίπτουν οι αλλαγές στις ιδιοκτησίες.²¹

ΕΙΚΟΝΑ 13: Αστική εξάπλωση της Λυών από το 1805 μέχρι το 1911

17.πολλοί κατασκευαστές σιδηροδρ. γραμμών χρησιμοποιούσαν διαφορετικά πλάτη στις γραμμές τους, με σκοπό την δυσκολία δημιουργίας ενός ενιαίου δικτύου και την περαιτέρω οικονομική εκμετάλλευση του κοινού με την δημιουργία μονοπωλίου.

18.Π. Λαζαρίδης, “ Η βιομηχανική πόλη”, σελ. 263

19. μόνο στο Λονδίνο ήταν 300, σχετικά με τον δημόσιο φωτισμό και λιθόστρωση των δρόμων, τις αποχετεύσεις, την ύδρευση, την εφαρμογή οικοδ. Κανονισμών και την κυκλοφορία.

20.Π. Λαζαρίδης, ό.π. , σελ. 268

21.Π. Λαζαρίδης, ό.π. , σελ. 280

Ξεκινάει, λοιπόν, με αργό αλλά σταθερό ρυθμό η συνειδητοποίηση της σχέσης που υπάρχει ανάμεσα στην κοινωνία με το χτισμένο περιβάλλον, το οποίο επηρεάζει άμεσα τους κατοίκους της και κατ' επέκταση και τους υπόλοιπους τομείς της πόλης. Συνεπώς, έχουμε την πρώτη προσέγγιση στα προβλήματα της μοντέρνας πολεοδομίας καθώς και μια πρώτη εικόνα του ενιαίου προβλήματος του προγραμματισμού στη χρήση της γης. Μια ιδανική και πιο οργανωμένη λύση σε αυτά τα ζητήματα έδωσαν οι "ουτοπιστές" του 19ου αι. με τις "πολεοδομικές ουτοπίες" τους.

Οι Ουτοπίες του 19ου αι.

Σε αυτήν την ενότητα, θα γίνει αναφορά σε δύο πρωτοπόρους "ουτοπιστές" πολεοδόμους, τον Άγγλο Robert Owen και τον Γάλλο Charles Fourier, οι οποίοι πέρα από την θεωρητική τους προσέγγιση στο ζήτημα της βιομηχανικής πόλης επιδίωξαν και την έμπρακτη υλοποίηση των οραμάτων τους. Η προσπάθειά τους αυτή, μπορεί να μην στέφθηκε με μακροχρόνια επιτυχία παρα ταύτα επηρέασε σε μεγάλο βαθμό μελλοντικές κοινωνίες, οι οποίες βασίστηκαν στις δομές-κοινωνικές, οικονομικές, αστικές- που πρότειναν στις ουτοπίες τους.

Στις αρχές του 19ου αι. αρχίζει να αναπτύσσεται η ταξική συνείδηση της εργατικής τάξης μεταξύ 1815 και 1848. Ο ίδιος ο όρος "εργατική τάξη" εμφανίζεται στα κείμενα των Άγγλων λίγο μετά το Βατερλώ, ενώ στα γαλλικά κείμενα η αντίστοιχη φράση χρησιμοποιείται συχνότερα μετά το 1830.

Είναι αυτήν την περίοδο που γίνονται οι πρώτες απόπειρες να ενωθούν όλοι οι εργάτες σε "γενικές συνδικαλιστικές ενώσεις" με σκοπό την επίτευξη μιας εθνικής, αρχικά, και οικουμενικής αλληλεγγύης της εργατικής τάξης.²² Και είναι από αυτές τις τάξεις, που αναδύονται και οι "Ουτοπιστές", οι οποίοι έχουν σαν όραμα την δημιουργία μιας πόλης εκ νέου, η οποία θα είναι ικανή για αυτονομία και ανεξαρτησία και μέσα από τις δομές της θα μπορεί να συντηρεί και να στηρίζει τον πληθυσμό της προσφέροντας του ταυτόχρονα καλές συνθήκες διαβίωσης.

[...] η έλλειψη αποδοτικών απασχολήσεων στις εργατικές τάξεις και οι δυστυχίες του λαού που έρχονται σαν επακόλουθο, είναι αποτέλεσμα της ταχύτατης αύξησης των νέων παραγωγικών δυνάμεων, για τις οποίες η κοινωνία δεν έχει φροντίσει να πάρει τα κατάλληλα μέτρα ώστε να αξιοποιηθούν ικανοποιητικά"²³

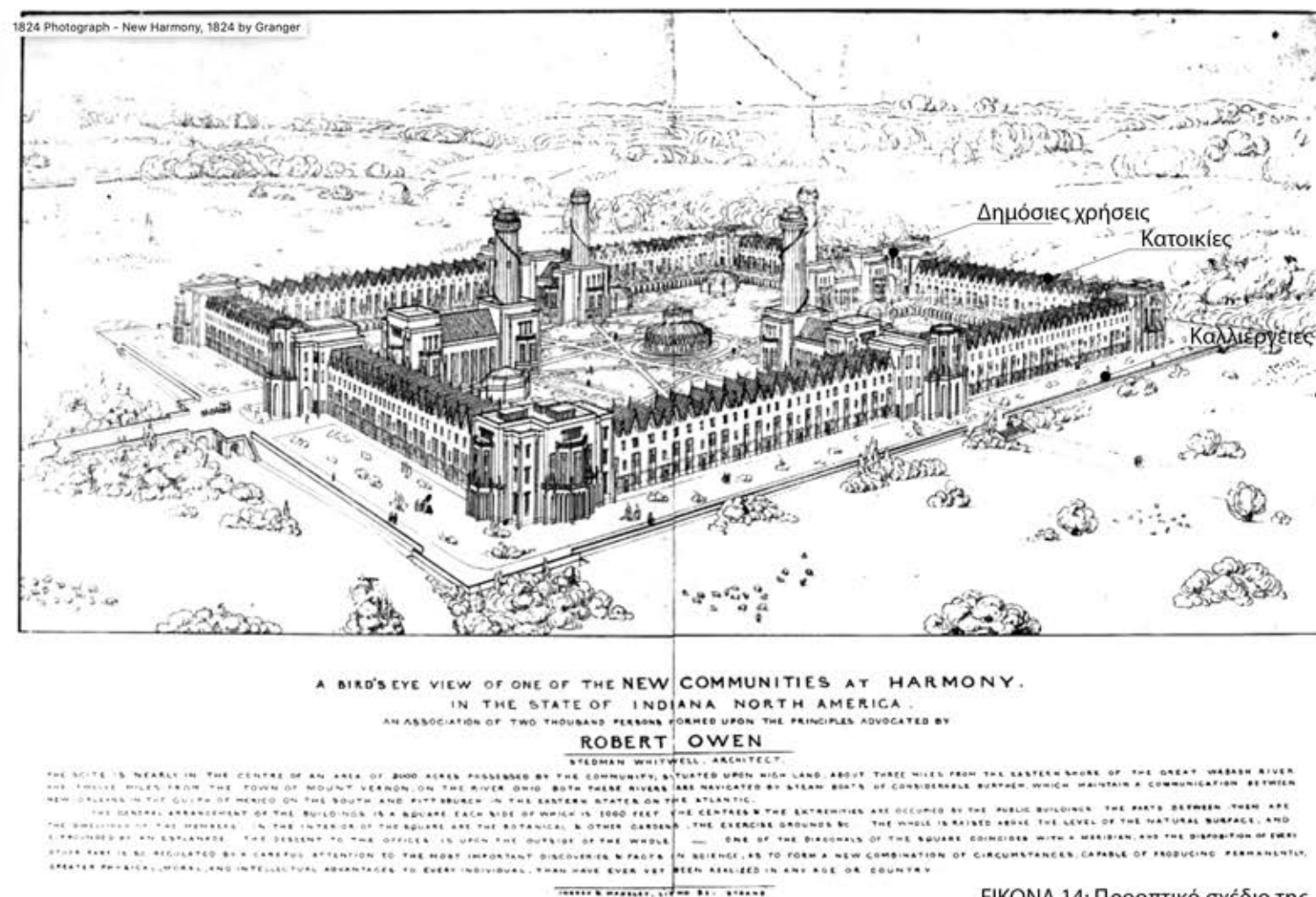
γράφει ο **Robert Owen** (1771-1858) σε μια έκθεσή του προς την κοινοβουλευτική επιτροπή που ήταν αρμόδια για την κοινωνική νομοθεσία στον επίλογο του για την μελέτη του πάνω στην νέα πόλη που πρότεινε. Αυτή ήταν η πρώτη φορά, στην ιστορία του σύγχρονου πολεοδομικού σχεδιασμού, όπου παρουσιάστηκε το σχέδιο της "ουτοπικής" του πόλης. Ήταν η πρώτη μελέτη που παρουσίαζε πολιτικές και οικονομικές συνθήκες και τρόπους χρηματοδότησης για την υλοποίηση της και έφτανε σε επίπεδο χωροθέτησης των λειτουργιών, των κτιρίων της πόλης αλλά και σε επίπεδο κατόψεων των κατοικιών.

Ο Owen, βασισμένος στα προσωπικά του βιώματα, καθώς από εργάτης βιομηχανίας αναρριχήθηκε σε διευθυντή, ήταν από τους πρώτους ανθρώπους που είχε αντιληφθεί ότι η μοίρα των ανθρώπων επηρεάζεται από τις συνθήκες του περιβάλλοντος και για να βελτιωθεί το ένα θα έπρεπε πρωτίστως να βελτιωθεί το άλλο και να αναμορφωθεί στην υπηρεσία του ανθρώπου. Σύμφωνα με τον R. Owen, η αντικατάσταση της ανθρώπινης εργασίας από την μηχανική εργασία και η κατακόρυφη υποβάθμιση της πρώτης, είναι ένα από τα κύρια δεινά που προκάλεσε η Βιομηχανική Επανάσταση και αποδεικνύει ότι η μόνη λύση σε αυτό το πρόβλημα είναι "να βρεθεί μια αρκετά αποδοτική απασχόληση για τους φτωχούς και τους ανέργους, και η μηχανική εργασία να υποταχθεί στη δική τους δουλειά αντί να την αντικαταστήσει".²⁴ Με βάση αυτήν την πεποίθηση παρουσιάζει το σχέδιο της δικής του πόλης, την οποία ονομάζει "**Νέα Αρμονία**" με ιδανικό αριθμό κατοίκων 800 μέχρι 1.200 άτομα και στην οποία όλα τα κτίρια ομαδοποιούνται γύρω από μια μεγάλη πλατεία, μορφής παραλληλόγραμμου.

Εκεί βρίσκονται τα δημόσια κτίρια, δηλαδή η δημόσια κουζίνα, οι αποθήκες τροφίμων, το νηπιαγωγείο, το σχολείο για τα μεγαλύτερα παιδιά και μια αίθουσα συγκεντρώσεων-βιβλιοθήκη καθώς επίσης και ανοιχτοί χώροι, γήπεδα για αναψυχή και άσκηση. Στις τέσσερις πλευρές του τετραγώνου τοποθετούνται κατοικίες και ξενώνες καθώς και καταστήματα για την εξυπηρέτηση της παροικίας και το νοσοκομείο. Πίσω από τα σπίτια, υπάρχουν κήποι για την καλλιέργεια και την παραγωγή λαχανικών, απαραίτητων για τον εφοδιασμό της δημόσιας κουζίνας και αμέσως μετά στην μία πλευρά τοποθετούνται τα εργαστήρια μηχανικής και χειροτεχνικής παραγωγής, οι στάβλοι και τα σφαγεία, ενώ στην άλλη πλευρά τοποθετούνται τα πλυντήρια και σε μεγαλύτερη απόσταση οι αγροτικές εγκαταστάσεις για την παραγωγή μύρας και σιταριού.²⁵

Ο R. Owen, σύγκρινε τον παραλληλόγραμμο οικισμό του με μία μηχανή, η οποία σε αντίθεση με τις άλλες μηχανές που πολλαπλασίασαν την απόδοση της εργασίας και ωφέλησαν ορισμένους ενώ ζημίωσαν άλλους, χειροτερεύοντας τη ζωή τους, η δική του "μηχανή" πολλαπλασιάζει την φυσική και πνευματική απόδοση της κοινωνίας, αλλά χωρίς να βλάπτει κανέναν.²⁶

Στην έμπρακτη προσπάθειά του για υλοποίηση του σχεδίου του, που έγινε το 1825 στην Ιντιάνα της Αμερικής, (εικ.14) απέτυχε λόγω μεμονωμένων ατομικών πρωτοβουλιών άλλων και ο ίδιος αρκέστηκε, στη συνέχεια, στην θεωρητική καθοδήγηση Συνδικαλιστικών Ενώσεων ενώ μετά την Επανάσταση του 1848, η θεωρία του παγιώνεται σε μια αποκλειστικά οικονομικής μορφής θεωρία.

ΕΙΚΟΝΑ 14: Προοπτικό σχέδιο της "Νέας Αρμονίας" του R. Owen, στην Ιντιάνα της Αμερικής

22. E.J. Hobsbawm, Η Εποχή των Επαναστάσεων 1789-1848, σελ. 300

23. Π. Λαζαρίδης, "Η βιομηχανική πόλη", σελ. 219

24. Π. Λαζαρίδης, ό.π., σελ.215

25.Π. Λαζαρίδης, "Η βιομηχανική πόλη", σελ.216

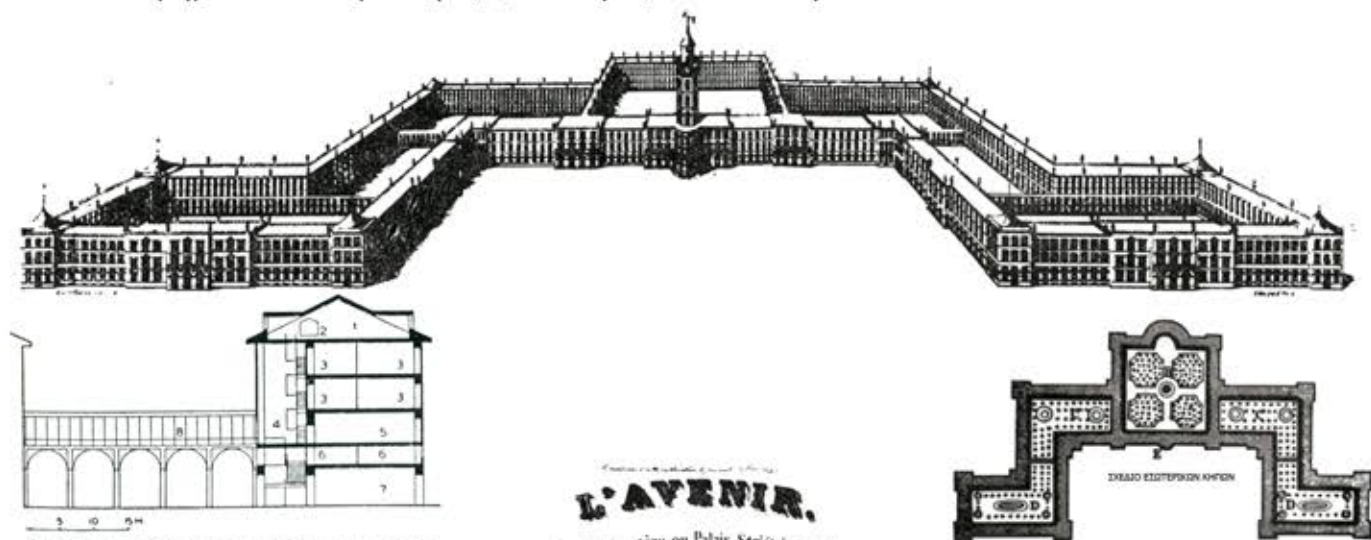
Ιδιαίτερη σημασία δίνει και στην εσωτερική διαρρύθμιση των κατοικιών, όπου δεν θα υπάρχει κουζίνα λόγω της ύπαρξης δημόσιας, κοινόχρηστης κουζίνας, για τη θέρμανση ή την ψύξη του διαμερίσματος θα είναι αρκετό να ανοίξει ή να κλείσει ο ένοικος δύο θύρες ή δύο βαλβίδες και τα υπνοδωμάτια θα βλέπουν προς τους κήπους και την εξοχή ενώ τα καθημερινά προς την πλατεία.

26. Π. Λαζαρίδης, ό.π., σελ.222

Ένας άλλος θεωρητικός του 19ου. αι., ο οποίος βρίσκεται στην Γαλλία, ήταν ο **Charles Fourier** (1772-1837). Αυτός με την σειρά του, προσπάθησε να γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα στις προσδοκίες που είχε δημιουργήσει η επανάσταση και στο τι πραγματικά συνέβη, αλλά είναι γεγονός ότι στη Γαλλία η γεφύρωση αυτή γίνεται με έναν κυρίως πολιτικό και ιδεολογικό λόγο, παρά οικονομικό ή κοινωνικό.

Παρά ταύτα η συμβολή του C. Fourier είναι από τις πιο σημαντικές, καθώς η περιγραφή του για την ιδανική πόλη προαναγγέλει με εκπληκτικό τρόπο, το περιεχόμενο των οικοδομικών κανονισμών του 19ου αι. Σύμφωνα, λοιπόν, με την περιγραφή του Fourier, η ουτοπική του πόλη θα "πρέπει να χωρίζεται σε τρεις ζώνες. Η πρώτη θα περιέχει την κεντρική πόλη (*cite*), η δεύτερη θα περιέχει τα προάστια (*foubourgs*) και τα μεγάλα εργοστάσια, και η τρίτη τις λεωφόρους (*avenues*) και τα περίχωρα (*banlieu*). Σε κάθε μία από αυτές τις ζώνες, οι κατασκευές έχουν διαφορετικές διαστάσεις και καμία από αυτές δεν μπορεί να γίνει χωρίς την έγκριση μιας επιτροπής δημοτικών αρχών[...]" ²⁷

Στη συνέχεια δίνει λεπτομερείς περιγραφές για την διαμόρφωση τόσο των κτιρίων όσο και του ελεύθερου χώρου και των διαστάσεων που θα πρέπει να έχει η κάθε ζώνη, αλλά και οι δρόμοι και τα πεζοδρόμια της πόλης του. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της μελέτης του Fourier είναι το γεγονός ότι στην πόλη του θα είναι αδύνατον να κατασκευαστούν μικρά σπίτια αλλά ευνοείται η κατασκευή συλλογικών κατοικιών, με συγκέντρωση των εξυπηρετήσεων και των λειτουργιών. Οι ρυθμιστικοί αυτοί κανονισμοί αποτελούν για το δημιουργό τους, μια προπαρασκευαστική φάση για την μετάβαση προς την απόλυτη ουτοπία, ή όπως την ονόμασε ο ίδιος τη "**Μεγάλη Αρμονία**", όπου το χάος και η αταξία της σύγχρονης πόλης θα αντικατασταθούν από μία ενιαία αστική διάταξη, ένα και μόνο κτίριο. Σε αυτό το κτίριο, το οποίο ο Fourier το διαστασιολογεί και το περιγράφει με λεπτομέρεια, συγκεντρώνεται όλος ο πληθυσμός μιας ιδανικής, σύμφωνα με τη θεωρία του, πόλης- 1.500 με 1.600 ατόμων- και την οποία ονομάζει Φαλανστέριο, ενώ το οικοδόμημα που θα την στεγάζει, το ονομάζει Φαλανστέριο.

ΕΙΚΟΝΑ 15: Σχέδια Φαλανστερίου

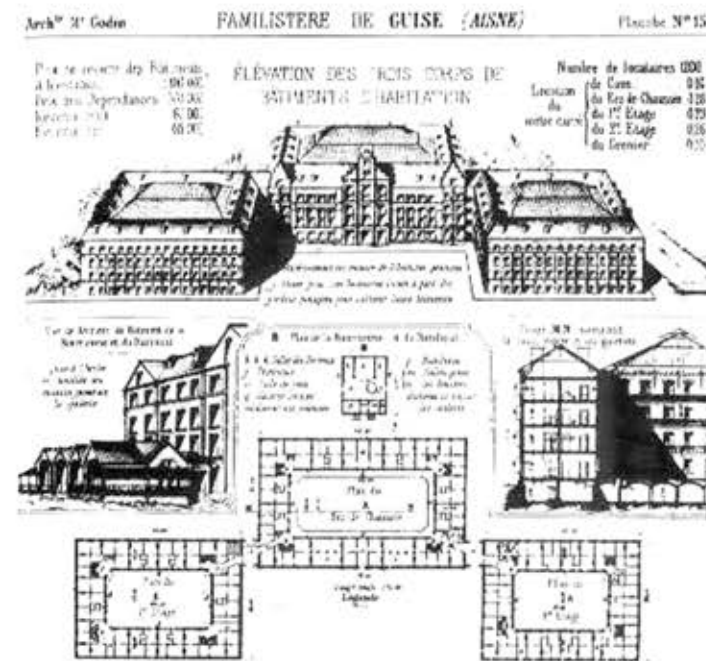
Πρόκειται για ένα ορθοκανονικό κτίριο, τριμερούς διάταξης με τρεις και πλέον ορόφους. Οι λειτουργίες της "πόλης" αυτής είναι χωροθετημένες στις τρεις πτέρυγές του κτιρίου ανάλογα με τον χαρακτήρα τους, δηλαδή δημόσιο ή ιδιωτικό. Έτσι στην κεντρική πτέρυγα τοποθετούνται οι δημόσιες χρήσεις, δηλαδή, τραπεζαρίες, βιβλιοθήκη, αίθουσες συγκεντρώσεων, ο ναός, το ταχυδρομείο με τον τηλεγράφο, το αστεροσκοπείο και στην πίσω, εξωτερική πλευρά ο χειμωνιάτικος κήπος. Στη μία πλευρική πτέρυγα, τοποθετούνται οι όχλους δραστηριότητες, όπως εργαστήρια, ξυλουργεία, σιδεράδικα καθώς και τα παιδιά τα οποία κάνουν συνήθως αρκετό θόρυβο παίζοντας, ενώ η άλλη πτέρυγα περιλαμβάνει τους ξενώνες και τις αίθουσες για χορό και συναντήσεις. Οι κατοικίες τοποθετούνται στους ορόφους του κτιρίου ενώ όλοι οι χώροι του συνδέονται με διαδρόμους-γαλαρίες, που ταυτίζονται με τους δρόμους μιας πόλης και είναι είτε εσωτερικοί είτε εξωτερικοί και στεγασμένοι, με σκοπό να μην εκτίθενται στις άσχημες καιρικές συνθήκες. ²⁸ (εικ. 15)

Πολλές συλλογικές προσπάθειες έγιναν για την ίδρυση μιας κοινότητας όπως την είχε οραματιστεί ο Fourier, σε διάφορα σημεία του κόσμου (Γαλλία, Ρωσία, Αλγερία, Νέα Καλληδονία, Μασσαχουσέτη).

Η πιο επιτυχημένη προσπάθεια, ήταν το "Φαμιστέριο" στην Guise του **Godin**, το οποίο ήταν μια μικρογραφία του μοντέλου του Fourier και βασιζόταν στην συνεταιριστική αρχή που είχε θέσει αυτός στην θεωρία του περί ουτοπίας.

Με δύο βασικές διαφορές: πρώτον, η παραγωγική δραστηριότητα βασιζόταν στην βιομηχανία και όχι την γεωργία και δεύτερον η βασική αστική δομή, το "**Φαμιστέριο**", ήταν ένα κλειστό παραλληλόγραμμο μπλόκ, (εικ.16) το οποίο διέθετε μόνο κατοικίες, εγκαταλείποντας την κοινοβιακή διαβίωση του "Φαλανστερίου". ²⁹ Εδώ, η κάθε οικογένεια έχει το δικό της, αυτόνομο διαμέρισμα, αποκτώντας ιδιωτικότητα και ανεξαρτησία χωρίς, όμως, να χάνει τα πλεονεκτήματα των συλλογικών εξυπηρετήσεων, οι οποίες στεγάζονται σε γειτονικά κτήρια. ενώ οι χώροι εργασίας, βιομηχανίες, τοποθετούνταν σε απόσταση από το Φαμιστέριο.

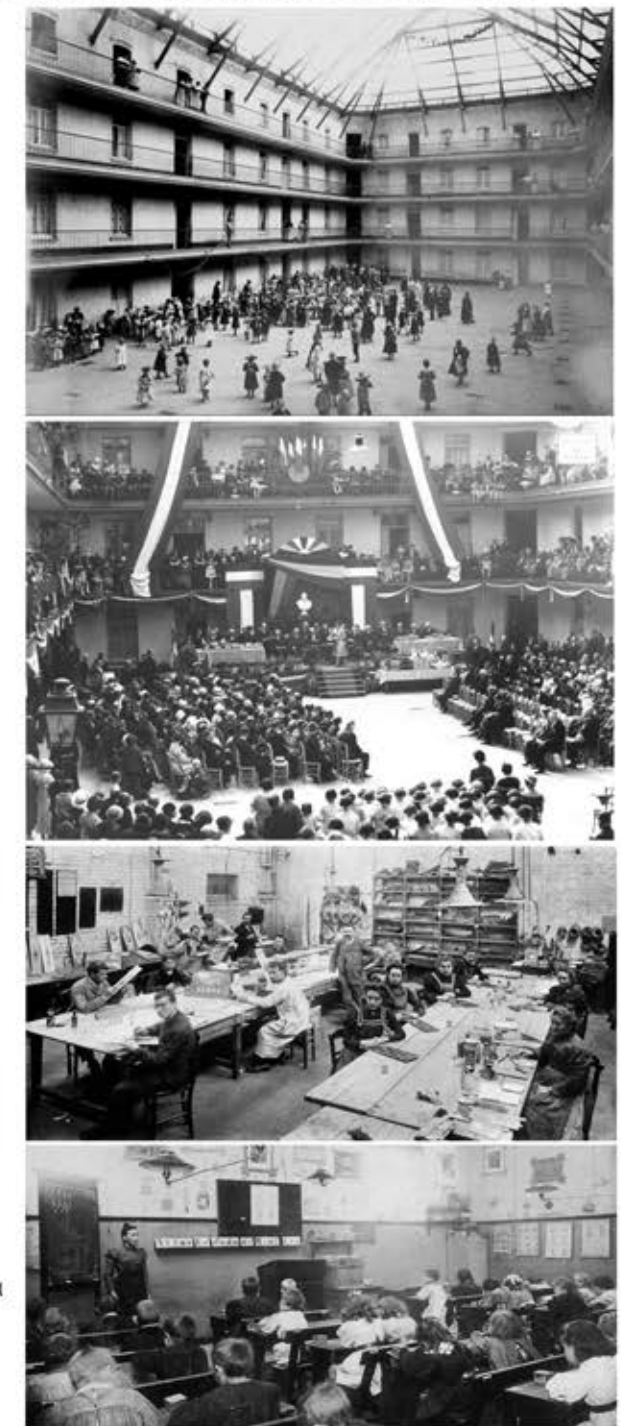
Θα μπορούσαμε να πούμε ότι το "Φαμιστέριο" του Godin ήταν ο πρόδρομος της συλλογικής κατοίκησης (εικ.18) και της βασικής ιδέας πίσω από την εργατική κατοικία που εμφανίστηκε αρκετά χρόνια αργότερα.

ΕΙΚΟΝΑ 16: Σχέδια Φαμιστερίου

ΕΙΚΟΝΑ 17: Φωτογρ.Φαμιστερίου σήμερα

ΕΙΚΟΝΑ 18: Φωτογρ. από το κεντρικό αίθριο του Φαμιστερίου και τα εργαστήρια

27. Π. Λαζαρίδης, "Η βιομηχανική πόλη", σελ. 231

28. Π. Λαζαρίδης, ό.π. , σελ.234

29. Π. Λαζαρίδης, ό.π. , σελ.242

Η Εξέλιξη της Βιομηχανικής Πόλης του 19ου αι.

Η κατάσταση στην πόλη του 19ου με αρχές 20ου αι. αρχίζει να μετασχηματίζεται και να περνά σε ένα επόμενο στάδιο τόσο στην οργάνωση της όσο και στην κοινωνική και οικονομική της ανάπτυξη.

Η ανάγκη για προγραμματισμό και σχεδιασμό των δράσεων γνωρίζει μια διαρκώς αυξανόμενη αποδοχή καθώς η δομή της πόλης προχωρούσε σε όλο και πιο σύνθετες μορφές. Μέχρι στιγμής παρατηρούμε μια "φιλελεύθερη" πόλη, όπου οι νόμοι της ελεύθερης αγοράς, του κεφαλαιοκρατικού συστήματος και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας υπερταίρουν.³⁰

Από το δεύτερο μισό του 19ου αι. και με αποκορύφωμα την Επανάσταση του 1848 στην Γαλλία, αρχίζει να διαφαίνεται ότι οι υπάρχουσες δομές της κοινωνίας αλλά και της πόλης δεν μπορούν να ανταποκριθούν στη νέα κατάσταση. Η ένταση της εκβιομηχάνισης και η εξάπλωση των πόλεων συμβάλλουν στην έκρυθμη κατάσταση της κοινωνίας και στην συνειδητοποίηση της ανάγκης για αλλαγή.

Σε πολεοδομικό επίπεδο, το δεύτερο μισό του 19ου αι. με αρχές 20ου αι. θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι ένα μεταβατικό στάδιο της αστικής εξέλιξης, καθώς η αντίληψη ότι το περιβάλλον επηρεάζει άμεσα τον ανθρώπινο χαρακτήρα και γενικότερα τον κοινωνικό σχηματισμό γίνεται ολοένα και πιο αποδεκτή, με αποτέλεσμα να γίνονται προσπάθειες για τον μετασχηματισμό της υπάρχουσας αστικής κατάστασης.

Οδηγούμαστε, λοιπόν, σε μια νέα μορφή πόλης, τη "νεο-συντηρητική πόλη", οι αρχές της οποίας θα βρουν εφαρμογή στο υπόλοιπο του 19ου αι. έως τις αρχές του 20ου (1848- 1925).³¹

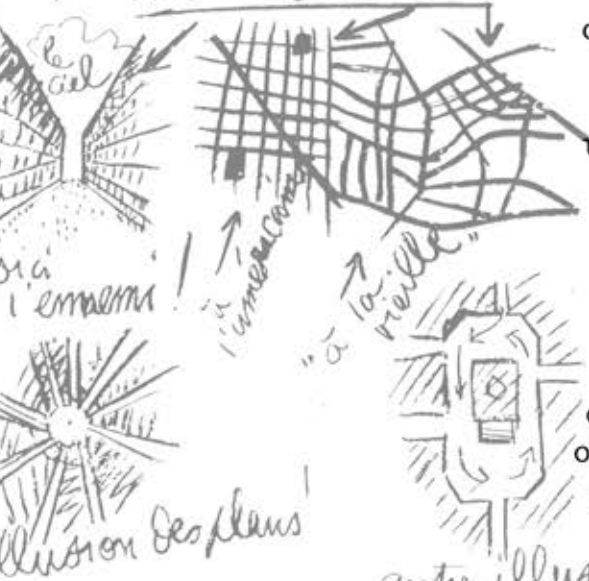
Σε αυτήν την περίπτωση, η επέμβαση του Κράτους στην οργάνωση και τις λειτουργίες της πόλης είναι περισσότερο εμφανής και επιχειρείται ο εξορθολογισμός και ο έλεγχος της ανάπτυξης των ευρωπαϊκών πόλεων.

Αυτό πραγματοποιείται με τον σαφή προσδιορισμό της ιδιωτικής από την δημόσια ιδιοκτησία και η πόλη αρχίζει να διαμορφώνεται πλέον από τα "μέτωπα" συνάντησης του ιδιωτικού με τον δημόσιο χώρο.³²

Ο ιστός της πόλης εξακολουθεί να σχεδιάζεται με ιεραρχική δομή, η σύνθεση είναι αζονική και η επίσημη μορφολογία ακολουθεί ένα κλασσικό πρότυπο.³³

Οι αρμοδιότητες του Δημοσίου είναι περιορισμένες, καθώς διαχειρίζεται τον ελάχιστο χώρο, δίνοντας όμως ιδιαίτερη σημασία στην κατασκευή υποδομών και δημόσιων εξυπηρετήσεων (δρόμοι, πλατείες, σιδηρόδρομοι, ύδρευση, αποχέτευση και αργότερα γκάζι, ηλεκτρικό, τηλέφωνο κ.λ.π) με σημαντικότερες επεμβάσεις τα μεγάλα έργα του Hausmann στο Παρίσι (1853-1869) και τη χωροθέτηση του Ευρύτερου Λονδίνου, 1848-1865, καθώς και τη κατασκευή του Μετρό(1863) ενώ επηρεάζει έμμεσα τον ιδιωτικό τομέα με κανονισμούς σχετικά με το μέγεθος των κτιρίων.

il faut tracer la "rue-corridor"!

ΕΙΚΟΝΑ 19: Σκίτσα του LeCorbusier, για την πόλη του 19ου αι.

Αντίθετα, η ιδιοκτησία καταλαμβάνει το μεγαλύτερο τμήμα της πόλης το οποίο κατέμνει σε οικοπέδα και το εμπορευματοποιεί.

Καθώς βρισκόμαστε σε μια εποχή όπου η οικονομική λογική υπερτερεί, η αξιοποίηση με κάθε τρόπο της οικοδομήσιμης γης, οδηγεί στην εικόνα μιας συμπαγούς, ομοιόμορφης πόλης με σκοπό την εξασφάλιση ισοδύναμης εκμετάλλευσης (ισοδύναμη κάλυψη, ύψη κτλ) με χαρακτηριστικό δομικό στοιχείο της πόλης αυτής την οδό-διάδρομο (εικ.19), που θεωρείται αγωγός κυκλοφορίας και συγχρόνως χώρος όπου συγκεντρώνονται τα εμπορικά μέτωπα.³⁴

Κάτι αντίστοιχο, παρατηρούμε και στον δημόσιο τομέα, με το στοιχείο της πλατείας το οποίο χάνει τον παραδοσιακό του χαρακτήρα και μεταβάλλεται σε ένα είδος διαπλάτυνσης και διασταύρωσης δρόμων, σε έναν κυκλοφοριακό κόμβο. Η πόλη, λοιπόν, αρχίζει να υποκύπτει στην εξυπηρέτηση της κυρίαρχης οικονομικής δραστηριότητας και της κυκλοφορίας, με αποτέλεσμα ο θεσμός της κατοίκησης και πάλι να πάσχει. Η επίλυση του προβλήματος αυτού έρχεται με την μορφή της προαστικοποίησης όπου οι κατοικίες οικοδομούνται στα προάστια και σε

οπισθοχώρηση (πρασιά) και όχι σε επαφή με το οδικό μέτωπο.³⁵

Οι κατοικίες αυτές είναι πιο ακριβές σε σύγκριση με τις οικονομικότερες κατοικίες των ψηλών κτηρίων στις οδούς-διαδρόμους ενώ προσελκύουν και τους αντίστοιχους κατοίκους.

Οι βιομηχανικές εγκαταστάσεις, στοιχεία που θεωρούνται αναγκαία για την λειτουργία της πόλης αλλά ασυμβίβαστα με το χωρικό σχέδιο της, αναγκάζονται να απομακρυνθούν ακόμα περισσότερο και τελικά να μεταφερθούν στα περίχωρα. Η ύπαιθρος απωθείται ολοένα και πιο μακριά, όσο η πόλη εξαπλώνεται και η σχέση της πόλης με την περιφέρεια της αλλάζει για ακόμα μια φορά, ενώ παρατηρείται μια συνεχής μετάλλαξη των εργατικών ζωνών σε συνάρτηση με την ανάπτυξη της παραγωγής. Μεγάλες μονάδες δευτερογενούς παραγωγής εγκαθίστανται πλέον, σε μεγάλη απόσταση από την πόλη και μαζί τους δημιουργούνται νέες πόλεις, οι οποίες δεν παύουν να εξαρτώνται από το κέντρο, στο οποίο αναπτύσσεται κατα κύριο λόγο η εμπορική δραστηριότητα. Και σε αυτήν την περίπτωση, όπως και στις Βιομηχανικές πόλεις του 18ου αι, οι "εργατικές πόλεις" (εικ.20) ή "εργατικές κατοικίες" συμπίπτουν με τη βιομηχανική ζώνη, πράγμα που οφείλεται κυρίως στην εμπορευματοποίηση της γης, με ακριβότερη την κατοίκηση στο κέντρο της πόλης απ' ότι στα περίχωρα και δευτερευόντως στην άμεση σχέση της κατοικίας κοντά στη μονάδα παραγωγής.³⁶

Κάτω όμως από την πίεση της υγιειονομικής νομοθεσίας, που είχε προηγηθεί, οι κατοικίες των νέων αυτών "εργατοπόλεων" να μην τηρούσαν το γράμμα του Νόμου, καταστρατηγώντας το πνεύμα του καθώς και πάλι, οι κατοικίες τοποθετούνται σε άμεση επαφή με τα εργοστάσια ενώ στην προσπάθεια συμβιβασμού της υποχρεωτικά μειωμένης πυκνότητας και του επιθυμητού κέρδους, δίνονται οι ελάχιστες δυνατές διαστάσεις και οι υποτυπώδεις εξυπηρετήσεις ανά κατοικία.

Σε αντίθεση, όμως, με τις σκοτεινές περιγραφές των βιομηχανικών συνοικιών του 18ου αι. τώρα εμφανίζονται περιγραφές εργατικών πόλεων -συνήθως σε μυθιστορήματα της εποχής- όπου περιγράφεται με αισιοδοξία ο τρόπος ζωής και δουλειάς στη σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία,³⁷ η οποία ήταν δημιούργημα ενός φιλόανθρωπου, φωτισμένου βιομήχανου παρά της κρατικής εξουσίας.

Στην περίπτωση των βιομηχανικών οικισμών της εποχής είναι εμφανής η επίδραση των οραμάτων των ουτοπιστών, που προηγήθηκαν, κυρίως όμως σε ότι αφορά το εξωτερικό περίβλημα και όχι τόσο στην ιδεολογία που πρέσβευαν.

Συμπερασματικά, ο νέος αυτός τρόπος οργάνωσης της πόλης αποτέλεσε ένα ενδιάμεσο στάδιο για την εξέλιξη της πολεοδομίας και ένα στάδιο τριβής της κοινωνίας αφού τα νέα κοινωνικο-πολιτικά δεδομένα που εμφανίστηκαν δοκιμάστηκε να εξισοροπήσουν μέσω της οργάνωσης και του σχεδιασμού. Η "νεο-συντηρητική" πόλη μπορεί να αποδεικνύεται ανεπαρκής, με ελάχιστες δημόσιες εξυπηρετήσεις, με την άμετρη εκμετάλλευση της οικοδομήσιμης γης από τους ιδιώτες και την περαιτέρω ενίσχυση των ταξικών διακρίσεων, αλλά μπορούμε να πούμε, ότι ήταν ένα πρώτο βήμα για την μετέπειτα αντιμετώπιση της πόλης καθώς άρχισαν να διαφαίνονται πιο ξεκάθαρα οι βασικές λειτουργίες της - κυκλοφορία, κατοικία, εμπόριο/βιομηχανία- και να χωροθετούνται ανάλογα, για να οδηγηθούμε στην συνέχεια στην εμφάνιση της φονξιοναλιστικής εκδοχής της ή αλλιώς της "Μοντέρνας Πόλης".

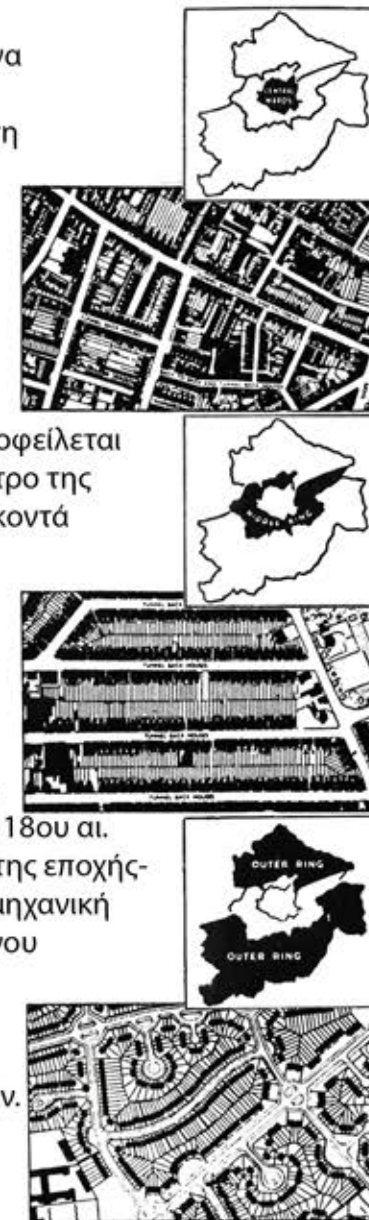
33. Νίκος Κομνηνός, "Θεωρία της Αστικότητας iii αστικός σχεδιασμός και κατασκευή της πόλης", εκδόσεις Σύγχρονα Θέματα, 1986, σελ.31

34. Π.Γ.Λαζαρίδης, "η εξέλιξη της μοντέρνας πόλης-η εικόνα του περιβάλλοντος κατοικίας", σελ.48

35. Π.Γ.Λαζαρίδης, ό.π., σελ. 54

36. Π.Γ.Λαζαρίδης, ό.π., σελ.77

37. "Εκείνο το πρωινό, η φάμπρικα του κυρίου Αρντύ είχε μια όψη γιορτινή, που ταίριαζε με την καθαρότητα του ουρανού. Δίπλα στο κυρίως κτίριο της μανιφακτούρας, που προοριζόταν αποκλειστικά για την δουλειά, υπήρχαν ένα άλλο μεγάλο κτίριο, χωρισμένο σε πολλά μικρά διαμερίσματα, που ήταν οι κατοικίες των εργατών. Κάτω, στο ισόγειο του, υπήρχαν μερικά καταστήματα σε συναινετική βάση, που πουλούσαν κάθε λογής εμπορεύματα, καθώς και ένα πλυντήριο, ένα βραδινό σχολείο, μια αίθουσα για τις πρώτες βοήθειες και χώροι για διασκεδάσεις κάθε είδους. Όλα τα είχε οργανώσει και τα διέυθυνε μια κεντρική διοίκηση από εργάτες και υπαλλήλους της φάμπρικας. Ο κύριος Αρντύ, που έβαζε το κεφάλαιο, είχε μελάτησει τόσο καλά την οργάνωση, ώστε τόσο τα νοίκια όσο και τα διάφορα είδη, στοίχιζαν στα δύο τρίτα της κανονικής τους τιμής.[...] Όλα αυτά μπορούσαν να συμβαίνουν χωρίς να αποστερούν το κεφάλαιο που είχε επενδύσει ο κύριος Αρντύ σ' αυτό το είδος κοινοβιακής κατοικίας, από ένα δίκαιο τόκο, περίπου πέντε τοις εκατό. Όλα αυτά καθώς και πολλά άλλα κοινωνικά μέτρα, είχαν κάνει τους εργάτες του κυρίου Αρντύ να είναι πραγματικά προνομιούχοι σε σύγκριση με την μάζα των άλλων εργαζομένων." - Απόσπασμα από το μυθιστόρημα "Ο Περιπλανώμενος Ιουδαίος", 1861, Ευγενίου Σύου, μετάφραση από το γαλλικό Ν. Δραγούμη.

ΕΙΚΟΝΑ:20
Birmingham, δεύτερο μισό του 19ου αι.

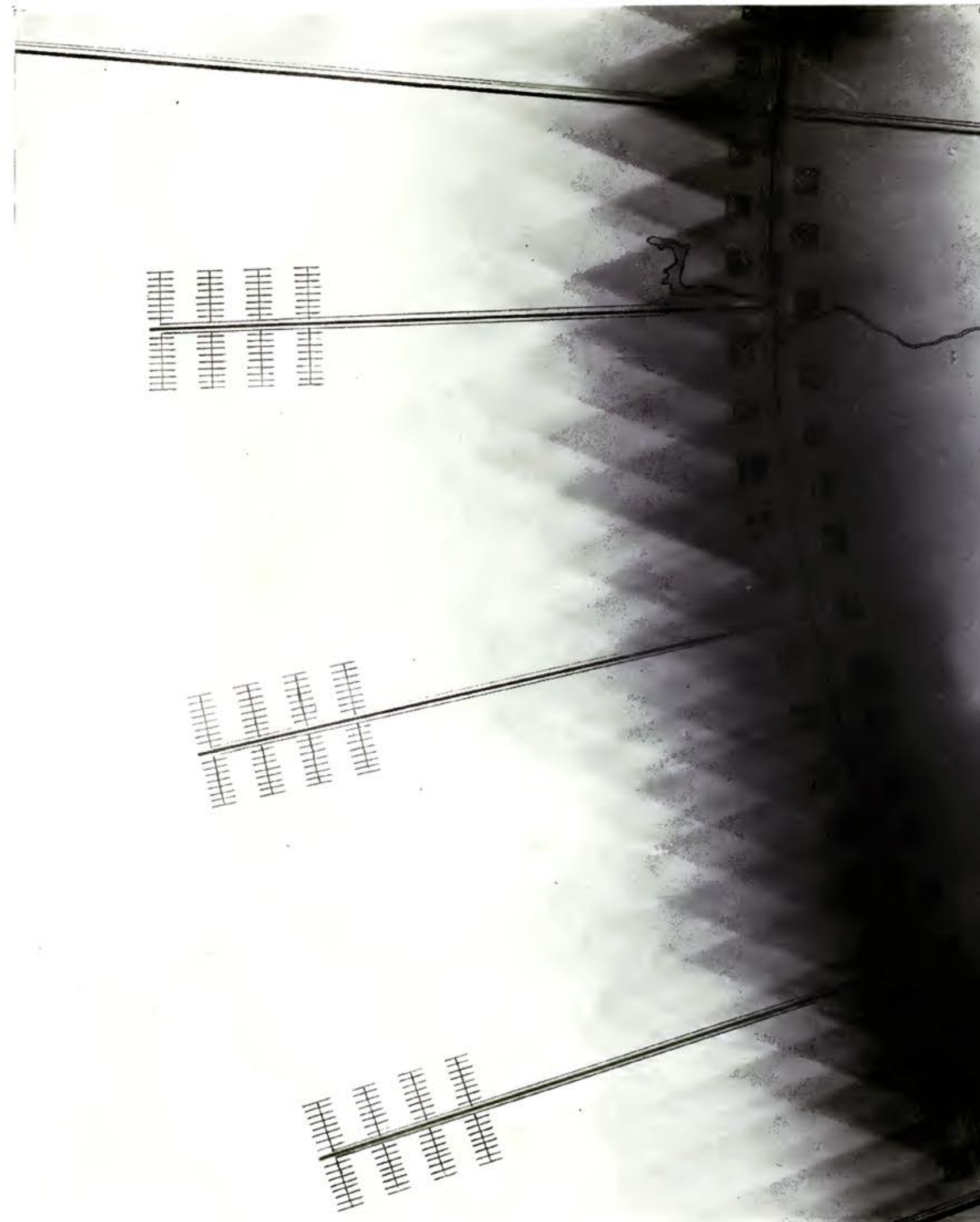
Συστήματα δόμησης
στις τρεις ζώνες της πόλης σύμφωνα
με την εξέλιξη της νομοθεσίας.

30. Π.Γ.Λαζαρίδης, η εξέλιξη της μοντέρνας πόλης- η εικόνα του περιβάλλοντος κατοικίας, σελ.21

31.στο ίδιο, σελ.33

32.στο ίδιο, σελ.47

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΠΟΛΗ 20ος αιώνας

Η Μοντέρνα Πόλη

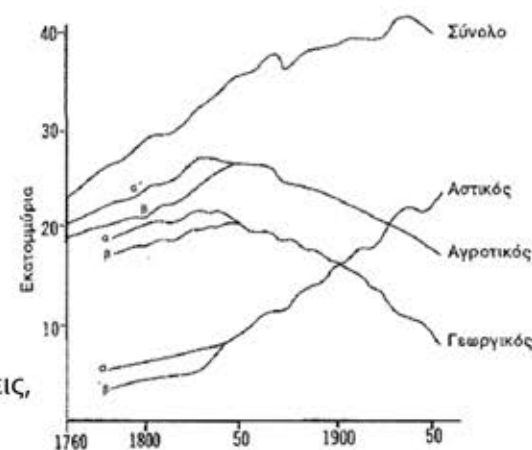
Η τελευταία φάση εξέλιξης της Βιομηχανικής Πόλης μπορεί να θεωρηθεί η “μοντέρνα πόλη”, η οποία σχηματικά ξεκινάει στα 1920 και διαδίδεται μέσω του μοντέρνου κινήματος, οι αρχές του οποίου δεσπόζουν ολόκληρο τον 20ο αι.

Από κοινωνικής πλευράς, το κύριο χαρακτηριστικό του 20ου αι. ήταν η μαζική μετανάστευση με αποτέλεσμα μια, χωρίς προηγούμενο, διόγκωση των αστικών κέντρων. Το φαινόμενο αυτό οφείλεται, αρχικά, στην εύρεση εργασίας σε βιομηχανικά ανεπτυγμένες περιοχές και συνεπώς ερήμωση των αγροτικών περιοχών, ενώ αργότερα λόγω των δύο Παγκόσμιων Πολέμων που στιγματίσαν τον αιώνα. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η κατακόρυφη μεγέθυνση του αστικού πληθυσμού³⁸ στα πλαίσια της γενικότερα ραγδαίας αύξησης στο σύνολο του πληθυσμού. (εικ.21)

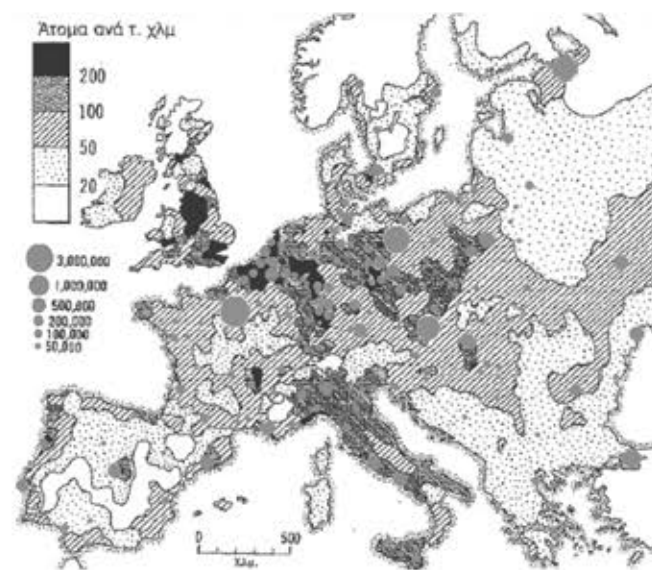
Οι προηγούμενες βιομηχανικές περιοχές αναπτύχθηκαν σε μητροπόλεις, οι οικισμοί που δημιουργήθηκαν, λόγω βιομηχανικής παραγωγής, αναπτύχθηκαν σε πόλεις ενώ η ύπαιθρος όλο και συρρικνωνόταν. Παραταύτα, όλα όσα ίσχυαν τους προηγούμενους αιώνες μοιάζει να ισχύουν ακόμα με την διαφορά ότι πλέον οι αλλαγές στο κοινωνικό γίνεσθαι λαμβάνουν χώρα με πολύ πιο γρήγορους ρυθμούς, πράγμα πρωτόγνωρο για την εποχή, ενώ η ικανότητα αντίδρασης ήταν αντιστρόφως ανάλογη. Ακόμα υπάρχει η διαφοροποίηση αστικής και εργατικής τάξης, ακόμα οι κατώτερες ομάδες διαμένουν σε διαφορετικές περιοχές από τις πιο πλούσιες και ακόμα η εκμετάλλευση των μεν από τους δε, υφίσταται.

Σε οικονομικό επίπεδο, ο πληθυσμός της Ευρώπης όλο και περισσότερο αποδεσμευόταν από τη γη, με λιγότερο από το 50% του ενεργού οικονομικά πληθυσμού, να απασχολείται στη γεωργία. Την θέση της γεωργίας σαν βασική οικονομική δραστηριότητα, πήραν η βιομηχανία και το εμπόριο, αλλά σε εντελώς διαφορετική κλίμακα από τους προηγούμενους αιώνες. Στα τέλη του 19ου αι. εμφανίστηκε ένας ακόμα κλάδος της μηχανολογικής βιομηχανίας, αυτός της κατασκευής αυτοκινήτων, ο οποίος απευθυνόταν άμεσα στον καταναλωτή και δημιούργησε και αυτός με την σειρά του μια δική του αγορά. Η κατασκευή αυτοκινήτων έγινε γρήγορα βιομηχανία συναρμολόγησης, πράγμα που επέφερε εξειδίκευση στην εργασία για την κατασκευή των εξαρτημάτων.

Το ίδιο ίσχυε και για την ναυπηγική, καθώς ο χάλυβας άρχισε να αντικαθιστά το ξύλο ενώ η πολυπλοκότητα του σχεδιασμού και το μέγεθος των πλοίων όλο και αυξανόταν, γεγονός που εν μέρει οφείλεται και στην δυνατότητα σύναψης εμπορικών σχέσεων με χώρες εκτός Ευρώπης.³⁹

ΕΙΚΟΝΑ 21: Η συγκέντρωση αγροτικού πληθυσμού στις πόλεις της Γαλλίας. Οι δύο καμπύλες στον αγροτικό, αστικό και γεωργικό πληθυσμό αποτελούν χονδρική εκτίμηση της εσωτερικής μετανάστευσης: α= μέγιστη εκτίμηση, β= ελάχιστη εκτίμηση. [απο το άρθρο του J.C.Toutain, "La population de la France de 1700 à 1959" Histoire Quantitative de l'Economie Française 3 (1963)]

Πυκνότητα πληθυσμού και μέγεθος αστικού πληθυσμού, στην Ευρώπη, 1910

Σε πολεοδομικό επίπεδο, οι αλλαγές των προηγούμενων χρόνων, στις διαδικασίες της απασχόλησης, οδήγησαν στην ραγδαία ανάπτυξη των πόλεων, οι οποίες άρχισαν να συγκεντρώνουν τις περισσότερες από τις λειτουργίες της βιομηχανίας και των υπηρεσιών. Συμπεριλάμβαναν τις περισσότερες από τις πολιτικές και διοικητικές διαδικασίες και αποτελούσαν το επίκεντρο των συγκοινωνιακών δικτύων αλλά και των χώρων κατανάλωσης. Ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα του αστικού χάρτη της εποχής ήταν η συνένωση, συνεχώς, αναπτυσσόμενων πόλεων δημιουργώντας έτσι τεράστια πολεοδομικά συγκροτήματα, χωρίς καθόλου ή με ελάχιστους χώρους πρασίνου ενδιάμεσα.⁴⁰

Παράλληλα και μέχρι τα μέσα του 20ου αι. δεν έπαψαν να εξυπηρετούν και την λειτουργία της κατοικίας, προσφέροντας μια ποικιλία ποιότητας, ανάλογα με το κοινωνικό επίπεδο και την οικονομική δυνατότητα του κατοίκου, με αποτέλεσμα μέσα στην πόλη να συνυπάρχουν από τις πιο πολυτελείς μέχρι τις πιο εξαθλιωμένες γειτονίες.

Το μοντέρνο κίνημα και οι εκπρόσωποί του αντιδρούν και απορρίπτουν εξ'ολοκλήρου τις μέχρι τότε υπάρχουσες δομές, τόσο σε κοινωνικό επίπεδο όσο και στην οργάνωση του δομημένου χώρου και θεωρούν ότι μια ριζική ανακατασκευή της πόλης θα έλυνε όχι μόνο την αστική υποβάθμιση της εποχής αλλά και την κοινωνική. Στοχεύουν σε μια ενότητα, τόσο στις κοινωνικές τάξεις όσο και στην ίδια την αρχιτεκτονική, σαν επιστήμη, η οποία είναι αυτή που διαμορφώνει το περιβάλλον της κοινωνίας.⁴¹ Οι μοντέρνοι αντιδρούν έντονα στην υπεροχή της τριτογενούς παραγωγής (υπηρεσίες) και στην υποταγή σε αυτήν όλων των υπόλοιπων λειτουργιών μιας πόλης.

Αντιπαραθέτουν σαν βασικό μέλημα της πόλης την κατοίκηση και αντιτίθενται στα μέχρι τότε πρότυπα κατοικιών (χαμηλές πολυκατοικίες, μονοκατοικίες, επαύλης) και θέτουν νέα ελάχιστα λειτουργικά πρότυπα, σε όλα τα επίπεδα από τα αντικείμενα και το δωμάτιο μέχρι τη κατοικία και την πόλη. Παρατηρούν, όμως, ότι οι προτάσεις τους δεν είναι εφικτές κάτω από τον ιδιωτικό έλεγχο της τεμαχισμένης γης και ζητούν τον ενιαίο, δημόσιο έλεγχο του εδάφους⁴² στο οποίο η πόλη πλέον θα αναπτύσσεται σε τέσσερις θεμελιώδεις λειτουργίες: την κατοικία, η οποία είναι και η πρωτεύουσα λειτουργία μιας πόλης, την εργασία, όπου όλες οι παραγωγικές δραστηριότητες είναι ίσης αξίας (γεωργία-βιομηχανία-εμπόριο), την αναψυχή και την κυκλοφορία.

Προσδιορίζουν τρεις τύπους ανθρώπινων εγκαταστάσεων: την αγροτική εγκατάσταση, την γραμμική βιομηχανική πόλη (εικ. 22) και την ακτινοκεντρική πόλη των συναλλαγών. Η κάθε πόλη θα πρέπει να είναι εξοπλισμένη με ελεύθερους και οργανωμένους χώρους σε κάθε κλίμακα της πολεοδομικής ανάλυσης από πράσινες ζώνες μέσα στην πόλη μέχρι εθνικά πάρκα στην περιφέρειά της και με αυτό τον τρόπο ολόκληρη η πόλη να μεταλλαχθεί σε ένα ενιαίο, ελεύθερο πάρκο, εξοπλισμένο κατάλληλα για τις ποικίλες αστικές λειτουργίες του, εξυπηρετώντας τόσο θέματα υγιεινής αλλά και την τρίτη λειτουργία, την αναψυχή. Τέλος, η κυκλοφορία, η τέταρτη λειτουργία, θα διαμορφώνεται ανάλογα με την μορφή της κίνησης σε ξεχωριστούς διαδρόμους για τους πεζούς, για τα ποδήλατα, για τα οχήματα μικρής και μεγάλης ταχύτητας και τα διάφορα μεταφορικά μέσα σε διάφορα ύψη και με ελεύθερη χάραξη, σύμφωνα με τις ανάγκες των προηγούμενων λειτουργιών.

40. "Χαρακτηριστικό παράδειγμα, το Λονδίνο, η ευρύτερη περιοχή το Βερολίνου και του Παρισιού καθώς και η περιοχή της Λυών-Σεντ-Ετιέν, της Γαλλίας. Όλες παρουσίαζαν τα ίδια χαρακτηριστικά, μεγάλες πόλεις που εξαπλώνονταν προς την ύπαιθρο, ενώνονταν και τελικά απορροφούσαν τις μικρές κωμοπόλεις και τα βιομηχανικά χωριά." N.J.G. Rounds, Ιστορική Γεωγραφία της Ευρώπης, Τόμος Β', Η Μοντέρνα Ευρώπη Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 1990, σελ.282

41. Όπως αναφέρει ο L. Benevolo στο έργο του "Η Ιστορικότητα του Αρχιτεκτονικού Έργου" "Η σύγκλιση των δυνάμεων (της πρωτοπορείας) σ' ένα ενιαίο κίνημα, ικανό να καλύψει ολόκληρη την οικοδομική παραγωγή και να μετασχηματίσει σφαιρικά το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει και εργάζεται ο άνθρωπος, επαναφέροντάς το στα ανθρώπινα μέτρα, είναι το εγχείρημα που άρχισε αμέσως μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και για το οποίο ξεδείχθηκαν μέχρι τώρα οι καλύτερες ενέργειες την μοντέρνας αρχιτεκτονικής".

42. U. Conrads, "Μανιφέστα και Προγράμματα της Αρχιτεκτονικής του 20ου αι.", Εκδ. Επίκουρος, Αθήνα 1977

Η νέα αυτή μορφή οργάνωσης της πόλης και των επιμέρους στοιχείων της στοχεύει σε μια γενικευμένη συγκρότηση του δομημένου περιβάλλοντος, στη δημιουργία ενός "αρχιτεκτονικού τύπου" με συγκεκριμένες αρχές, οι οποίες θα βρίσκουν εφαρμογή στις περισσότερες περιπτώσεις και τέλος στην κατάργηση του dualισμού ανάμεσα στην πόλη και την ύπαιθρο.

Οι μοντέρνοι πολεοδόμοι του 20ου αι. στοχεύαν στην αποδέσμευση των περιορισμών, που αναπόφευκτα συναντούσαν στις μεμονωμένες λύσεις και αντ' αυτού προσπάθησαν να θεωρήσουν το πολεοδομικό πρόβλημα σαν ένα σύνολο, να κατανοήσουν σε βάθος τη λογική της πόλης του 20ου αι., να αντιμετωπίσουν την ενυπάρχουσα δομή της και να βρουν την πιο αποτελεσματική λύση. Στόχος τους, λοιπόν ήταν μια όχι μόνο αρχιτεκτονική αλλά και κοινωνική και πολιτική "επανάσταση", όπου οι κοινωνικές ανισότητες που είχαν επιβληθεί στην κοινωνία της εποχής τους και οι οποίες διαγράφονταν και στην μορφή της πόλης τους, θα παραμερίζονταν και στη θέση της, θα δημιουργούσαν μια νέα πόλη βασισμένη στην κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα, όπου οι πολίτες της θα ζουν σε αρμονία μεταξύ τους αλλά και με το δομημένο περιβάλλον και την φύση. Οι στόχοι των μοντέρνων για τον νέο αυτόν κόσμο, θυμίζουν σε αρκετά σημεία τις σοσιαλιστικές ουτοπίες του 19ου αι. - και σε πάρα πολλά διαφέρουν - όμως, αυτό που χαρακτηρίζει την μοντέρνα εκδοχή της πολεοδομίας δεν είναι τόσο οι εφαρμογές της⁴³ όσο η θεωρητική πρόσέγγιση και ιδεολογία σχετικά με τον αστικό προγραμματισμό, τις μεθόδους διευθέτησης των δραστηριοτήτων της πόλης και οργάνωσης του φυσικού της χώρου, μια μεθοδολογία που υπερέβαινε τις μέχρι τότε ισχύουσες πρακτικές στο σχεδιασμό της πόλης. Τόλμησαν να θέσουν βασικά ερωτήματα για την δομή της πόλης και της κοινωνίας και να προτείνουν μεγάλης κλίμακας λύσεις για μεγάλης κλίμακας προβλήματα. Συνειδητοποίησαν, λοιπόν, ότι για την επίτευξη μιας ιδανικής πόλης, η οποία θα βασίζεται στην κοινωνική ισότητα, πέρα από τον πολεοδομικό σχεδιασμό και προγραμματισμό χρειάζεται και ένας πολιτικός και οικονομικός προγραμματισμός, καθώς "ακόμα και το πιο μεγαλοπρεπές και καινοτόμο οικιστικό πρόγραμμα θα αποτύγχανε αν οι κάτοικοι ήταν φτωχοί, καταπιεσμένοι και δεν μπορούσαν να ζήσουν μια αξιοπρεπή ζωή".⁴⁴ Για αυτόν τον λόγο, οι προτάσεις τους δεν περιορίζονται στο δομημένο περιβάλλον αλλά περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα μεταξύ αρχιτεκτονικής, αστικοποίησης, οικονομικών και πολιτικών συνθηκών και οι λύσεις που παρουσιάζουν στις "ιδανικές πόλεις" τους είναι η αντανάκλαση της "ιδανική κοινωνία".

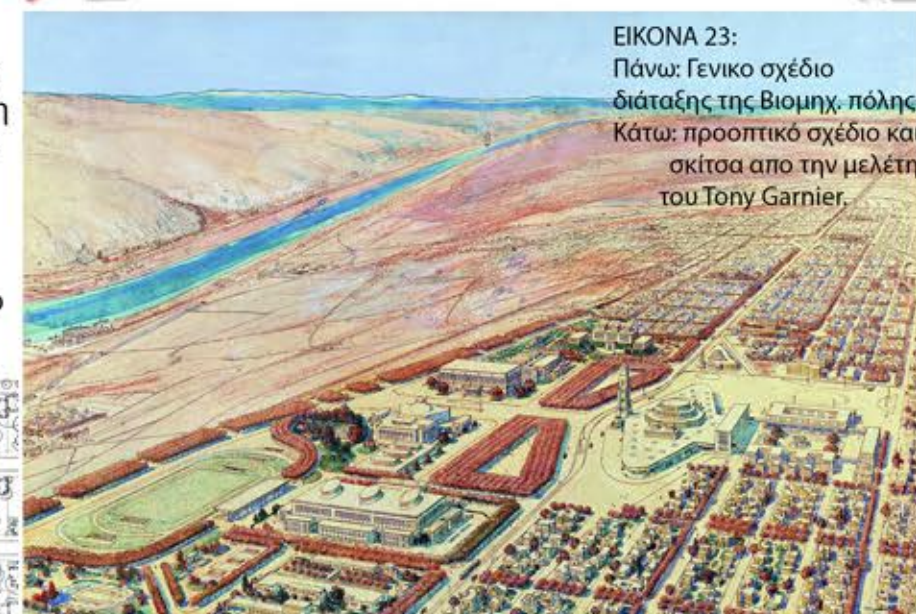
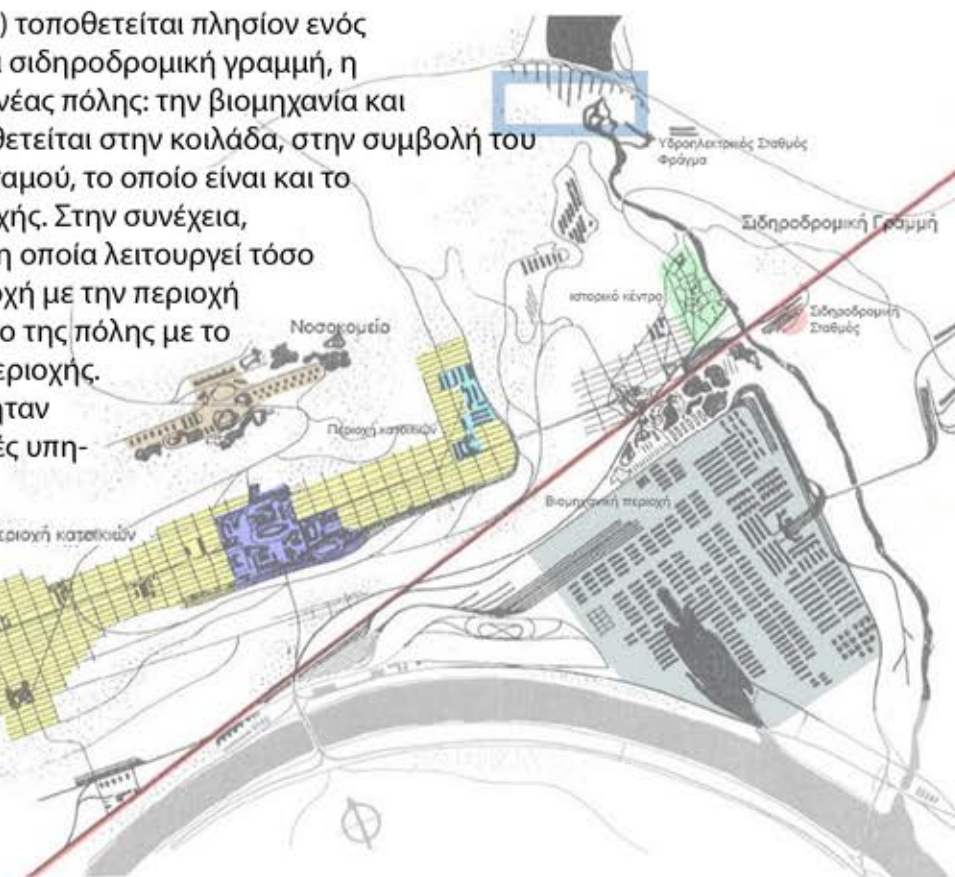
Ένα από τα πιο αντιπροσωπευτικά θεωρητικά έργα πάνω στην εκδοχή της πόλης σύμφωνα με το μοντέρνο κίνημα είναι αυτό του **Tony Garnier, η "Cité Industrielle" (Βιομηχανική Πόλη)**, το οποίο δημοσιεύτηκε το 1917. Οι γενικές αρχές της σύνθεσής του είναι ο χωρικός διαχωρισμός των λειτουργιών της πόλης, η λειτουργική ενότητά τους και ταυτόχρονα η ελεύθερη επέκτασή τους στον περιβάλλοντα χώρο. Είναι η πρώτη φορά που εφαρμόζεται τόσο αυστηρά η αρχή του zoning (ο διαχωρισμός των λειτουργιών σε ζώνες). Στον πρόλογο του έργου του Une Cité Industrielle, ο Garnier συμπεριέλαβε τα κυριότερα στοιχεία της θεωρίας του: Η πόλη του Cité θα εκπροσωπούσε ένα δίκτυο πόλεων, μεταξύ των οποίων θα δημιουργηθεί μια σχέση με έμφαση στην επικοινωνία και ανταλλαγή αγαθών. Το κεντρικό κομμάτι της πόλης του θα αποτελούσαν από ιστορικά κτήρια, από βοτανικά μουσεία για τοπικές εκθέσεις αλλά και από σχολές αφιερωμένες στις τέχνες και την βιομηχανία. Οι τοπικές τεχνικές θα διδάσκονταν και οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας θα χρησιμοποιούνταν.

Η πόλη που πρότεινε ο Garnier ήταν μια βιομηχανική πόλη για 35.000 κατοίκους σε μια περιοχή στην Νοτιοανατολική Γαλλία πάνω σε ένα οροπέδιο με σχετικά μεγάλο υψόμετρο, με μια λίμνη στον Βορρά και μία πεδιάδα και ποτάμι στο Νότο. Η Cité Industrielle του Garnier είναι ένα καλά τοποθετημένο και μνημειακά σχεδιασμένο έργο με ένα γεωγραφικό υπόβαθρο που θυμίζει πάρκο, όπου το περιβάλλον του μπορεί να αποδώσει τόσο το κλασσικό πνεύμα της ακαδημαϊκής θεωρίας όσο και την πρωτόγονη απλότητα των ουτοπικών ιδεών της εποχής. Στην πρότασή του, ο Garnier προσπάθησε να λάβει υπόψη όλες τις πτυχές μιας πόλης, συμπεριλαμβανομένων κυβερνητικών, οικιστικών, κατασκευαστικών και γεωργικών πρακτικών. Οι διάφορες λειτουργίες της πόλης ήταν σαφώς σχετικές, αλλά διαχωρισμένες μεταξύ τους με την βοήθεια της τοποθεσίας, των τυπολογιών και της χρήσης πρασίνου.

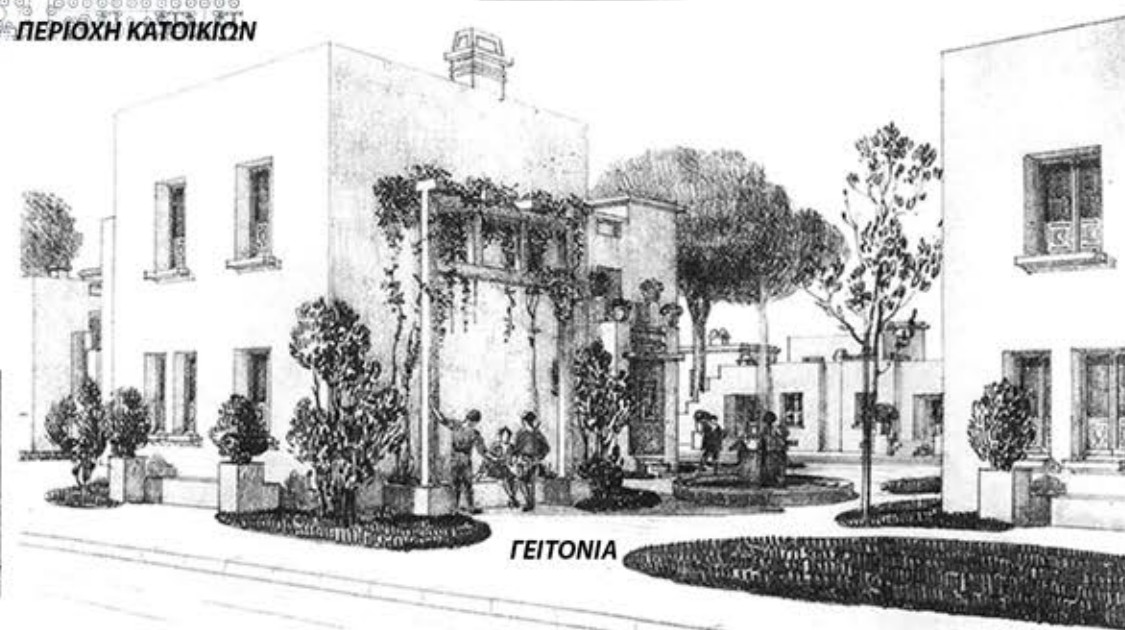
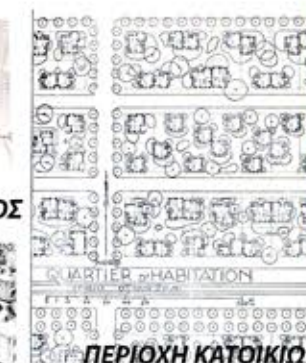
43. Με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την επέκταση του Άμστερνταμ από τον Belrage, ή ακόμα και τις πόλεις των ΗΠΑ που ανοικοδομήθηκαν τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αι. αλλά και τη πρόταση του Herbrard για την Θεσσαλονίκη, που μπορεί να κινούνται ανάμεσα στην λειτουργικότητα και τον ιστορικισμό, δεν παύουν όμως να εμπεριέχουν τις βασικές αρχές που πρέσβευε και το μοντέρνο κίνημα. (ιεράρχηση κυκλοφορίας, διακεκριμένες περιοχές βιομηχανίας-κατοικίας, εξοπλισμός γειτονιάς με σχολεία, δημόσιες αίθουσες, αθλητικά κέντρα). Νίκος Κομνηνός, "Θεωρία της Αστικότητας - αστικός σχεδιασμός και κατασκευή της πόλης", εκδόσεις Σύγχρονα Θέματα, 1986, σελ.40

44. Urban Utopias in the Twentieth Century, Ebenezer Howard, Frank Loyd Wright, Le Corbusier", Robert Fishman, Basic Books, Inc. Publisher's New York, 1977, σελ. 5

Η Βιομηχανική Πόλη του T. Garnier (εικ. 23) τοποθετείται πλησίον ενός ιστορικού κέντρου και διατρέχεται από μια σιδηροδρομική γραμμή, η οποία ενώνει τα δυο βασικά κομμάτια της νέας πόλης: την βιομηχανία και τις κατοικίες. Η βιομηχανική μονάδα τοποθετείται στην κοιλάδα, στην συμβολή του παραπόταμου με το κυρίως ρεύμα του ποταμού, το οποίο είναι και το χαμηλότερο υψομετρικά σημείο της περιοχής. Στην συνέχεια, παρεμβάλλεται η σιδηροδρομική γραμμή η οποία λειτουργεί τόσο σαν όριο ανάμεσα στην βιομηχανική περιοχή με την περιοχή κατοικιών όσο και σαν ενοποιητικό στοιχείο της πόλης με το υπόλοιπο δίκτυο πόλεων της ευρύτερης περιοχής. Ο δημόσιος χώρος στο κέντρο της πόλης ήταν χωρισμένος σε τρία τμήματα: τις διοικητικές υπηρεσίες και αίθουσες συνεδριάσεων, τους εκθεσιακούς χώρους και μουσεία και τις αθλητικές εγκαταστάσεις. Οι ιατρικές εγκαταστάσεις τοποθετούνται στο υψηλότερο υψομετρικά σημείο της περιοχής σε άμεση επαφή με την περιοχή κατοικιών. Η κατοικημένη περιοχή αποτελείται από ορθογώνιους κτηριακούς όγκους με προσανατολισμό Ανατολής-Δύσης, γεγονός που προσδίδει στην πόλη την χαρακτηριστική επίμηκη μορφή της. Η σχεδίαση των περιοχών κατοίκησης στην Cité Industrielle με τον συγκεκριμένο προσανατολισμό αποτελούν και την πρώτη απόπειρα βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής με παθητικό σύστημα φυσικού ηλιασμού. Ο Garnier στόχευε σε μια ενεργειακά αυτόνομη πόλη και για αυτόν τον λόγο συμπεριλαμβάνει και έναν υδρο-ηλεκτρικό σταθμό με φράγμα.

ΕΙΚΟΝΑ 23:
Πάνω: Γενικό σχέδιο
διάταξης της Βιομηχ. πόλης
Κάτω: προοπτικό σχέδιο και
σκίτσα από την μελέτη
του Tony Garnier.

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ του χθες και η εξέλιξή τους σήμερα

Ύστερα απο την ιστορική αναδρομή και την ανάλυση των θεωριών που αναπτύχθηκαν στους δυο προηγούμενους αιώνες, επιλέχθηκαν τρια παραδείγματα βιομηχανικών οικισμών, οι οποίοι αναπτύχθηκαν στο γεωγραφικό πλαίσιο της υπαίθρου και αποτελούν παραδείγματα “ιδανικών” πόλεων που ενσαρκώνουν τις εκάστοτε ιδανικές συνθήκες διαβίωσης ανάλογα με την εποχή που δημιουργήθηκαν.

Η πρώτη περίπτωση είναι ο βιομηχανικός οικισμός Menier, στο Noisiel της Γαλλίας, ο οποίος οικοδομήθηκε τον 19ο αι. και μοιάζει να εμπεριέχει τις αρχές των ουτοπιστών του ίδιου αιώνα, σίγουρα όχι σε πολιτικό επίπεδο, αλλά σε χωρικό, προσφέροντας, σε ικανοποιητικό βαθμό για την εποχή, κοινωνικές εξυπηρετήσεις και δίνοντας βάση στο βιοτικό επίπεδο των εργατών.

Η δεύτερη περίπτωση είναι οι βιομηχανικές γειτονιές του Fruges, επίσης στη Γαλλία, οι οποίες ανοικοδομήθηκαν σύμφωνα με τα σχέδια του αρχιτέκτονα LeCorbusier, στις αρχές του 20ου αι. και περικλείουν τις αξίες του μοντέρνου κινήματος, το οποίο προσέφερε μια επίσης διαφορετική προσέγγιση τόσο στον τρόπο διαβίωσης όσο και στον τρόπο κατασκευής και οργάνωσης του χώρου, απο τις μέχρι τότε ισχύουσες πρακτικές.

Τέλος, η τρίτη περίπτωση μελέτης, είναι το ελληνικό παράδειγμα βιομηχανικού οικισμού, τα Άσπρα Σπίτια του Κ. Δοξιάδη και σε αυτήν την περίπτωση μελετάται η ελληνική πρακτική στο θέμα της μαζικής στέγασης εργατών, την περίοδο της εκβιομηχάνισης στην Ελλάδα.

Και οι τρεις μελέτες περίπτωσης, είναι οικισμοί μικρού σχετικά μεγέθους, οι οποίοι βρίσκονται σε απόσταση απο τα μεγάλα αστικά κέντρα της εκάστοτε περιοχής, ενώ η δημιουργία τους ήταν αποτέλεσμα της ανάγκης για στέγαση των εργατών. Επιπλέον, η δημιουργία τους ακολουθεί μια χρονολογική σειρά, με σκοπό να καλύφθει όλο το εύρος της πολεοδομικής εξέλιξης που προηγήθηκε στην ιστορική αναδρομή με πραγματοποιημένα παραδείγματα δομημένου χώρου.

Τέλος, και οι τρεις αυτοί οικισμοί, συνεχίζουν μέχρι και σήμερα να καλύπτουν στεγαστικές ανάγκες και διατηρούν σε μεγάλο βαθμό την αρχική μορφή και οργάνωσή τους.

“ Η ιστορία είναι γραμμένη στη χάραξη και στην αρχιτεκτονική των πόλεων.
Ό,τι απομένει αποτελεί το νήμα που μαζί με τα κείμενα και τα εικονογραφικά
τεκμήρια μας βοηθάει να φανταζόμαστε τις διαδοχικές εικόνες του παρελθόντος...”*
Η Χάρτα των Αθηνών

ΕΙΚΟΝΑ 24: Χάρτης της Γαλλίας, του πρώτου μισού του 19ου αι. (1832), γνωστός και ως "Carte d'État-Major". Δημιουργήθηκε από τους αξιωματικούς του Γενικού Επιτελείου υπο την καθοδήγηση του στρατηγού J.J Pelet-Clozeau και αναθεωρήθηκε το 1852 με την προσθήκη των σιδηροδρόμων και των οχυρώσεων του Παρισιού.

Η εργατούπολη του Menier

Η ιστορία του βιομηχανικού οικισμού στο Noisiel, ο οποίος βρίσκεται στο διαμέρισμα Seine-et-Marne στην ευρύτερη περιοχή του Ile-de-France, 20,5χλμ ανατολικά του κέντρου του Παρισιού, (εικ. 24) ξεκινάει το 1825 όταν ο Jean Antoine Brutus Menier κατασκεύασε μια βιοτεχνία στο χωριό Noisiel.

Αρχικά, ήταν ένας υδρόμυλος, ο οποίος θα λειτουργούσε ως παραγωγική μονάδα για την φαρμακευτική εταιρεία του Menier, με έδρα το Παρίσι, όπου και πωλούσε διάφορων ειδών σκόνης για φαρμακευτικούς σκοπούς. Ακόμα η σοκολάτα χρησιμοποιούνταν εκείνη την εποχή ως φαρμακευτικό συστατικό για να καλύψει την πικρή γεύση άλλων ιατρικών σκευασμάτων.

Το 1830 ήταν η πρώτη αυτοματοποιημένη βιομηχανία μαζικής παραγωγής σκόνης κακάο στην Γαλλία. Το 1853 κατασκευάστηκε η πρώτη επέκταση του εργοστασίου, το οποίο πλέον, παρήγαγε 4.000 τόνους σοκολάτας ετησίως. Τα χρόνια που ακολούθησαν ήταν ιδιαίτερα παραγωγικά για την επιχείρηση, η οποία μέχρι το 1870 είχε τις δικές της καλλιέργειες κακαόδενδρων στη Nicaragua, στόλο πλοίων για την μεταφορά και διανομή προϊόντων καθώς και άλλα τρία εργοστάσια στο Somme της Γαλλίας, στο Λονδίνο και την Ν. Υόρκη.

Το 1872 ήταν μια χρονιά ανάπτυξης καθώς το κεντρικό εργοστάσιο παραγωγής σοκολάτας στο Noisiel, ύστερα από ανακατασκευές και προσθήκες μηχανολογικού εξοπλισμού, απέκτησε τις πιο σύγχρονες εγκαταστάσεις παραγωγής παγκοσμίως.

Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία μεγαλύτερης ζήτησης σε εργατικό προσωπικό και κατ'επέκταση την ανάγκη στέγασης, η οποία δεν μπορούσε να καλυφθεί από τις προϋπάρχουσες κατασκευές.

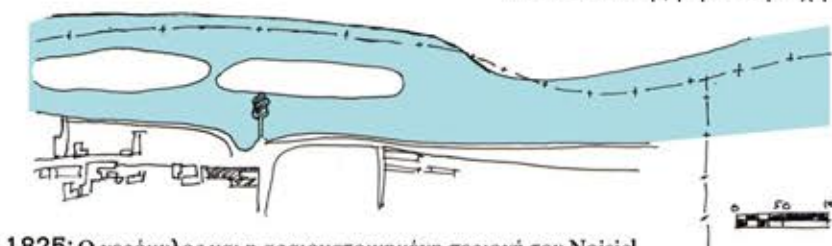
Για αυτό τον λόγο, το 1874 η διοίκηση του εργοστασίου, προέβη στην αγορά οικοπέδου 300.000 m²,⁴⁵ δίπλα στην περιοχή του εργοστασίου και στην κατασκευή οικισμού για τους εργαζόμενους (cite ouvriere), ο οποίος σχεδιάστηκε με βάση τα βρετανικά μοντέλα μαζικής κατοίκησης και συλλογικών εγκαταστάσεων ένα φαινόμενο το οποίο είχε προηγηθεί στην Αγγλία, όπου λόγω της μεγάλης πυκνότητας στις βιομηχανικές της περιοχές (Μάντσεστερ, Μπίρμινχαμ κ.ά) πολλοί βιομήχανοι μετακινούσαν τις επιχειρήσεις τους στην ύπαιθρο και ίδρυναν παράλληλα πόλεις για την εγκατάσταση και την υγιεινή διαβίωση των εργαζομένων.

Το χωριό αυτό, αν και με μόλις 100 κατοίκους, έως το 1824, μετατράπηκε σε ένα μεγάλο, για την εποχή του οικονομικό κέντρο, και είδε τον πληθυσμό του να αυξάνεται καθώς στο εργοστάσιο και μόνο, το 1914 εργάζονταν πάνω από 2.000 εργάτες, δημιουργώντας μια μικρή πόλη γύρω από τη βιομηχανική μονάδα. (εικ.25)

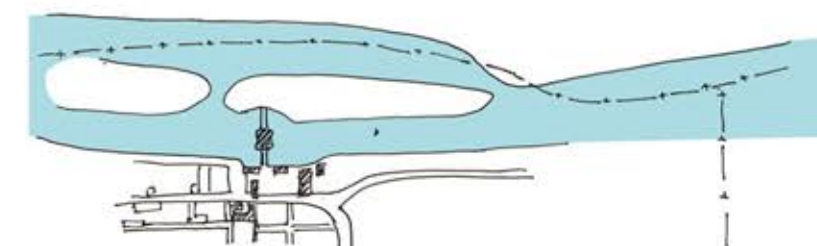
Από το 1915 μέχρι το 1938, η επιχείρηση προόδευε και αποκτούσε διακρίσεις σε διάφορους τομείς (παραγωγής, διαφήμισης, διακίνησης) ώσπου τον Ιούνιο του 1939, λίγο πριν την έναρξη του Β' Παγκοσμίου πολέμου, πραγματοποιείται μείωση κεφαλαίου και απόσυρση μέρους των εγκαταστάσεων, κυρίως στο Παρίσι. Τα χρόνια του Α' και Β' Παγκοσμίου Πολέμου άφησαν το αποτύπωμά τους, καθώς το εργοστάσιο είτε παρέμενε ανενεργό, είτε άλλαζε ιδιοκτησίες ανά τα χρόνια, μέχρι το 1988 όπου και ανέλαβε τη διατήρησή του η ελβετική εταιρεία Nestle.

Η επιχείρηση σοκολτοβιομηχανίας μεταφέρθηκε στην Ελβετία, ενώ το κτήριο του πρώην εργοστασίου μετατράπηκε στα κεντρικά γραφεία της Nestle στη Γαλλία καθώς και σε μουσειακό χώρο ανοιχτό στο κοινό, ο οποίος λειτουργεί μέχρι και σήμερα.⁴⁶

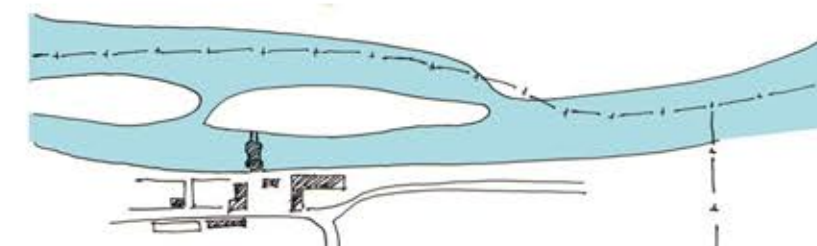
ΕΙΚΟΝΑ 25: Διαχρονική εξέλιξη του εργοστασίου Menier και της γύρω περιοχής.

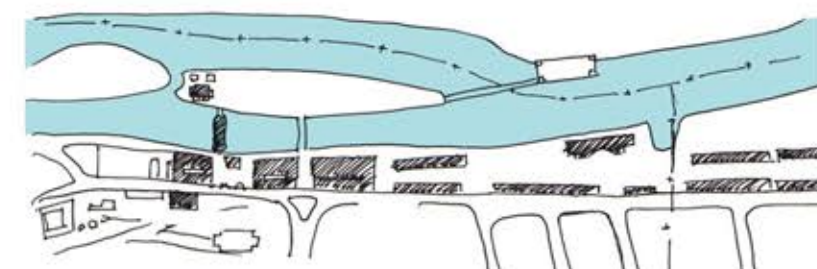
1825: Ο νερόμυλος και η αραιοκατοικημένη περιοχή του Noisiel

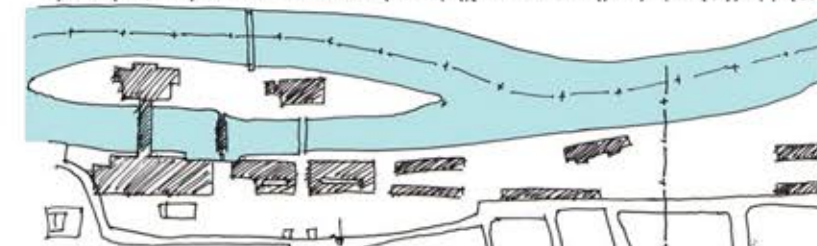
1853: Πρώτη επέκταση του εργοστασίου

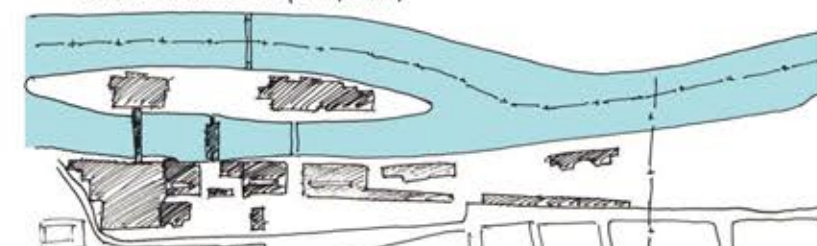
1861: Ανακατασκευές των εγκαταστάσεων του εργοστασίου

1889: Δημιουργία προβλήτας για την σύνδεση του υδατινού δικτύου με την περιοχή και το εργοστάσιο προσθήκες κτιριακών συνόλων στην Βιομηχανία και σιδηροδρομικής γραμμής(1881)

1925: Ενοποίηση με πασσαλόπηκτες κατασκευές των δύο νησιών για την δημιουργία μιας ενιαίας περιοχής για τη βιομηχανία και δημιουργία επιπλέον συνδέσεων με τις ακτές

1930: Επιπλέον προσθήκες στα κτήρια της Βιομηχανίας η οποία αποτέλεσε πλέον μεγάλο οικονομικό κέντρο της εποχής

45. ιστοσελίδα εργοστασίου Menier, <https://www.menier.co.uk/history/>, 2019
ιστοσελίδα της πόλης του Noisiel, <http://www.ville-noisiel.fr/Histoire-de-Noisiel>
Atoke Romarick, Etude sur Noisiel, 2012, https://issuu.com/atoke/docs/site_noisiel
Παρουσίαση, BARBARA-LACROIX Anne, HISTOIRE : Classe de 4e BIBLIOGRAPHIE INDICATIVE SUR LA SOCIETE MENIER ET L'USINE DE NOISIEL, <http://slideplayer.fr/slide/512073/>

46. ιστοσελίδα Nestle, <https://www.nestle.fr/nestleenfrance/histoire%20de%20nestle%20en%20france>
ιστοσελίδα Unesco, <http://whc.unesco.org/fr/listesindicatives/1664/>

Διαχρονική Εξέλιξη Οικισμού

Η περιοχή Noisiel το 1852 ήταν αραιοκατοικημένη και η κοινότητά της αριθμούσε μόλις 100 κατοίκους, οι οποίοι ασχολούνταν με την γεωργία, την κτηνοτροφία, και την μεταφορά πρώτων υλών μέσω του ποταμού. Ο οικισμός περιλάμβανε μικρό αριθμό κτισμάτων και κυρίως εκτάσεις καλλιεργειών, καθώς και κάποιες μικρές βιοτεχνίες του δευτερογενούς τομέα. Μία από αυτές και ο υδρόμυλος που στην συνέχεια θα γινόταν το Εργοστάσιο Σοκολάτας Menier.

Η δημιουργία και η ανάπτυξη της πόλης του Noisiel είναι ανάλογη της επιχείρησης Menier. Η ίδρυση του ίδιου του οικισμού οφείλεται στον Emile-Justin Menier, πρωτότοκο γιο του Jean-Antoine Menier ιδρυτή της βιοτεχνίας, ο οποίος βλέποντας την άνθηση της επιχείρησης του πατέρα του και την ολοένα και αυξανόμενη ζήτηση στην αγορά έστρεψε την διοίκηση της εταιρίας του σε μια περισσότερο κοινωνική πολιτική. Από το 1866, η πρόσληψη και η σταθεροποίηση του εργατικού δυναμικού αλλά και οι υψηλοί για την εποχή μισθοί και οι κοινωνικές παροχές που προσέφερε η διοίκηση της βιομηχανίας (κοιτώνες, μαιευτήρια) οδήγησαν σε μια αρκετά μεγάλη εισροή πληθυσμού στο Noisiel. Στην αρχή οι εργαζόμενοι κατοικούσαν στα κέντρα υποδοχής και σε κοιτώνες οι οποίοι βρίσκονταν σε άμεση γειτνίαση με τον χώρο του εργοστασίου.

Η κατάσταση αυτή δεν άργησε να δυσαρεστήσει και τις δύο πλευρές, καθώς οι εργαζόμενοι ήθελαν να ξεφεύγουν από το περιβάλλον της εταιρείας στην καθημερινή τους ζωή και η διοίκηση του εργοστασίου ήθελε να καθιερώσει τη νυχτερινή εργασία και μεγαλύτερη διαθεσιμότητα του προσωπικού της.⁴⁷ Η λύση θα προκύψει το 1872 όταν ο Emile-Justin Menier αποφασίζει την κατασκευή της cite-ouvriere, δηλαδή μιας πόλης για τους εργάτες, η οποία θα κατοικείται αποκλειστικά από τους εργαζόμενους της Βιομηχανίας.

Το πρόγραμμα οικοδόμησης της περιοχής αναπτύχθηκε σε τέσσερις φάσεις: Η πρώτη φάση (1874-1876) περιλάμβανε την κατασκευή 66 κατοικιών.

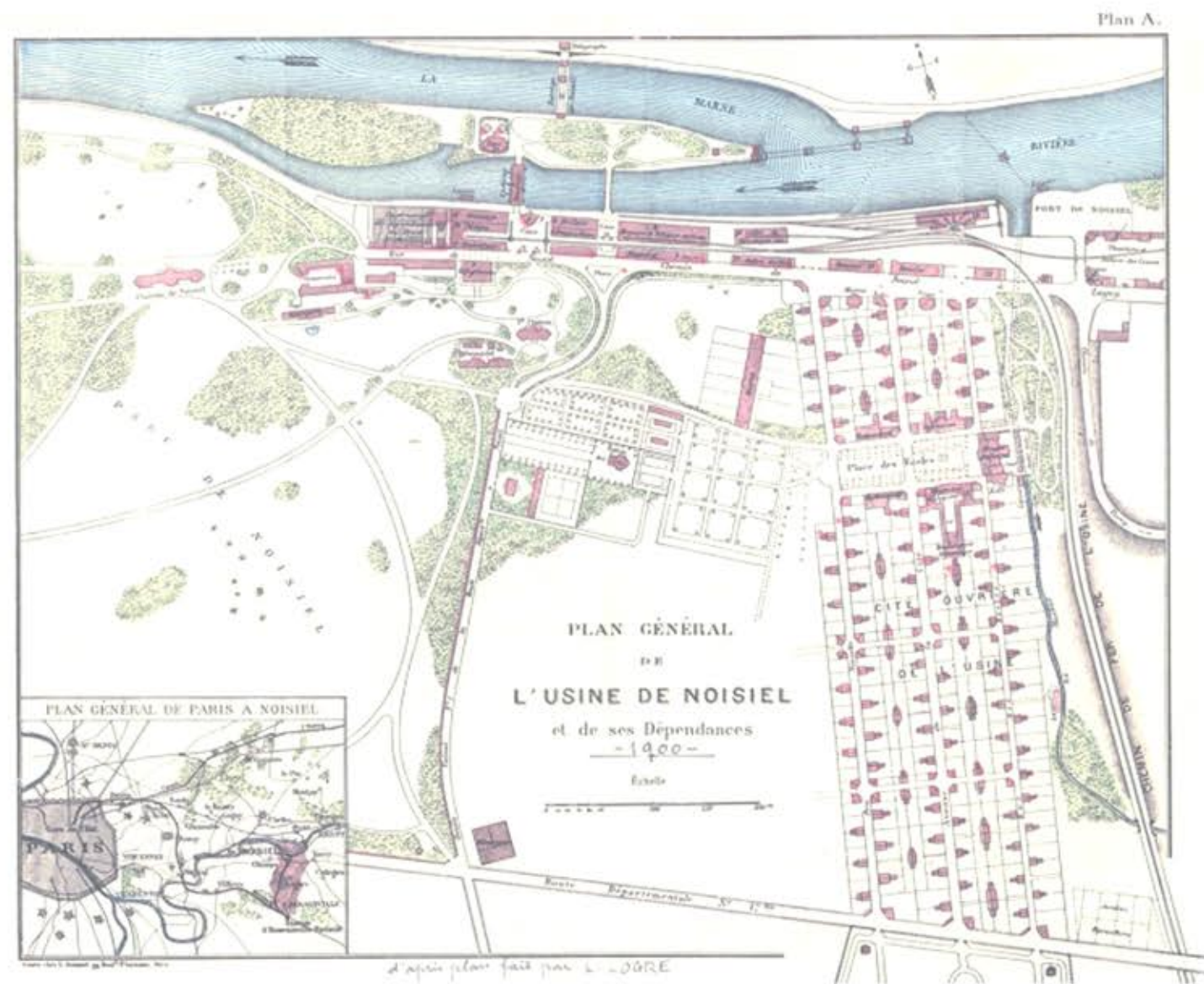
Στην δεύτερη φάση ολοκληρώθηκαν ακόμα 26 κατοικίες από το 1880-1882.

Στην τρίτη φάση προστέθηκαν άλλες 53 κατοικίες από τον 1890-1895. και τέλος το 1901 με 1911 48 ακόμα 6 σπίτια οικοδομήθηκαν. (εικ.26, 27)

1874-1876

1880-1882

ΕΙΚΟΝΑ 26: Η εξέλιξη του οικισμού στο Noisiel, και οι φάσεις ανοικοδόμησης της εργατούπολης (cite-ouvriere).

ΕΙΚΟΝΑ 27: ΣΧΕΔΙΟ ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΑΤΑΞΗΣ της εργατούπολης της Σοκολατοβιομηχανίας στο Noisiel-sur-Marne, 1900

47. Alain Lateb, La cite ouvriere de Noisiel, <http://pone.lateb.pagesperso-orange.fr/la%20cite%20ouvriere%20de%20noisiel.htm>
48. Carine Marrero Leivas, ερευνητική εργασία, "Company-Towns: les cités ouvrières éclairées par trois cas d'étude européens," , 2015, Master Erasmus Mundus, <http://companytowntpi7.wixsite.com/company-towns/noisiel---logement-ouvrier>

Χωρική Οργάνωση Οικισμού

Ο οικισμός οργανώνεται κατά μήκος τριών βασικών οδικών χαράξεων πλάτους 6μ. και με πεζοδρόμια 1,80μ εκατέρωθεν των οποίων τοποθετούνται οι κατοικίες.

Οι εγκάρσιοι δρόμοι είχαν συνολικό πλάτος 6μ.

Στο κέντρο του οικισμού και σε μεγαλύτερη εγγύτητα με την βιομηχανία βρίσκεται μια ορθογώνια πλατεία, διαστάσεων 130x30μ.

τα μέτωπα της οποίας περιλαμβάνουν τις δημόσιες παροχές και εξυπηρετήσεις, με πρωτεύον στοιχείο το σχολείο. (εικ.28)

Το κτήριο αυτό στις μέρες μας στεγάζει το δημαρχείο του οικισμού.

Το κτήριο του σχολείου κατασκευάστηκε το 1874 και συμβόλιζε την εξέλιξη και χειραφέτηση της εργατικής τάξης.

Στο ισόγειο λειτουργούσαν αίθουσες διδασκαλίας ενώ στον όροφο υπήρχαν αίθουσες για χορούς, συγκεντρώσεις και συναυλίες.

Μπροστά ακριβώς από το σχολείο, στον χώρο της πλατείας, τοποθετήθηκε το 1884 προτομή του ιδρυτή Emile-Justin Menier.

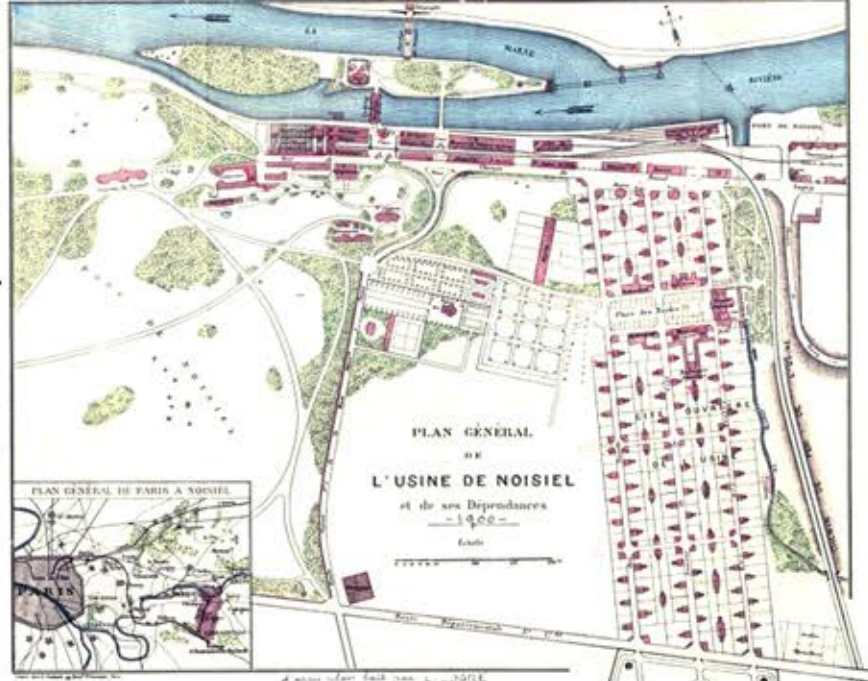
Στους δρόμους παραπλεύρως της πλατείας χωροθετούνται στον έναν τα εμπορικά καταστήματα(1876), τα οποία ανεφοδιαζαν τα νοικοκυριά με τρόφιμα και είδη οικιακής χρήσης ενώ απέναντι του εμπορικού αυτού δρόμου βρίσκονται δύο κτήρια ξενοδοχεία-εστιατόρια, τα οποία ανοικοδομούνται το 1885 με σκοπό να φιλοξενούν τους λάτρεις της σοκολάτας, οι οποίοι ταξίδευαν στο Noisiel όχι μόνο για τα εκλεκτά του προϊόντα αλλά και για να γίνουν μάρτυρες των νέων τεχνολογικών εξελίξεων της εποχής, οι οποίες μπαίνουν σε εφαρμογή τόσο στο ίδιο το εργοστάσιο όσο και στον οικισμό.⁴⁹

Η χωροθέτηση ολόκληρου του οικισμού, τόσο των κατοικιών όσο και των λοιπών υπηρεσιών, ήταν σε άμεση επαφή με τον χώρο της βιομηχανίας.(εικ.29)

Το γεγονός αυτό οφείλεται σε δύο κυρίως λόγους.

Πρώτον, την εποχή που κατασκευάστηκαν οι πρώτες κατοικίες του οικισμού δεν είχε αναπτυχθεί ακόμα η θεωρία του διαχωρισμού των λειτουργιών μιας πόλης σε ζώνες,⁵⁰ συνεπώς η επιλογή να τοποθετηθεί ο οικισμός των εργατών στο πλησιέστερο οικόπεδο με το εργοστάσιο ήταν μια συνθήκη, η οποία εξυπηρετούσε κυρίως τα οικονομικά συμφέροντα του δημιουργού της πόλης ο οποίος ήταν και ο ιδιοκτήτης της βιομηχανίας αλλά ταυτόχρονα μείωνε και τις ανάγκες για εγκαταστάσεις μέσω

κυκλοφορίας από και προς το εργοστάσιο καθώς η απόσταση αυτή μπορούσε να καλυφθεί με τα πόδια.

ΕΙΚΟΝΑ 28: ΣΧΕΔΙΟ ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΑΤΑΞΗΣ

ΕΙΚΟΝΑ 29: Διάγραμμα λειτουργιών του δημόσιου τομέα του οικισμού
1. Κεντρική πλατεία 2.Σχολεία 3.Ξενοδοχεία 4.Καταστήματα 5.Οίκος ευγηρίας
6.Πυροσβεστικός σταθμός 7.Δημαρχείο 8.Υδρόμυλος εργοστασίου
9.Λιμάνι 10. εργοστάσιο - Υδρόμυλος J. Saulnier

Ο δεύτερος λόγος έχει έναν περισσότερο κοινωνικο-πολιτικό χαρακτήρα καθώς η δημιουργία άνετων, για τα δεδομένα της εποχής, κατοικιών και η παραχώρηση τους στους εργαζόμενους της επιχείρησης⁵¹ και η εξασφάλιση κοινωνικών παροχών (σχολείο, φαρμακείο κτλ) ήταν μια κοινωνική στρατηγική του φιλάνθρωπου εργοδότη, στη δημιουργία μιας νέας κοινωνίας στενά συνδεδεμένης με τον δημιουργό της και σε άμεση επαφή με αυτόν και τις δράσεις του.

Απέναντι από το εργοστάσιο βρίσκεται το δημαρχείο, το οποίο χτίστηκε το 1895 και λειτουργούσε τόσο σαν δημαρχείο όσο και ως χώρος διοίκησης του εργοστασίου. Στο διπλανό οικοδομικό τετράγωνο τοποθετείται ο πυροσβεστικός σταθμός, ο οποίος ιδρύθηκε το 1882 από τον Albert Menier.

Τέλος, το γηροκομείο Claire Menier θα είναι το τελευταίο κτήριο που θα ανεγερθεί στην βιομηχανική πόλη του Noisiel το 1898 και θα ολοκληρωθεί το 1902.

Η δημιουργία της πόλης του Noisiel ολοκληρώνεται το 1902, με το γενικό σχέδιο να περιλαμβάνει 138 κατοικίες και στο σύνολο 312 καταλύματα, σχολείο, καταστήματα, εστιατόρια και αίθουσες εστίασης, βιβλιοθήκη, πυροσβεστικός σταθμός, μια τράπεζα καταθέσεων και έναν οίκο ευγηρίας, ενώ οι κατοικίες που κατασκευάστηκαν ήταν μονοκατοικίες περιβαλλόμενες από μικρούς κήπους, οι οποίες μπορούσαν να στεγάσουν δύο ή περισσότερες οικογένειες σε κάθε κτίσμα.

Είχε ακόμα προβλεφθεί και χώρος για γεωργικές δραστηριότητες με σκοπό την αυτονομία του χωριού.

Παρατηρούμε, επίσης, ότι σημαντικό ρόλο έπαιξε και η ύπαρξη σιδηροδρομικής γραμμής η οποία, την εποχή εκείνη εξαπλωνόταν ραγδαία. Το εργοστάσιο είχε δικό του δίκτυο, το οποίο του επέτρεπε να μεταφέρει τις πρώτες ύλες πιο κοντά στον τόπο επεξεργασίας και να αποστέλλει την παραγωγή του μέσω αυτού του δικτύου στους χώρους διανομής. Τέλος, η διακίνηση προϊόντων μέσω του ποταμού ήταν επίσης, εφικτή αλλά ο τρόπος μεταφοράς που προτιμήθηκε ήταν ο σιδηρόδρομος.Με την ολοκλήρωση της ανοικοδόμησης των τελευταίων κατοικιών, η πόλη καταλαμβάνει μια έκταση 30 εκταρίων, όπου συγκεντρώθηκαν 200 κατοικίες. Οι κατοικίες αυτές χωρίζονται σε τρεις τυπολογίες,⁵² με βάση κυρίως τη χωροθέτηση τους στην διαθέσιμη οικοδομήσιμη γη. Τα κτήρια κατοικιών που τοποθετούνται στις γωνίες των οικοδομικών τετραγώνων, διαφέρουν τόσο στις όψεις όσο και στη διαρρύθμιση του εσωτερικού χώρου, από τα σπίτια που βρίσκονται κατα μήκος του δρόμου ή στο κέντρο του ίδιου οικοδομικού τετραγώνου.. Ένα τυπικό οικοδομικό τετράγωνο είχε διαστάσεις 120x60μ. και περιλάμβανε 11 με 15 κτήρια κατοικιών, με ένα ή δύο κτήρια στο κέντρο του και τα υπόλοιπα περιμετρικά. Ο χώρος που καταλάμβανε το κάθε κτήριο ήταν διαστάσεων 15x30, περιλαμβανομένου και του κήπου με διαστάσεις 15x25μ.

Είναι εμφανές,ότι η νέα σύλληψη των κοινωνικών σχέσεων που αναπτύχθηκε στα μέσα του 19ου αι. και κυρίως της σχέσης της εργασίας με την οργάνωση του χώρου στον οποίο τοποθετείται η παραγωγική αυτή δραστηριότητα καθώς επίσης και η αλληλεπίδραση του ενός, πάνω στο άλλο και κατ'επέκταση στον άνθρωπο, φαίνεται να έπαιξε σημαντικό ρόλο κατά τον σχεδιασμό και την κατασκευή της εργατουπόλης στο Noisiel. Οι επιρροές των θεωριών του Owen και του Fourier, όσον αφορά, τουλάχιστον, το εξωτερικό περίβλημα μιας ιδανικής πόλης, φαίνεται να πέρνουν μια πραγματική διάσταση σε αυτήν την περίπτωση οικισμού.

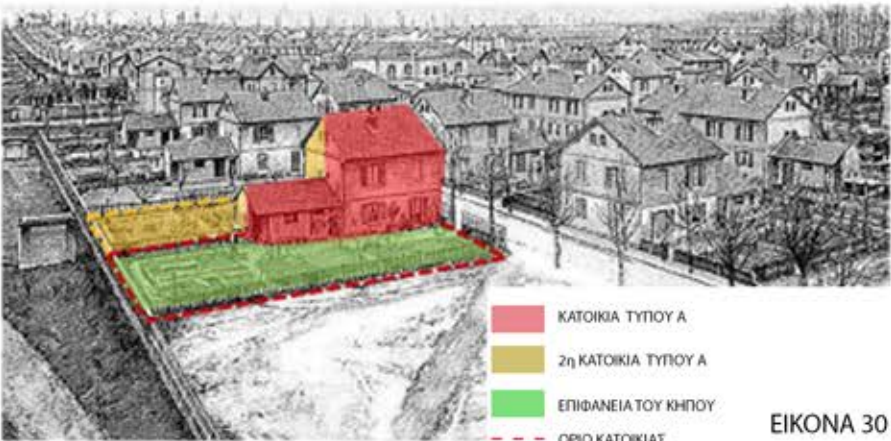
50. Ο διαχωρισμός των βιομηχανικών περιοχών με ζώνες έντονου πράσινου από τις περιοχές κατοικιών, τη διοίκηση και την κοινωνική πρόνοια προτάθηκε πρώτη φορά, σε θεωρητικό επίπεδο στην Γαλλία τουλάχιστον, από τον Tony Garnier, στην μελέτη του για την Βιομηχανική Πόλη (cite industrielle) το 1904 η οποία ολοκληρώθηκε ως ιδέα το 1917, και έγινε ευρέως γνωστή κάποια χρόνια αργότερα ύστερα από την ανάλυση της από τον διεθνούς φήμης αρχιτέκτονα LeCorbusier.

51. Πληροφορίες κατα την ξενάγηση στην cite-ouvriere του Noisiel: "Αυτή η πόλη θεωρήθηκε μια ήσυχη πόλη εργασίας, όπου οι εργαζόμενοι δεν γνώριζαν τις απεργίες επειδή ζούσαν σε καλές συνθήκες. Οι εργάτες σοκολάτας έχουν καταγραφεί ως οι πιο προνομιούχοι στον κόσμο των εργαζομένων για την ποιότητα ζωής τους. Το κύριο πλεονέκτημα αυτής της πόλης ήταν η πολύ άνετη στέγαση και το μηνιαίο ενοίκιο, που ισοδυναμούσε με δύο έως έξι εργάσιμες ημέρες ανάλογα με τα προσόντα του κάθε εργαζόμενου. Carine Marrero Leivas, ερευνητική εργασία, "Company-Towns: les cités ouvrières éclairées par trois cas d'étude européens," , 2015, Master Erasmms Mundus, <http://companytowntpti7.wixsite.com/company-towns/noisiel---logement-ouvrier>

52. Carine Marrero Leivas, ερευνητική εργασία, "Company-Towns: les cités ouvrières éclairées par trois cas d'étude européens", 2015, Master Erasmms Mundus, <http://companytowntpti7.wixsite.com/company-towns/noisiel---logement-ouvrier>

ΤΥΠΟΣ Α

Ο πρώτος τύπος σπιτιού αποτελείται από ένα κτίριο το οποίο περιλαμβάνει δύο ανεξάρτητες κατοικίες χωρισμένες με μεσοτοιχία που προοριζόταν για παντρεμένα ζευγάρια. Κάθε κατοικία είχε συνολικό εμβαδόν 64 τ.μ και οι χώροι που περιλάμβανε ήταν στο υπόγειο, ένας αποθηκευτικός χώρος-κελάρι, στο ισόγειο, ένα σαλόνι και μια κουζίνα και στον όροφο, τα δύο υπνοδωμάτια. Στεγαζόταν με δίριχτη στέγη από κεραμίδια δημιουργώντας έναν ακόμα όροφο-σοφίτα. Για την εξασφάλιση θερμικής άνεσης κατά την διάρκεια του χειμώνα είχε προβλεφθεί χώρος για τζάκι στο σαλόνι και στο μεγαλύτερο δωμάτιο του ορόφου ενώ η κουζίνα και το παιδικό δωμάτιο ήταν εξοπλισμένα με ντουλάπες. Κάθε δωμάτιο της κατοικίας έχει προβλεφθεί να διαθέτει επαρκή ανοίγματα-πόρτες και παράθυρα, πράγμα σπάνιο για αυτές τις περιπτώσεις κατοικιών εκείνη την εποχή- με σκοπό την δημιουργία ενός άνετου και βιώσιμου χώρου. Στο πίσω μέρος του σπιτιού και σε επαφή με αυτό υπήρχε ένας χώρος στεγασμένος για την τουαλέτα και το πλυσταριό, συνολικών διαστάσεων 3x5m. Σε αυτά τα σπίτια αντιστοιχούσε επίσης, ένας κήπος 300 τμ. για το κάθε ένα περιμετρικά, με σκοπό την καλλιέργεια βρώσιμων κηπευτικών για τους ενοίκους. Πέραν τούτου, η ύπαρξη του κήπου στόχευε και στην καθιέρωση μιας ελάχιστης απόστασης μεταξύ των κτισμάτων τόσο για την εξασφάλιση φυσικού φωτισμού και αερισμού, αλλά και για να δώσει μια αίσθηση ιδιωτικότητας στην κάθε κατοικία και έναν χώρο αναψυχής για τα παιδιά της οικογένειας. Η πρόσβαση στο εσωτερικό της κατοικίας, γινόταν από την πλαινή πλευρά του κτηρίου, έτσι ώστε κατά την είσοδο στην κατοικία ο ένοικος να διασχίζει τον κήπο αλλά και με αυτόν τον τρόπο να είναι προφυλαγμένη από τον δρόμο. (εικ.30)

ΕΙΚΟΝΑ 30

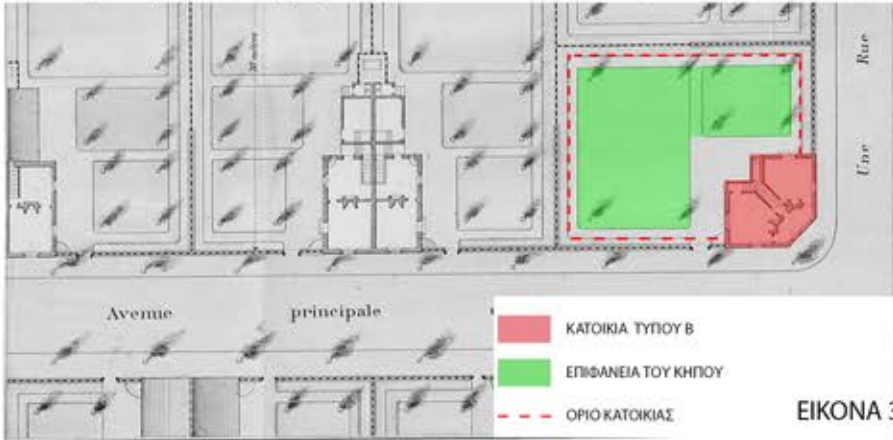

Τ
Υ
Π
Ο
Σ

Α

ΤΥΠΟΣ Β

Αυτός ο τύπος κατοικιών τοποθετήθηκε στις γωνίες κάθε οικοδομικού τετραγώνου και προοριζόταν για τους υπαλλήλους και τους μηχανικούς της βιομηχανίας αλλά και για μικρά νοικοκυριά, ιερείς και χήρες. Οι κατοικίες αυτού του τύπου ήταν πιο ευρύχωρες από τις προηγούμενες με συνολικό εμβαδόν περίπου 80τμ. και περιλάμβαναν την κουζίνα, το σαλόνι αλλά και τραπεζαρία στο ισόγειο, τουαλέτα στον ημιόροφο και υπνοδωμάτια και μπάνιο στον όροφο. Διέθεταν και αυτές κήπο και η πρόσβαση στην κατοικία γινόταν από την πλαινή πλευρά του κτηρίου. Το σχήμα του κτηρίου διέφερε καθώς λόγω της τοποθεσίας του έπρεπε να εκμεταλλεύεται την γωνία με αποτέλεσμα η ογκοπλασία του να το ξεχωρίζει από τις υπόλοιπες κατοικίες. Σε αυτήν την περίπτωση υπήρχε, επίσης, σύστημα θέρμανσης με τζάκι για τους πιο μεγάλους χώρους του σπιτιού. (εικ.31)

ΕΙΚΟΝΑ 31

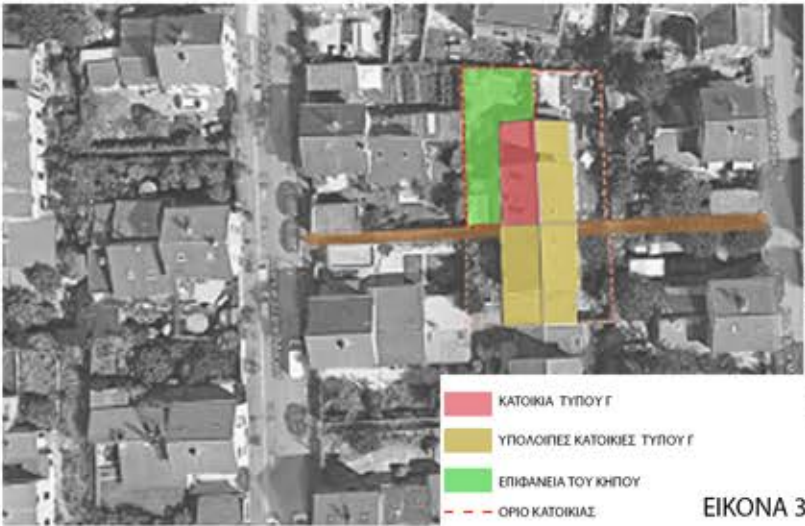
Τ
Υ
Π
Ο
Σ

Β

ΤΥΠΟΣ Γ

Οι κατοικίες του τρίτου τύπου κατασκευάστηκαν μετέπειτα, μάλλον στην τελευταία φάση οικοδόμησης του οικισμού, για την αντιμετώπιση του ζητήματος στέγασης αφού πλέον ο πληθυσμός είχε αρχίσει να αυξάνεται με γρήγορους ρυθμούς. Βρίσκονται στο μέσον του οικοδομικού τετραγώνου και το κάθε κτήριο στεγάζει τέσσερις ανεξάρτητες κατοικίες, οι οποίες προορίζονταν για ένα άτομο, εκπαιδευτικούς και ιατρούς. Η πρόσβαση γινόταν από δυο μονοπάτια εκατέρωθεν του κτηρίου που εξυπηρετούσαν 2 από τους τέσσερις ενοίκους το κάθε ένα. Η κατοικία διέθετε τις ίδιες λειτουργίες με αυτήν του τύπου Α και υπήρχε και σε αυτήν την περίπτωση κήπος περιμετρικά. (εικ.32)

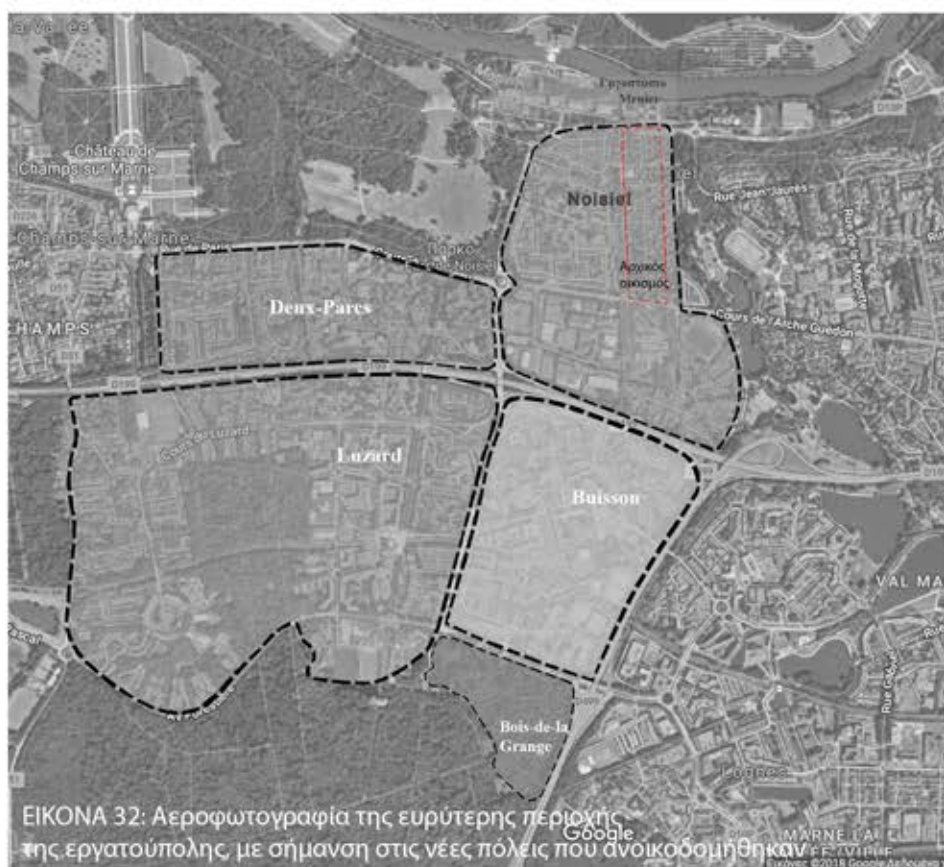

ΕΙΚΟΝΑ 32

Τ
Υ
Π
Ο
Σ

Γ

Σημερινή Κατάσταση

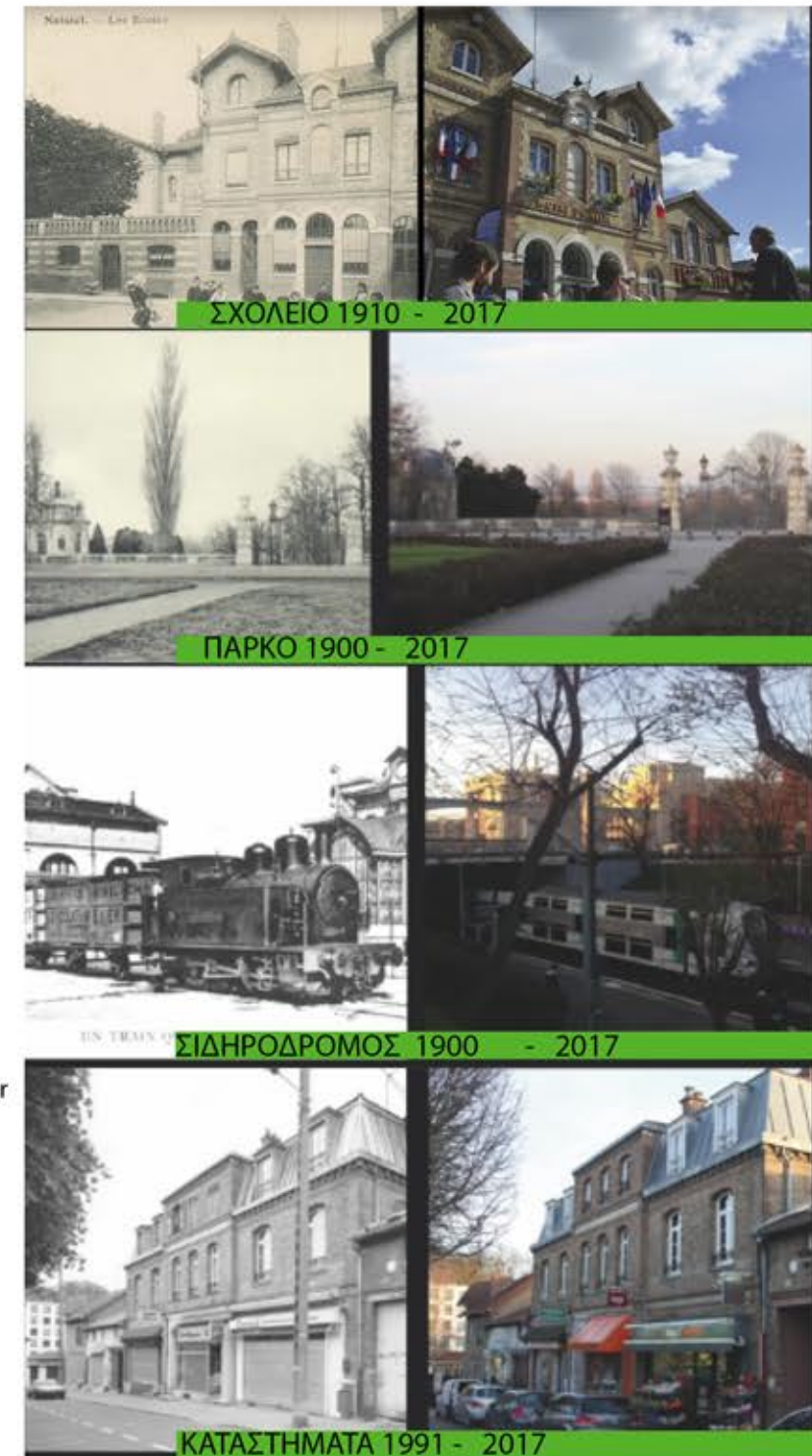
Στα χρόνια που ακολούθησαν μέχρι το 1960, λόγω αλλαγής στην διοίκηση του εργοστασίου αλλά και λόγω των δύο παγκοσμίων πολέμων, τόσο η επιχείρηση Menier όσο και ο οικισμός του Noisiel βρέθηκε σε ύφεση. Οι δεκαετίες του 1950 και του '60 σηματοδοτήθηκαν από μεγάλες απολύσεις και την πώληση των κατοικιών της "εργατούπολης" σε μια εταιρία ακινήτων. Η νέα αυτή κατάσταση οδηγεί στην απομάκρυνση των κατοίκων, οι οποίοι δεν είχαν την δυνατότητα αγοράς της κατοικίας τους και την έλευση νέων, οι οποίοι μπορούσαν είτε να αγοράσουν ένα σπίτι, είτε να το ενοικιάσουν.⁵³ Επιπλέον, η αλλαγή στην σύσταση αλλά και η αύξηση του πληθυσμού οδήγησε σε αλλαγή στη δομή και μορφή της εργατούπολης και την εμφάνιση νέων αναγκών και χρήσεων στα κτήρια του οικισμού. Πλέον τα κτήρια κατοικιών αποκτούν μικτή χρήση με εμπορικές δραστηριότητες στο ισόγειο και κατοικία στον όροφο. Συνεπώς, το εμπόριο δεν περιορίζεται πλέον στα μέτωπα της πλατείας, τα οποία διατηρούν και σήμερα αυτήν τη λειτουργία. Μια ακόμα αλλαγή είναι η στέγαση του Δημαρχείου της περιοχής στο κτήριο του σχολείου. Το συγκρότημα κτηρίων του Εργοστασίου Menier παρέμεινε στην αρχική του κατάσταση, ύστερα από την αγορά του, το 1988, από την εταιρία Nestle France, και την αποκατάσταση του με σκοπό να στεγάσει την έδρα της εταιρίας (1966). Σήμερα στους χώρους του παλιού εργοστασίου βρίσκονται τα κεντρικά γραφεία της Nestle France τα οποία χρησιμοποιούνται επίσης για εκδηλώσεις και εκθέσεις, ενώ ο περιβάλλοντας χώρος των κτηρίων είναι ανοιχτός για τους επισκέπτες.

Στην ευρύτερη περιοχή του βιομηχανικού οικισμού νέες, μεγάλες, κατασκευαστικές εργασίες ανοικοδόμησης ξεκινάνε και καινούργιες πόλεις εμφανίζονται στην περιοχή του Noisiel.⁵⁴ Τρεις νέες πόλεις (Deux-Parcs, Boison, Luzard) κατασκευάζονται στα περίχωρα του Noisiel (εικ. 32) ενώ η δημιουργία γραμμής προαστιακού σιδηρόδρομου (RER A) με σταθμό στην περιοχή διευκολύνει τις μετακινήσεις και συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη της περιοχής και την αύξηση του πληθυσμού της. (εικ.33) Μέχρι το 1992 ακόμα μια περιοχή ανοικοδομήθηκε (Bois-de-la-Grange) Η περιοχή σε άμεση γειτνίαση με την εργατούπολη ανοικοδομείται, ανατολικά, με χρήσεις κυρίως κατοικίας, μέτριας πυκνότητας και κατά κύριο λόγο μονοκατοικίες, με εξαίρεση 10 κτήρια πολυκατοικίας των τεσσάρων ορόφων, ενώ δυτικά, διατηρείται ο χώρος πρασίνου που περιέβαλε τον εργατικό οικισμό και περιλαμβάνει χώρους άθλησης και περιπάτου. Οι τρεις νέες πόλεις, διαθέτουν όλες τις εξυπηρετήσεις, διοικητικές και κοινωνικές μιας πόλης, απο σχολεία μέχρι υπεραγορές ενώ, οι περιοχές κατοικιών ποικίλουν με περιμετρικά μπλοκ κατοικιών αλλά και ήπια οικιστικά σύνολα μονοκατοικιών.

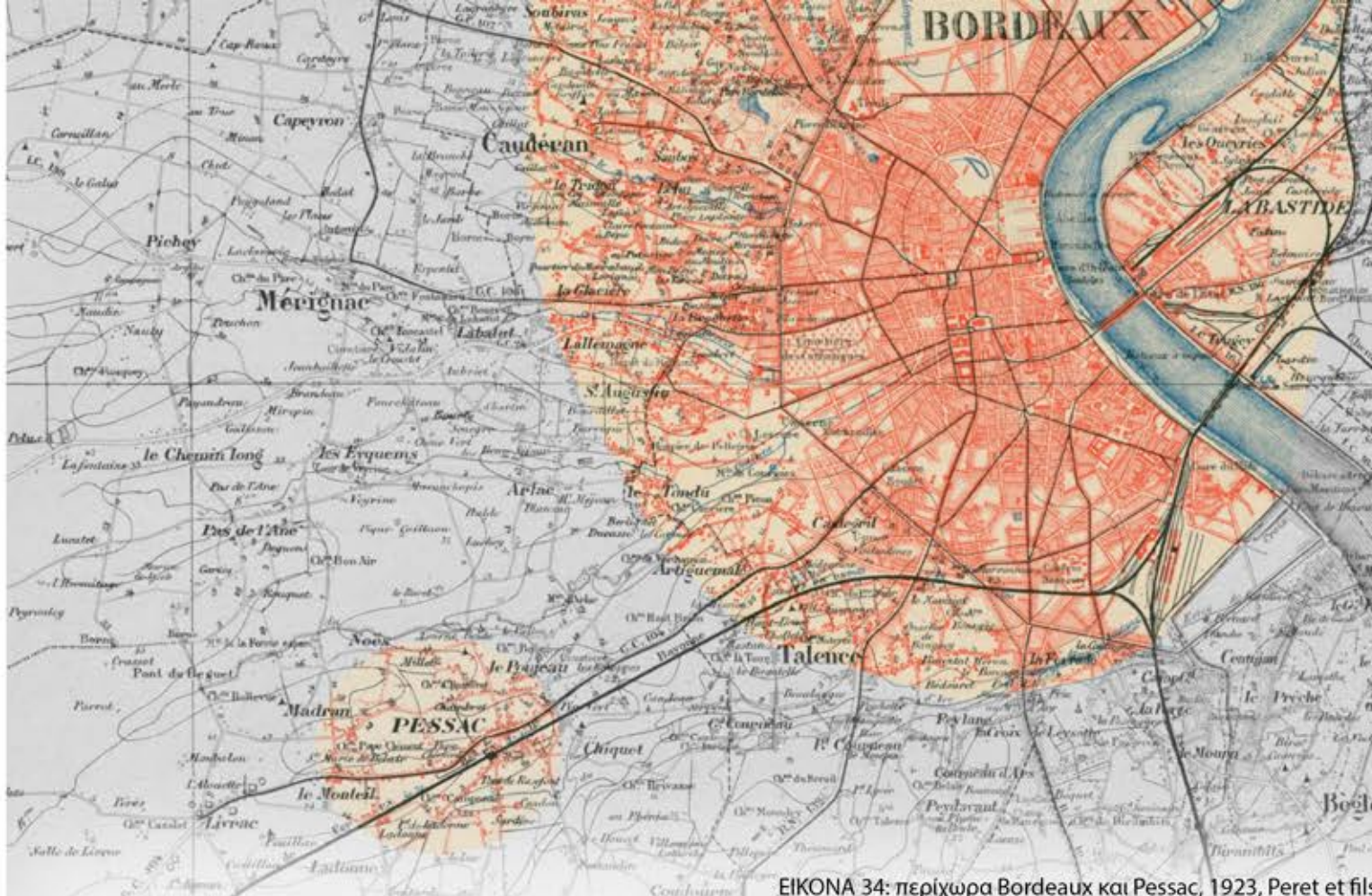
Σήμερα η ευρύτερη περιοχή του οικισμού Menier έχει πάρει την μορφή ενός νέου, δυναμικού, αστικού χώρου με συνεχή εξέλιξη, πράγμα που φανερώνει και η αύξηση του πληθυσμού της περιοχής του Noisiel, ο οποίος το 2017 ανέρχεται σε 15.523 κατοίκους.

EIKONA 33: Το πριν και το μετά, στην περιοχή του βιομηχανικού οικισμού Menier

53. ιστοσελίδα της πόλης Noisiel, <http://www.ville-noisiel.fr/Histoire-de-Noisiel>
 54. ιστοσελίδα wikipedia, <https://fr.wikipedia.org/wiki/Noisiel>
 βίντεο αφιέρωμα στην πόλη του Noisiel, Ville de Noisiel, communauté d'agglomération Paris-Vallee de la Marne, Epamarné, 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=iCclAkNIHUM>

ΕΙΚΟΝΑ 34: περίχωρα Bordeaux και Pessac, 1923, Peret et fils

Pessac : Η βιομηχανική γειτονιά του Frugès

Ο Γάλλος βιομήχανος Henry Frugès αναθέτει, το 1923, στον Γάλλο αρχιτέκτονα LeCorbusier τη δημιουργία ενός οικισμού για την στάγερση των εργαζομένων της βιομηχανίας ζάχαρης που διέθετε στην περιοχή του Bordeaux. Αυτή θα είναι και η πρώτη απόπειρα του Le Corbusier για την δημιουργία ενός πολεοδομικής κλίμακας έργου. Ο LeCorbusier δεν είχε ακόμα αναπτύξει την θεωρία του για μια “νέα αρχιτεκτονική”, αλλά η πρόταση του Henry Frugès του δίνει την δυνατότητα να βάλει σε εφαρμογή τις ιδέες του σχετικά με την “ιδανική” πόλη και να υλοποιήσει αυτό που πολλοί θα χαρακτήριζαν ως μια βιομηχανική ουτοπία.

Ο Frugès, γοητευμένος από τις ιδέες και την θεωρία του μοντερνισμού που υποστήριζε ο LeCorbusier, του αναθέτει τη σχεδίαση και κατασκευή ενός οικισμού σε ένα μικρό κομμάτι γης στο Pessac, με σκοπό την στέγαση των εργατών της βιομηχανίας του. Κύριος στόχος, ήταν η εγκατάσταση των εργατών πλησίον του χώρου εργασίας τους, σύμφωνα με το πατερναλιστικό πνεύμα που χαρακτήριζε ακόμα τον βιομηχανικό καπιταλισμό της εποχής.

Ο ίδιος ο Frugès αναθέτοντας το έργο στο Pessac λέει στον LeCorbusier : “Σας εξουσιοδοτώ να θέσετε σε εφαρμογή τις θεωρίες σας, ακόμα και αν έχουν ακραίες συνέπειες, θέλω να παραχθούν ρεαλιστικά παραδείγματα στο ζήτημα της μεταρρύθμισης της κατοικίας. Το Pessac πρέπει να γίνει ένα εργαστήριο. Σας επιτρέπω να σπάσετε όλες τις συμβάσεις, να εγκαταλείψετε τις παραδοσιακές μεθόδους. Με μια λέξη, να θέσετε το πρόβλημα της οικονομικής κατοικίας, να βρείτε την τυποποίηση και την αποτελεσματικότητα στο σχέδιο της κατοικίας κάνοντας χρήση των τοίχων, των δαπέδων και των στεγών, αλλά και των μηχανών που σας εξουσιοδοτώ να αγοράσετε. Να παράγετε κατοικίες με εσωτερικό εξοπλισμό και χαρακτηριστικά που θα κάνουν την διαμονή σε αυτά άνετη και ευχάριστη. Όσον αφορά, την αισθητική που θα προκύψει από τις καινοτομίες σας, δεν θα είναι αυτή των παραδοσιακών σπιτιών, τα οποία ήταν ακριβά στην κατασκευή και εξίσου δαπανηρά στην διατήρηση, αλλά η αισθητική της σύγχρονης εποχής. Η καθαρότητα των μορφών και των αναλογιών θα είναι η πραγματική αισθητική τους αξίας.”⁵⁵ (ΕΙΚ.35)

ΕΙΚΟΝΑ 35: Αριστερά: Ο Henry Frugès με τον LeCorbusier

Δεξιά: Η ανακοίνωση για την ανοικοδόμηση του οικισμού Frugès

Παρατηρούμε στα λόγια του βιομήχανου, την κυρίαρχη τάση της εποχής, για εξασφάλιση της στέγασης των εργαζομένων κοντά στο εργοστάσιο, φαινόμενο που υπάρχει από τον 19ο αι., με την διαφορά ότι πλέον, στις πρώτες δεκαετίες του 20ου αι., αρχίζει να διαφαίνεται η ανάγκη για ταυτόχρονη εξασφάλιση καλού βιοτικού επιπέδου, η οποία δεν μπορεί να αποτελεί προνόμιο των λίγων αλλά πρωταρχική ανάγκη όλων. Αυτό, θα μπορούσε να επιτευχθεί με τον εκ των προτέρων σχεδιασμό της πόλης, με κύριους άξονες την τυποποίηση, την εκβιομηχάνιση των εργασιών και την εισαγωγή καινοτομιών. Την εποχή που αποφασίζεται η ανέγερση της εργατοούπλης στο Pessac, η χρήση του οπλισμένου σκυροδέματος είχε αρχίσει να εξαπλώνεται στη οικοδομική δραστηριότητα και τα οικονομικά πλεονεκτήματά του γίνονταν εμφανή. Αυτό που προσπαθεί να αποδείξει και ο LeCorbusier, είναι ότι ο οποιοσδήποτε μπορεί να οικοδομήσει αλλά και να γίνει ιδιοκτήτης μιας κατοικίας με το ελάχιστο δυνατό κόστος. Καθώς πρόκειται για ένα μεγάλης κλίμακας έργο, η πρόκληση για οικονομία στην κατασκευή είναι η κυρίαρχη και επιτυγχάνεται, πρώτον, με την χρήση σκυροδέματος και δεύτερον, με την επανάληψη μιας δομικής τυποποιημένης μονάδας, στην οποία προσαρτώνται ένα ή περισσότερα στοιχεία, για την δημιουργία 7 τύπων κατοικίας.

Στις 13 Ιουνίου 1926, πραγματοποιούνται τα εγκαίνια για τα πέντε πρώτα σπίτια, από τα συνολικά 53, της εργατοούπλης.(ΕΙΚ.36) Η αποδοχή τους από την τοπική κοινότητα δεν υπήρξε θετική. Η αστική τάξη του Bordeaux που παρευρέθηκε στα εγκαίνια εξοργίστηκε με τις “μοντέρνες” ανέσεις που προσφέρονταν στους απλούς εργάτες, “... παρέχονται περισσότερες εξυπηρετήσεις απ’ ότι βρίσκουμε σε αριστοκρατικά ξενοδοχεία στο κέντρο της πόλης! ...” Οι αρχιτέκτονες της περιοχής διαμαρτυρήθηκαν για τους μπετονένιους “κύβους χωρίς κεραμοσκεπή” και ο τοπικός τύπος παρεμβαίνει και σχολιάζει ειρωνικά τις μελλοντικές αυτές γειτονιές που θυμίζουν γειτονιές από το μακρινό Μαρόκο.⁵⁶

Συμπερασματικά, η αρχική πρωτοβουλία υπήρξε αρκετά φιλόδοξη, αλλά και πρωτοποριακή για την εποχή της, καθώς το 1926, η εργατική τάξη δεν είχε καμία πρόσβαση στο χρηματοπιστωτικό σύστημα και οι φιλοδοξίες τους για ιδιοκτησία περιορίζονταν στην κατασκευή μιας καλύβας με τον κήπο της.

Οι αρχιτεκτονικές αρχές, που ήθελε να προάγει ο LeCorbusier, θεωρούνταν αρκετά πρωτοποριακές και πολλοί από τους εργάτες αρνήθηκαν να κατοικήσουν στα σπίτια αυτά, ενώ μέχρι το 1930, μόνο 36 σπίτια κατοικούσαν από οικογένειες.

Από οικονομικής άποψης, το όραμα του Henry Frugès, χαρακτηρίστηκε ως αποτυχία καθώς μετά την ολοκλήρωση των 53 κατοικιών, το κόστος ήταν το τετραπλάσιο του αρχικού, ενώ προέκυψαν και προβλήματα με τις δημοτικές αρχές για την ηλεκτροδότηση και υδροδότηση του οικισμού.⁵⁷

ΕΙΚΟΝΑ 36: Αξονομετρικό σχέδιο του οικισμού

Από τον Ιούλιο του 2016, “οι μοντέρνες γειτονιές του Frugès” έχουν περιληφθεί στην λίστα Παγκόσμιας⁵⁸ Κληρονομιάς της Unesco και πολλές από τις κατοικίες έχουν αποκατασταθεί στην αρχική τους μορφή. (ΕΙΚ.37)

56. Ρεπορταζ για την εργατοούπλη στο Pessac, συνέντευξη Henry Frugès, 1967, Institut National de l’Audiovisuel, <https://www.ina.fr/video/CAF97028666>

57. Documentaire, Le Corbusier de Pessac, 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=9eVaPaAZ4II>

58. ιστοσελίδα UNESCO, https://whc.unesco.org/?cid=31&l=en&id_site=1321&gallery=1&maxrows=47

Διαχρονική Εξέλιξη Οικισμού

Η πόλη των εργατών στο Pessac βρίσκεται 20χλμ νοτιο-δυτικά του Bordeaux και η ανέγερσή της ξεκίνησε το 1924 και ολοκληρώθηκε το 1926, με την μορφή μιας βιομηχανικής πόλης, με σκοπό την παροχή στέγασης στους εργάτες της βιομηχανίας του Henry Frugès. Το αρχικό σχέδιο της προέβλεπε την κατασκευή 127 κατοικιών, αλλά τελικά ολοκληρώθηκαν μόλις οι 53, το 1926. Τρία χρόνια μετά την ανέγερση των κατοικιών, την άνοιξη του 1929, ο οικισμός ήταν ακόμα ακατοίκητος. Οι εργαζόμενοι του Henry Frugès αρνήθηκαν να ενοικιάσουν αυτές τις κατοικίες. Οι απλές και καθαρές φόρμες του LeCorbusier θύμιζαν περισσότερο τους κύβους ζάχαρης του Frugès και δεν είχαν καμία σχέση με την παραδοσιακή εικόνα του σπιτιού που είχαν στο μυαλό τους. Το 1930, ύστερα από κρατική παρέμβαση και την θέσπιση νόμου, ο οποίος προέβλεπε την κρατική χρηματοδότηση των κατώτερων κοινωνικών τάξεων με σκοπό την απόκτηση κατοικίας, οι 36 από τις 53 κατοικίες αγοράστηκαν από ντόπιους εργάτες του Bordeaux, οι οποίοι πλέον αποκτούσαν πλήρη ιδιοκτησία και όχι απλή ενοικίαση της κατοικίας τους. Το γεγονός ότι οι κατοικίες ανήκαν στους χρήστες τους και το ότι φθορές είχαν επέλθει ύστερα από τρία χρόνια εγκατάλειψης, οδήγησε τους κατοίκους να προβούν σε επεμβάσεις στα κτίρια. Οι μετατροπές έγιναν με παραδοσιακά μέσα και μεθόδους που ήταν ευρέως γνωστά στην περιοχή από τους ίδιους τους κατοίκους, με τη μέθοδο του bricolage, καθώς η οικονομική τους κατάσταση δεν τους επέτρεπε την μίσθωση μηχανικών. Επιπλέον, οι κάτοικοι απέκτησαν, με αυτόν τον τρόπο, την δυνατότητα να μετατρέψουν τα σπίτια τους, σύμφωνα με το δικό τους αίσθημα για μια φιλική προς τον χρήστη κατοικία. Πολλοί από τους ανοιχτούς χώρους των ισόγειων έκλεισαν με σκοπό την αύξηση του οφέλιμου κατοικήσιμου χώρου, ενώ οι περισσότερες αλλαγές παρατηρούνται στις οροφές, όπου καταργήθηκαν οι ταράτσες και προστέθηκαν δίριχτες κεραμοσκεπές, αλλά και στα ανοίγματα των σπιτιών τα οποία κλείστηκαν και επανασχεδιάστηκαν με μικρότερα παράθυρα.

Τέλος, αλλαγές έγιναν και στις όψεις των κτιρίων με προσθήκες διακοσμητικών στοιχείων και αλλαγή των αρχικών χρωματικών επιλογών.⁵⁹ Είναι προφανές ότι οι αλλαγές που επήλθαν από τους κατοίκους (εικ.38) καμία σχέση δεν έχουν με τις αρχές και τη μοντέρνα αρχιτεκτονική που ήθελε να προάγει ο LeCorbusier, με αυτό του το έργο. Δεν πρέπει, όμως, να παραβλέψουμε και την κοινωνική διάσταση αυτών των μετατροπών, καθώς αποτελεί παράδειγμα της σχέσης του κοινωνικού χώρου με τον δομημένο. Το αρχιτεκτονικό έργο δεν τελειώνει με την ολοκλήρωση του εργοταξίου, αλλά συνεχίζεται με τον χρήστη και τις ανάγκες που πρέπει να ικανοποιήσει και αυτό έγινε στο Pessac. “Το Pessac, όχι μόνο προσέφερε στους κατοίκους του έναν ικανοποιητικό χώρο για την κάλυψη των αναγκών τους, αλλά ταυτόχρονα τους βοήθησε να καταλάβουν και ποιες είναι αυτές”.⁶⁰

Οι επιλογές του LeCorbusier, όχι μόνο προσέφεραν ένα βελτιωμένο βιοτικό επίπεδο, άγνωστο για εκείνη την εποχή στην συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα, όπως εγκαταστάσεις κεντρικής θέρμανσης σε κάθε σπίτι και χώρο στάθμευσης αυτοκινήτου, ακόμα και αν η χρήση του δεν ήταν τόσο δεδομένη, αλλά ακόμη, με την χρήση της ελεύθερης κάτοψης και όψης, του υπερυψωμένου κτιρίου, των μεγάλων ανοιγμάτων, του βατού δώματος, διευκόλυνε και την προσωπική επέμβαση. Οι μετατροπές από τους κατοίκους συνεχίστηκαν μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όπου ο βομβαρδισμός του σιδηροδρομικού σταθμού, πλησίον του οικισμού κατέστρεψε ολοκληρωτικά μια κατοικία και προκάλεσε και πληθώρα ζημιών σε πολλές άλλες. Πλέον, οι επεμβάσεις είχαν αναστηλωτικό χαρακτήρα, αλλά λόγω τεχνικών ζητημάτων (πχ. οι διαστάσεις των ανοιγμάτων δεν ήταν οι συνήθεις) δεν αποκαταστάθηκαν στην αρχική μορφή τους.

ΕΙΚΟΝΑ 38: Αξονομετρικό σχέδιο με τις επεμβάσεις των κατοίκων να σηματοδοτούνται με κίτρινο χρώμα

ΕΙΚΟΝΑ 39: Η εξέλιξη του οικισμού στο Pessac

59. Μελέτη, ZPPAUP des Quartiers Modernes Frugès de Pessac en Gironde, 1994

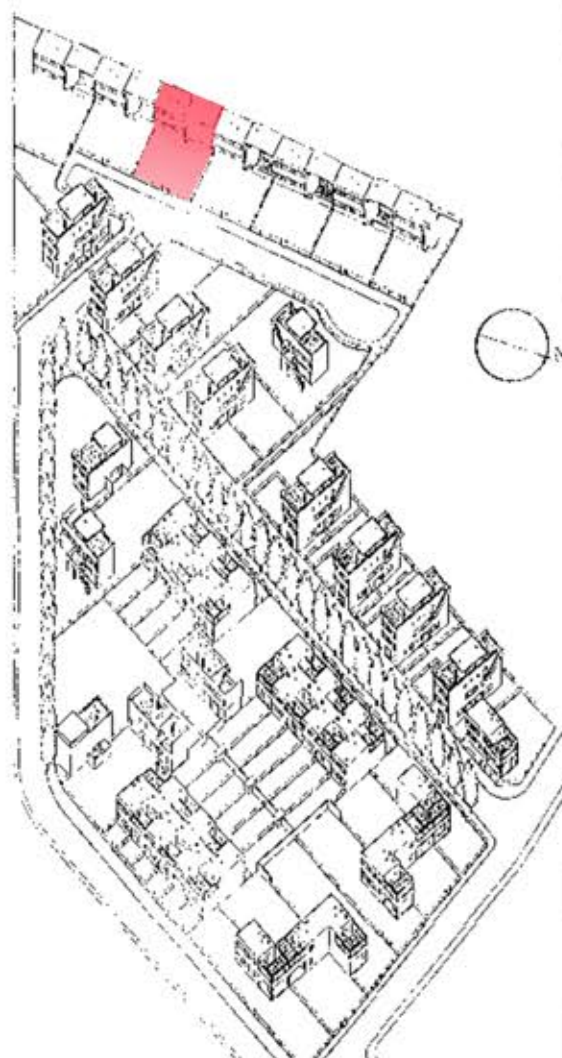
60. Άρθρο, Huxtable Ada Louise, “Le Corbusier’s housing project-flexible enough to endure”, New York Times, 15 Mars 1981, <https://www.nytimes.com/1981/03/15/arts/architecture-view-le-corbusier-s-housing-project-flexible-enough-endure-ada.html?pagewanted=all>

Το 1973, ένας κάτοικος στην οδό Arcades, άρχισε να αποκαθιστά την κατοικία του στην πρότερη μορφή (εικ. 40) που είχε οραματιστεί ο αρχιτέκτονας της, με αποτέλεσμα να αναγνωριστεί η αρχιτεκτονική της αξία και το 1980, να ορίζεται η περιοχή σε ακτίνα 50μ. γύρω από την κατοικία αυτή, ως προστατευόμενη περιοχή από την Υπηρεσία Ιστορικών Μνημείων της Γαλλίας. Αυτή ήταν η αρχή για να αντιληφθούν οι κάτοικοι της περιοχής ότι η γειτονιά τους αντιπροσώπευε έναν ιδιαίτερο χώρο με εγγενείς αρχιτεκτονικές αλλά και αστικές ποιότητες. Ξεκινάει, λοιπόν, η προσπάθεια αποκατάστασης της "Μοντέρνας Γειτονιάς του Frugès", στο πλαίσιο Προστασίας της αρχιτεκτονικής, αστικής και τοπιακής κληρονομιάς με την σύμπραξη του κρατικού φορέα (ZPPAUP- Zone de la Protection du Patrimoine Architectural, Urbain et Paysage, 1998) και των κατοίκων. Μια από τις ιδιαιτερότητες αυτού του εγχειρήματος ήταν η πρόθεση να μην εκδιωχθούν οι κάτοικοι με αποτέλεσμα την αποκατάσταση του οικισμού αλλά και την συνεχόμενη κατοίκησή του, γεγονός που συμφωνούσε με την αρχική πρόθεση του LeCorbusier και του Frugès.

Το 1983, αρχίζουν οι εργασίες αποκατάστασης του δημόσιου χώρου, κυρίως του οδικού δικτύου και των πράσινων χώρων με τρόπο σύμφωνο με το αρχικό σχέδιο διάταξης του LeCorbusier. Μια κατοικία, στην οδό LeCorbusier 4, περνά στην ιδιοκτησία της δημοτικής αρχής του Pessac και αποκαθιστάται πλήρως στην αρχική της μορφή για να λειτουργήσει ως μουσείο, αφιερωμένο στην ιστορία της πόλης και κέντρο υποδοχής επισκεπτών.

Από το 1985 μέχρι το 1987, πραγματοποιούνται μελέτες για την εκτίμηση της κατάστασης και των υπόλοιπων κτιρίων και των φθορών (εικ.41) που είχαν υποστεί τόσο στο δομικό τους σύστημα όσο και λόγω των επεμβάσεων από τους κατοίκους, με σκοπό να βρεθεί ο καλύτερος δυνατός τρόπος αποκατάστασης, καθώς ακόμα και οι παρεμβάσεις αυτές αποτελούν μια ιστορική φάση του οικισμού. Το 1990, μια εταιρεία ακινήτων (Aquitanis) συμμετέχει στο έργο αποκατάστασης, αγοράζοντας τέσσερα κτίρια και τα επαναφέρει στην αρχική τους μορφή. Τα κτίρια αυτά ήταν ένα από κάθε τύπο κατοικίας που πρότεινε ο LeCorbusier, και η αποκατάστασή τους πρόσφερε μια πιο άρτια εικόνα της αρχικής σύλληψης του αρχιτέκτονα για την αρχιτεκτονική και αστική μορφή που ήθελε να προσδώσει στον οικισμό.

ΕΙΚΟΝΑ 40: Αξονομετρικό σχέδιο οικισμού με σημειωμένη την πρώτη κατοικία που αποκαταστάθηκε στην αρχική της κατάσταση.

Χωρική Οργάνωση Οικισμού

Η πόλη των εργατών στο Pessac βρίσκεται σε μια περιοχή έκτασης 40 στρεμμάτων, η οποία πληρούσε μια σειρά σημαντικών, για τον βιομήχανο, κριτηρίων.

Πρώτον, περιτριγυριζόταν από δάσος ενώ δεν είχε προηγηθεί καμία άλλη χρήση γης.

Δεύτερον, βρισκόταν σε κοντινή απόσταση από την περιοχή του εργοστασίου, ενώ υπήρχε σύνδεση με την σιδηροδρομική γραμμή που εξυπηρετούσε την ευρύτερη περιοχή και εξυπηρετούσε τις μετακινήσεις και των εργατών. Τέλος, κοντά στην περιοχή του οικισμού υπήρχε νοσοκομείο.

Τα παραπάνω στοιχεία συμφωνούσαν με τις θεωρίες της μοντέρνας πόλης, ενώ σημαντικό ρόλο έπαιξε και η εγγύτητα του οικισμού στην φύση, ένα χαρακτηριστικό σύμφωνο με το κίνημα των κηπουπόλεων, που είχε ήδη αναπτυχθεί στην Αγγλία. Βαρύτητα, επίσης, δόθηκε και στην υγιεινή διαβίωση των κατοίκων, μια σημαντική κατάκτηση των αρχών του 20ου αιώνα.

Αυτά τα χαρακτηριστικά έλαβε υπόψη του ο LeCorbusier και πρότεινε το σχέδιο μιας "οριζόντιας κηπουπόλης" (εικ. 42) με την ιδανική για αυτόν μορφή κατοίκησης.⁶² Ένα ακόμα χαρακτηριστικό του οικισμού ήταν και η οικονομική, εύκολη και γρήγορη ανοικοδόμηση του κτιρίου, ένα χαρακτηριστικό που θα επικρατούσε τα επόμενα χρόνια και μέχρι τις μέρες μας στην οικοδομική δραστηριότητα.

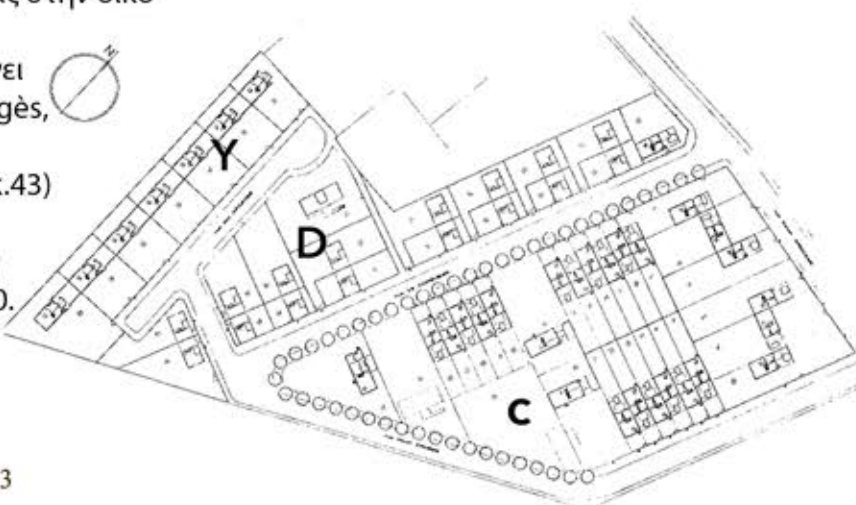
Με βάση αυτές τις παραμέτρους προτείνει το γενικό σχέδιο διάταξης της πόλης Frugès, το οποίο αποτελείται από τέσσερις γειτονιές, **A, B, C, D**, με 130 κατοικίες. (εικ.43) Τελικά κατασκευάζονται τρεις γειτονιές, **C, Y, D**, με 53 κατοικίες (εικ. 44) από τις οποίες σήμερα διασώζονται οι 50. Ο καταμερισμός της γης έγινε σε οικόπεδα (80-200τμ) και κάθε κατοικία διέθετε και κήπο για καλλιέργεια. Ολόκληρος ο οικισμός οριοθετείται από δυο βασικούς άξονες κυκλοφορίας, τον⁶³ σιδηρόδρομο προς το Νότο και μια κύρια οδική αρτηρία στο Βορά (λεωφόρος Pasteur).

ΕΙΚΟΝΑ 42: ΣΧΕΔΙΟ ΓΕΝ. ΔΙΑΤΑΞΗΣ ΤΟΥ LeCorbusier, με τις 4 γειτονιές που πρότεινε στην αρχική πρόταση

ΕΙΚΟΝΑ 43: ΣΧΕΔΙΟ ΓΕΝ. ΔΙΑΤΑΞΗΣ ΤΗΣ ΑΡΧΙΚΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ LeCorbusier, με κόκκινο σημειώνονται οι κατοικίες που κατασκευάστηκαν, με ροζ αυτές που δεν υλοποιήθηκαν

ΕΙΚΟΝΑ 44: ΣΧΕΔΙΟ ΓΕΝ. ΔΙΑΤΑΞΗΣ & ΚΑΤΟΨΕΙΣ ΙΣΟΓΕΙΩΝ της υλοποιημένης πρότασης

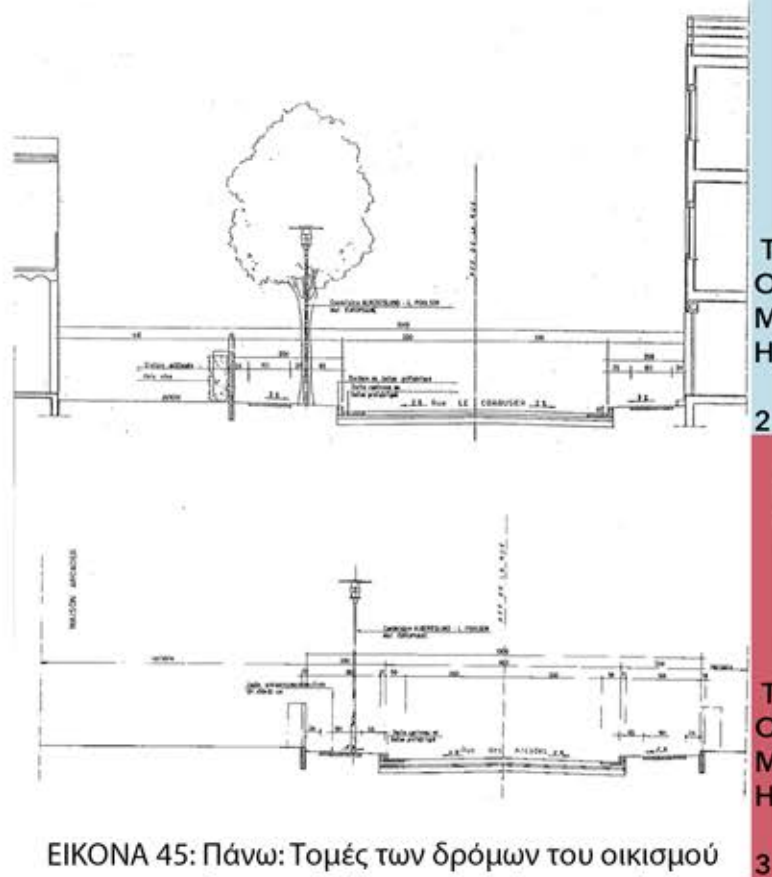
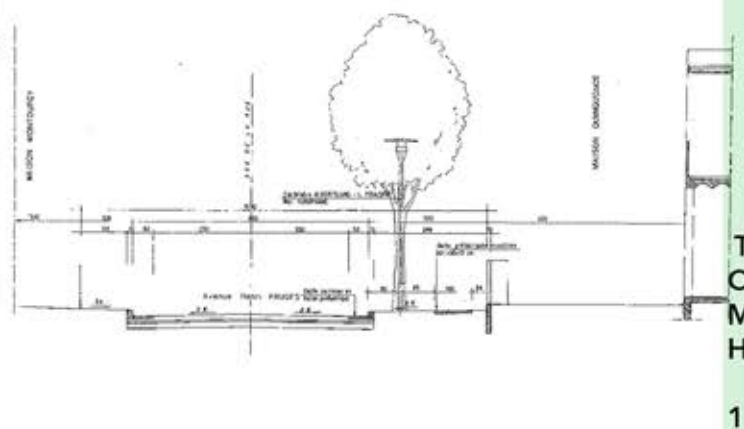
ΕΙΚΟΝΑ 41: Φωτογραφίες των κατοικιών με φθορές ή παρεμβάσεις των κατοίκων

62. Το 1925, ο LeCorbusier είχε αρχίσει να αναπτύσσει την θεωρία των πέντε σημείων της αρχιτεκτονικής, αλλά δεν είχε ακόμα εντριφήσει στο θέμα της πόλης και της πολεοδομίας. Το σχέδιό του για την Ville Radieuse θα εμφανιστεί πέντε χρόνια αργότερα.

63. Plan de gestion Cité Frugès – version définitive – septembre 2010, Agence d'urbanisme Bordeaux Métropole Aquitaine https://www.aurba.org/wp-content/uploads/2010/06/Cit%C3%A9_Frug%C3%A8s_Plan_Gestion2010.pdf

Η διάταξη του οικισμού γίνεται γραμμικά και κάθε γειτονιά διατρέχεται κατα μήκος από ένα κύριο οδικό άξονα (rue Henry Fruges, rue LeCorbusier, rue des Arcades), ενώ οι κατοικίες χωροθετούνται, εν σειρά, εκατέρωθεν των δρόμων.(εικ.45)

Η διάταξη των κατοικιών παραπέμπει στις "κηπουπόλεις" μια μέθοδο οργάνωσης της πόλης, η οποία είχε ήδη αρχίσει να εφαρμόζεται από τις αρχές του 20ου αι. Οι τύποι κατοικιών, λειτουργούν ως μονοκατοικίες και στεγάζουν μια οικογένεια κάθε φορά, ενώ όλες διαθέτουν και κήπο. Οι κατοικίες, αν και απλές στην μορφή τους, ήταν καλά εξοπλισμένες και προσέφεραν ένα βαθμό άνεσης σπάνιο, εκείνη την εποχή, για τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα εργατών. Κάθε σπίτι διέθετε εσωτερικό μπάνιο,δωμάτιο αποθήκευσης, εξοπλισμό θέρμανσης, χώρο στάθμευσης και στεγάζονταν με δώμα που λειτουργούσε ως ημιπαιθριος χώρος εκτόνωσης της κατοικίας.

ΕΙΚΟΝΑ 45: Πάνω: Τομές των δρόμων του οικισμού
Αριστερά: Αξονομετρικό με επισήμανση των βασικών οδικών αξόνων

Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται και στους δημόσιους χώρους, τόσο από άποψη ποιότητας όσο και ποικιλομορφίας. Οι δρόμοι δενδροφυτεύονται και τα μέτωπά τους οργανώνονται από τα κτήρια των κατοικιών, με σεβασμό, παράλληλα, στην ιδιωτικότητα της κάθε κατοικίας. (εικ. 45)

Οι κύριες λειτουργίες του οικισμού είναι αυτές της κατοικίας και της κυκλοφορίας χωρίς να γνωρίζουμε αν υπήρχε πρόβλεψη για χώρους σχολείων, αναψυχής ή αθλητισμού, οι οποίοι δεν υλοποιήθηκαν λόγω των οικονομικών αστοχιών που προέκυψαν κατά την ανέγερση των κατοικιών.

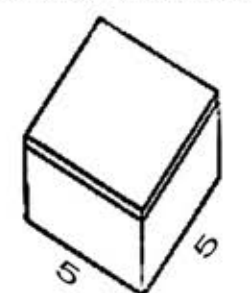
Τυπολογίες Κατοικιών

Η τυποποίηση των κατοικιών ήταν ένα από τα κυρίαρχα ζητήματα του συγκεκριμένου εγχειρήματος, καθώς με αυτόν τον τρόπο μειωνόταν σημαντικά το κόστος και ο χρόνος κατασκευής. Γι' αυτόν τον λόγο ο LeCorbusier κάνει ευρεία χρήση του οπλισμένου σκυροδέματος και παράγει μια βασική μονάδα κατοικίας διαστάσεων 5x5μ., (εικ. 46) την οποία και επαναλαμβάνει με ποικίλους τρόπους και με διαφορετική διάταξη.⁶⁴ Με αυτόν τον τρόπο δημιουργεί πέντε βασικές τυπολογίες για την πόλη του. (εικ.47)

- Το απομονωμένο σπίτι (maison isolée-Vrillant):1
- το σπίτι ουρανοξύστη(maison gratte-ciel):16
- το σπίτι με στοά(maison à arcade):7
- το σπίτι σε τεταρτημόρια ή κλιμακωτό(maison quinconce):24 και
- το σπίτι διόπτρα(maison jumelles):2.⁶⁵

Ο LeCorbusier, με αυτόν τον τρόπο, δημιουργεί μια τυποποίηση στην κατασκευή αλλά χωρίς να χάνει στην ποικιλομορφία και την διαφορετικότητα, χαρακτηριστικά γνωρίσματα μιας πόλης. Ιδιαίτερη προσοχή δίνει και στη σχέση της κατοικίας με το μέτωπο του δρόμου, την οπισθοχώρηση από το πεζοδρόμιο και προβλέπει η κάθε κατοικία να διαθέτει κήπο. Επιπλέον, θέτει σε εφαρμογή τα πέντε στοιχεία της μοντέρνας αρχιτεκτονικής σε όλους σχεδόν, τους⁶⁶ τύπους κατοικίας. Όλα τα σπίτια, λοιπόν, διαθέτουν:

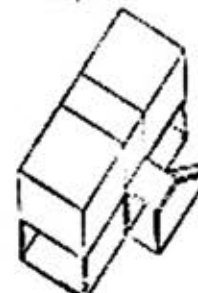
- βατό δώμα (ταράτσα)
- ελεύθερη κάτοψη
- διαμήκη ανοίγματα
- ελεύθερη όψη

1 μονάδα

1/2 μονάδα

2 μονάδες

4 μονάδες

ΕΙΚΟΝΑ 46: Βασική μονάδα κατοικίας

ΕΙΚΟΝΑ 47: Αξονομετρικό σχέδιο του οικισμού με επισήμανση των τύπων κατοικίας

64. LeCorbusier, "Oeuvre Complete, 1910-1929", Les Editions d' Architecture, 1964, σελ. 69

65. LeCorbusier, "Oeuvre Complete, 1910-1929", Les Editions d' Architecture, 1964, σελ. 82

66. ZPPAUP Pessac - Rapport de Présentation, 1994, σελ. 19

Τύπος Α:
Το απομονωμένο σπίτι (maison isolée-Vrinant)

Το σπίτι αυτό, συνολικού εμβαδού 70τμ., τοποθετείται πάνω σε πιλοτή, διατηρώντας τον ισόγειο χώρο του ανοιχτό με εξαίρεση το μεσαίο τμήμα, όπου ένα δωμάτιο περικλείει το μπάνιο και ένα βοηθητικό χώρο. Η πρόσβαση στο εσωτερικό του σπιτιού γίνεται μέσω εξωτερικής σκάλας, η οποία καταλήγει στην ταράτσα. Η κατοικία διαθέτει έναν όροφο, όπου τοποθετούνται το σαλόνι-τραπεζαρία, το μπάνιο και δυο μεσαίου μεγέθους υπνοδωμάτια. Η ταράτσα στεγάζεται εν μέρει, με υπόστεγο, και παραμένει ελεύθερη απο δομικά στοιχεία και βατή απο τους κατοίκους.

ΕΙΚΟΝΑ 48: Πάνω: Σχέδιο γεν. διάταξης οικισμού και χωροθέτησης των κατοικιών τύπου Α
Κάτω: Σχέδια κατόψεων

Τύπος Β:
Το σπίτι ουρανοξύστης (maison gratte-ciel)

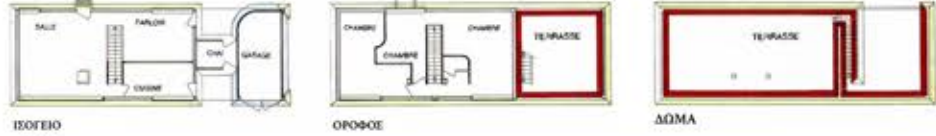
Η ονομασία του σπιτιού οφείλεται στο ύψος της κατασκευής. Έχει συνολικό εμβαδόν 110τμ. και είναι το πιο χαρακτηριστικό σπίτι του οικισμού, καθώς εκτείνεται κατακόρυφα σε τρία επίπεδα, χρησιμοποιώντας τη μοναδιαία δομή 5x5μ. Αυτός ο τύπος περιλαμβάνει δυο κατοικίες, χωρισμένες με μεσοτοιχία και η είσοδος γίνεται απο το ισόγειο. Η κάθε κατοικία διαθέτει, στο ισόγειο, χωλ, εσωτερική σκάλα, αποθήκη και χώρο στάθμευσης, στον πρώτο όροφο καθιστικό, κουζίνα, μπάνιο και ένα μικρό υπνοδωμάτιο και στον δεύτερο όροφο ένα μεγάλο υπνοδωμάτιο, ένα μικρότερο και μπάνιο. Τέλος και σε αυτόν τον τύπο σπιτιού, το δώμα είναι βατό και η πρόσβαση γίνεται απο εξωτερική σκάλα.

ΕΙΚΟΝΑ 49: Πάνω: Σχέδιο γεν. διάταξης οικισμού και χωροθέτησης των κατοικιών τύπου Β
Κάτω: Σχέδια κατόψεων

Τύπος Γ:
Το σπίτι διόπτρα (maison jumelles)

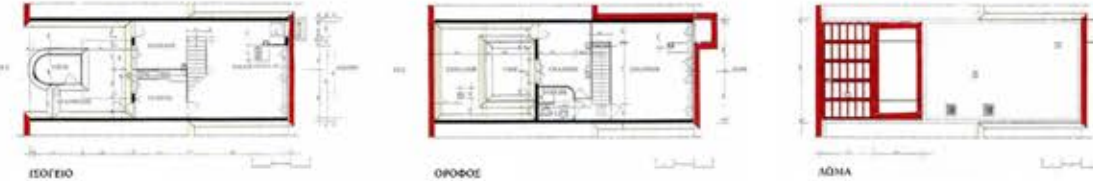
Σε αυτόν τον τύπο, εμβαδού 95τμ., γίνεται η χρήση της μοναδιαίας δομής(5x5) δυο φορές σε επανάληψη, η μια δίπλα στην άλλη. Διαθέτει δυο επίπεδα και περιβάλλεται απο κήπο. Στο ισόγειο βρίσκονται η κουζίνα, το σαλόνι-τραπεζαρία, αποθηκευτικός χώρος και χώρος στάθμευσης και στο όροφο, υπάρχουν τρία ισομεγέθη δωμάτια με πρόσβαση σε μπαλκόνι και ένα μπάνιο. Το δώμα είναι βατό και η πρόσβαση γίνεται απο εξωτερική σκάλα. Υπάρχουν δυο τέτοιοι τύποι και βρίσκονται στο κέντρο του οικισμού.

ΕΙΚΟΝΑ 50: Πάνω: Σχέδιο γεν. διάταξης οικισμού και χωροθέτησης των κατοικιών τύπου Γ
Κάτω: Σχέδια κατόψεων

Τύπος Δ:
Το κλιμακωτό σπίτι (maison quinconce)

Αυτός ο τύπος κατοικίας, συνολικού εμβαδού 80τμ., αποτελεί την πιο διαδεδομένη τυπολογία κατοικίας στον οικισμό. Σε αυτήν την περίπτωση, γίνεται συνδυασμός της μοναδιαίας δομής (5x5) με την μισή της και τοποθετούνται, συνήθως, τρεις ή έξι τέτοιοι συνδυασμοί, σε οριζόντια διάταξη με αντίστροφο προσανατολισμό, με σκοπό την ιδιωτικότητα της κάθε κατοικίας. Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνονται γραμμικές κτιριακές διατάξεις, ενώ ένας ακόμα συνδυασμός παράγει κτιριακούς όγκους σε μορφή Z(zig-zag) με αποτέλεσμα να προκύπτουν ποικίλες μορφές και όψεις απο μια μόνο τυπολογία. Μια ακόμα περίπτωση, είναι η κατασκευή ενός μόνο τέτοιου τύπου, χωρίς κάποιον συνδυασμό που λειτούργησε ως μονοκατοικία. Κάθε σπίτι έχει δύο επίπεδα, στο ισόγειο βρίσκονται το καθιστικό, η κουζίνα, το μπάνιο και ένας βοηθητικός χώρος και στον όροφο δυο κρεβατοκάμαρες με κοινό μπάνιο.

ΕΙΚΟΝΑ 51: Πάνω: Σχέδιο γεν. διάταξης οικισμού και χωροθέτησης των κατοικιών τύπου Δ
Κάτω: Σχέδια κατόψεων

Τύπος Ε:
Το σπίτι με στοά (maison à arcade)

Αυτός ο τύπος κατοικίας, συνολικού εμβαδού 85τμ., εκτείνεται κατακόρυφα δημιουργώντας δυο επίπεδα, ενώ στον οριζόντιο άξονα ο χώρος της κατοικίας διατηρείται κατα το ήμισυ κενός, με σκοπό την δημιουργία κήπου στο ισόγειο και μιας αρκετά μεγάλης βεράντας, στους ορόφους, η οποία περιβάλλεται απο ψηλό στηθαίο. Στο ισόγειο βρίσκονται το καθιστικό, η κουζίνα, το μπάνιο και ένα υπνοδωμάτιο και στον όροφο τρία μεσαίου μεγέθους υπνοδωμάτια, Σε αυτήν την περίπτωση δεν υπάρχει πρόσβαση στο δώμα, αλλά τον ρόλο της ενατένισης του τοπίου τον αποκτά η μεγάλη βεράντα στον όροφο, η οποία στεγάζεται με αψίδα, δημιουργώντας έναν ιδιαίτερο ρυθμό μεταξύ του ορθογώνιου όγκου και της καμπυλόμορφης στέγασης, του πλήρους και του κενού. Υπάρχουν 7 τέτοιες τυπολογίες στον οικισμό και τοποθετούνται στο δυτικό άκρο, λειτουργώντας ως όριο του οικισμού με το δάσος που τον περιβάλλει.

ΕΙΚΟΝΑ 52: Πάνω: Σχέδιο γεν. διάταξης οικισμού και χωροθέτησης των κατοικιών τύπου Ε
Κάτω: Σχέδια κατόψεων

ΕΙΚΟΝΑ 53:

- 1: οικισμός Frugès
- 2: τμήμα του αρχικού σχεδίου του LeCorbusier
- 3A και 3B: περιοχές ήπιας δόμησης, πλησίον του οικισμού
- 4: δασική έκταση - προστατευόμενη περιοχή
- 5: περιοχή με πρόβλεψη για ήπια δόμηση
- 6: νέες πόλεις
- 7: σιδηροδρομική γραμμή - προστατευόμενη περιοχή

Σημερινή Κατάσταση

Ύστερα απο τις εργασίες για την αποκατάσταση του οικισμού, η επιτροπή για την Προστασία της Αρχιτεκτονικής, Αστικής και Τοπιακής Κληρονομιάς (ZPPAUP) λαμβάνει μέτρα και για την μελλοντική ανοικοδόμηση της ευρύτερης περιοχής, σύμφωνα και με το αρχικό σχέδιο του LeCorbusier, το οποίο προέβλεπε μια πόλη διπλάσιας έκτασης και ρύθμιζε προβλήματα σύνδεσης με την ευρύτερη περιοχή καθώς και την πρόσβαση στον οικισμό, με τρόπο που να διαφυλάσσεται η συνολική εικόνα και ο ήπιος χαρακτήρας της περιοχής.

Επεκτείνεται, λοιπόν, η δικαιοδοσία της αρμόδιας επιτροπής και πέραν των ορίων του οικισμού, στις γειτονικές περιοχές, οριοθετώντας μια ακτίνα δράσης 500μ. την οποία και χωρίζει σε 7 ζώνες. Η ζώνη 1 περιλαμβάνει τον αρχικό οικισμό, έργο του LeCorbusier και υπόκειται στο αυστηρότερο νομοθετικό πλαίσιο, σχετικά με την οικοδόμηση ή κατεδάφιση κάποιου κτιρίου. Στην ζώνη 2, η οποία χωροθετείται στα όρια που είχε προτείνει στο σχέδιο του ο LeCorbusier αλλά ποτέ δεν υλοποιήθηκε, καθορίζονται τα ύψη των κτιρίων, αποτρέποντας την κατασκευή ψηλών κτιρίων ή πολυκατοικιών καθώς επίσης ρυθμίζεται και η πυκνότητα δόμησης με δικαίωμα ανέγερσης μιας κατοικίας ανα μονάδα γης, διατηρώντας το ύψος του προστατευόμενου τμήματος. Ορίζεται, επίσης, μια παλέτα παστελ χρωμάτων για τις όψεις των κτιρίων με σκοπό την αρμονική σύνδεση με τον προστατευόμενο οικισμό, κάνοντας όμως και εμφανη την διαφορά τους απο τα κτίρια του LeCorbusier. Οι υπόλοιπες ζώνες (3A, 3B, 4, 5, 6 και 7) αποτελούν και αυτές "προστατευόμενες ζώνες".

Οι ζώνες 3A και 3B, βρίσκονται σε άμεση γειτνίαση με τον οικισμό Frugès και υπόκεινται και αυτές σε συγκεκριμένους όρους δόμησης, με μέγιστο ύψος 6μ. και μέτρια προς αραιή πυκνότητα, διατηρώντας τον προαστιακό χαρακτήρα της περιοχής.

Η ζώνη 4 περιλαμβάνει την δασική περιοχή, δυτικά και ανατολικά του οικισμού Frugès και αποτελεί προστατευόμενη περιοχή, μη οικοδομήσιμη.

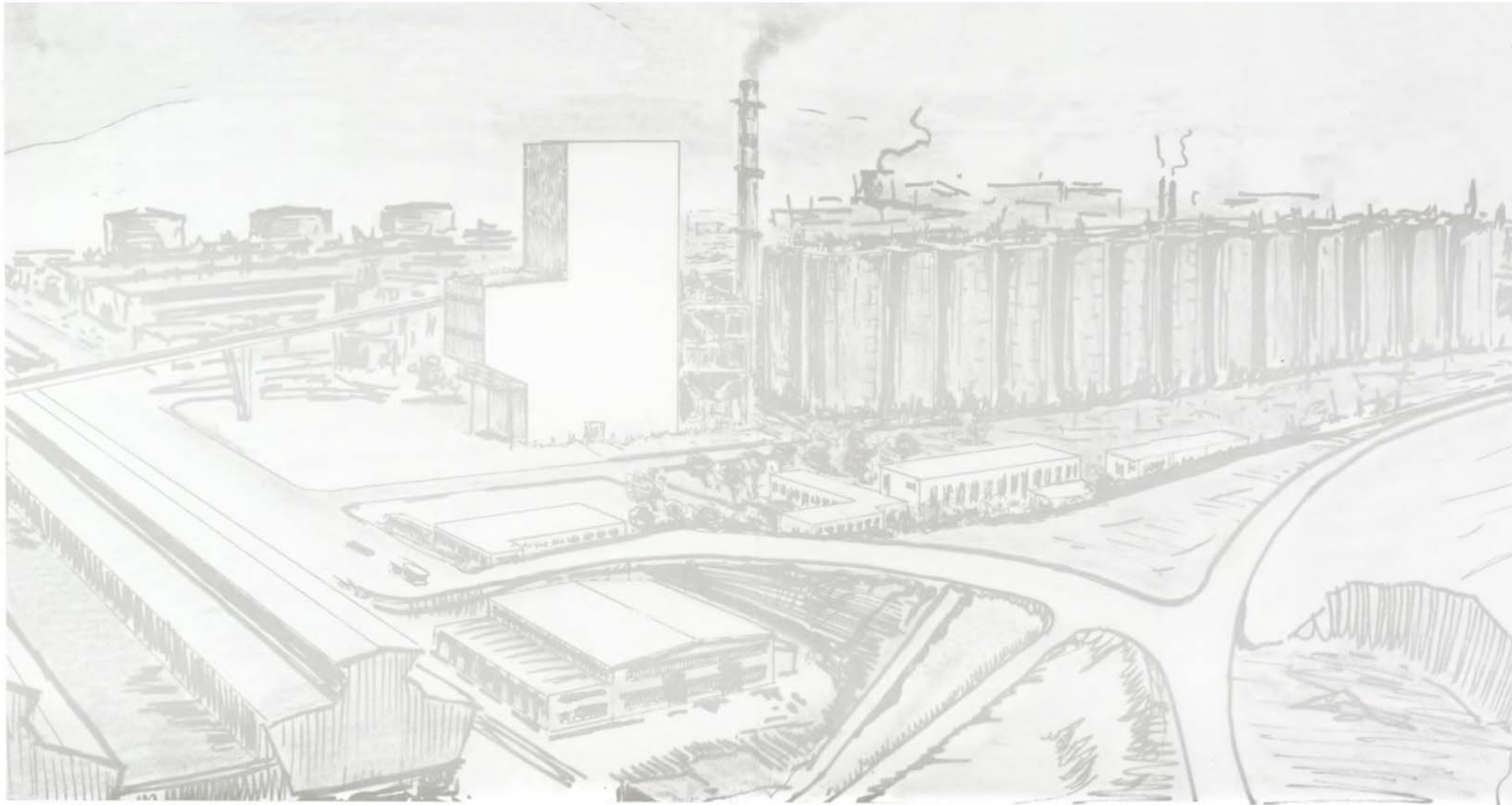
Η ζώνη 5 βρίσκεται στο όριο του αρχικού σχεδίου για τον οικισμό και λειτουργεί ως φίλτρο ανάμεσα στον οικισμό και την λεωφόρο Pasteur, ενώ οι όροι δόμησης της είναι παρόμοιοι με αυτούς της ζώνης 3.

Η ζώνη 6 βρίσκεται στο νότιο όριο του προστατευόμενου οικισμού και περιλαμβάνει δυο πόλεις, το Arago και το Chataigneraie. Υπόκεινται και αυτές σε κάποιους περιορισμούς, κυρίως ως προς τις όψεις των κτιρίων, ώστε να λειτουργούν σαν ένα ουδέτερο φόντο για τον οικισμό, με τον οποίο έχουν οπτική επαφή μόνο.

Τέλος, η ζώνη 7 περιλαμβάνει την σιδηροδρομική γραμμή, η οποία είναι και το νότιο σύνορο του οικισμού και απαγορεύεται οποιαδήποτε επέμβαση προσθήκης με εξαίρεση την περίπτωση τεχνικής αναγκαιότητας.⁶⁷ (εικ.53,54)

ΕΙΚΟΝΑ 54

Στην περίπτωση της εκβιομηχάνισης της Ελλάδας, “Βιομηχανική Επανάσταση” , όπως την ορίζει ο E.Hobsbaum δεν συνέβη ποτέ, καθώς η ανάπτυξη της βιομηχανίας δεν εμφανίζεται ως εξέλιξη του δευτερογενούς τομέα, με τα εργοστάσια να παίρνουν την θέση των οικοτεχνιών, αλλά ως επενδύσεις Ελλήνων και ξένων επενδυτών.⁶⁸

Η πρώτη φάση εκβιομηχάνισης της εργασίας στην Ελλάδα ξεκινάει το 1830, με βασική παραγωγή την μεταποίηση αγροτικών προϊόντων (μετάξι, μαλλί, σταφίδα) και την εξαγωγή τους σε χώρες του εξωτερικού. Απο το 1870 και ύστερα, η βιομηχανία αρχίζει να εξαπλώνεται στον ελλαδικό χώρο με μηχανικά εργοστάσια να αντικαθιστούν τις προηγούμενες βιοτεχνίες, ενώ παρατηρείται και ανάπτυξη νέων τομέων της βιομηχανίας, πέραν της αγροτοβιομηχανίας, όπως κλωστουφατουργεία, εργοστάσια κατεργασίας μετάλλου, δέρματος, ξύλου και χημικής βιομηχανίας.

Σε αυτήν την φάση, η βιομηχανική έκρηξη αρχίζει να επηρεάζει και την κοινωνική και οικονομική δομή της χώρας, καθώς αγροτικός και νησιωτικός πληθυσμός μετακινείται προς τις βιομηχανικά αναπτυσσόμενες περιοχές, ενώ η εναπομείνουσα αγροτική παραγωγή, στρέφεται προς τις εμπορευματικές καλλιέργειες προς εξαγωγή ή προς πώληση στις μεταποιητικές μονάδες.

Σε πολεοδομικό επίπεδο, βιομηχανικές περιοχές εμφανίζονται πλησίον των μεγάλων αστικών κέντρων⁶⁹ (Πειραιάς, Αθήνα) ή σε απόσταση απο επαρχιακές πόλεις με πρόσβαση σε υδάτινους δρόμους(θάλασσα, ποτάμια) ενώ προς το τέλος της δεκαετίας του 1880, οι τεχνολογικές εξελίξεις που είχαν προηγηθεί τον Δυτικό κόσμο στις αρχές του αιώνα, εισέρχονται σταδιακά και στον ελλαδικό χώρο, με κατασκευές σιδηροδρομικού δικτύου, χωροθετήσεις και βελτιώσεις των λιμανιών και μια σειρά απο μεγάλα δημόσια έργα (πχ. Ισθμός της Κορίνθου)

Μια δεύτερη φάση της εκβιομηχάνισης στην Ελλάδα ξεκινάει με τον 20ο αι. (εικ.55)

Η βιομηχανική δραστηριότητα στην Ελλάδα αρχίζει τότε, να συνδέεται και να συμβαδίζει με τις διεθνείς εξελίξεις και να απομακρύνεται απο την αποκλειστική αγροτοβιομηχανία, χωρίς να την εγκαταλείπει πλήρως, αλλά να αναπτύσσεται και σε άλλους τομείς, πιο βαρειάς βιομηχανίας, όπως μεταλλεία, ναυπηγικούς σταθμούς, εργοστάσια παραγωγής τσιμέντου και λιπασμάτων. Οι σημαντικές αλλαγές και τα προβλήματα της βιομηχανικής πόλης του 19ου αι. αρχίζουν πλέον να παρατηρούνται και στον ελλαδικό χώρο με την ραγδαία αύξηση του πληθυσμού στα αστικά κέντρα, την έντονη ανοικοδόμηση αυτών και την εμφάνιση βιομηχανικών ζωνών στα λιμάνια και πλησίον σιδηροδρομικών σταθμών.⁷⁰ Ξεκινάει , συνεπώς, και ένας έντονος προβληματισμός για την αλλαγή της πολεοδομίας της χώρας.

Τα χρόνια του μεσοπολέμου,η μαζική εισροή προσφύγων της Μ.Ασίας αλλά και οι τεχνολογικές εξελίξεις της⁷¹ εποχής (γενικευμένη χρήση του ηλεκτρισμού) μεταβάλλουν υπερ των βιομηχανιών τις συνθήκες στην αγορά εργασίας. Η εμφάνιση περισσότερων εργοστασίων βαρειάς βιομηχανίας(μετάλλων, οικοδ, υλικών, χημικών προϊόντων), τα οποία τοποθετούνται στα μεγάλα, αστικά κέντρα, οδηγεί στην ανάδειξη της Αθήνας σε οικονομικό, διοικητικό και πολιτισμικό κέντρο της εποχής και το λιμάνι της, ο Πειραιάς, είναι πλέον η πρώτη βιομηχανική πόλη της Ελλάδας. Μέχρι το 1940, το σύμπλεγμα πρωτεύουσας-λιμανιού, προσέλκυε τόσο εσωτερικές όσο και εξωτερικές επενδύσεις αλλά και μετακινήσεις πληθυσμών, δημιουργώντας πέρα απο δημογραφικές ανισότητες και κοινωνικές. (εικ.56)

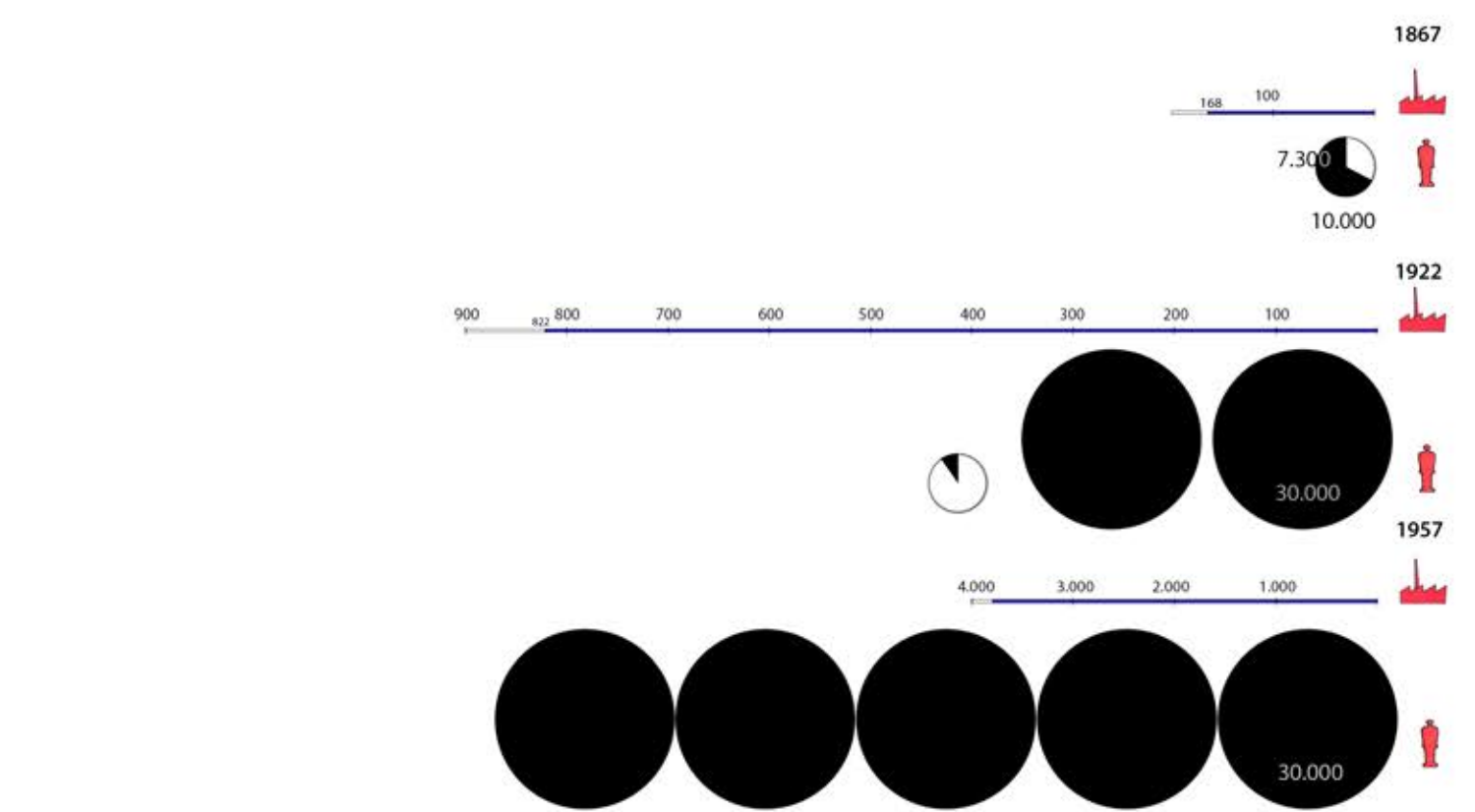
Όλη αυτή η εξέλιξη έμελλε να διακοπεί απότομα, με τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1940-1945), όπου η οικονομική και παραγωγική ανάπτυξη, αντικαθίστανται απο πρωτοφανείς καταστροφές σε πόλεις, λιμάνια και οδικά δίκτυα και στη συνέχεια απο μαζικές, προσφυγικές μετακινήσεις, αφήνοντας με το τέλος του πολέμου, την Ελλάδα μια εξαθλιωμένη χώρα με ανύπαρκτη παραγωγή.

68. Χ. Αγριαντώνη, “Οι απαρχές της εκβιομηχάνισης στην Ελλάδα τον 19ο αι.”, Ιστορικό αρχείο της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, 1986, σελ. 139

69. Ν. Μπελαβίλας, “Ιστορικός βιομηχανικός εξοπλισμός στην Ελλάδα” εκδόσεις Οδυσσέας, 1998, σελ. 30

70. Χ. Χατζηιωσήφ, “ Η ιστορία της Ελλάδας του 20ου αι.”, τόμος Α1, εκδόσεις Βιβλιόραμα, 1999, σελ.185

71. Χ.Χατζηιωσήφ, “ Η ιστορία της Ελλάδας του 20ου αι.”, τόμος Β1, εκδόσεις Βιβλιόραμα, 1999, σελ.149

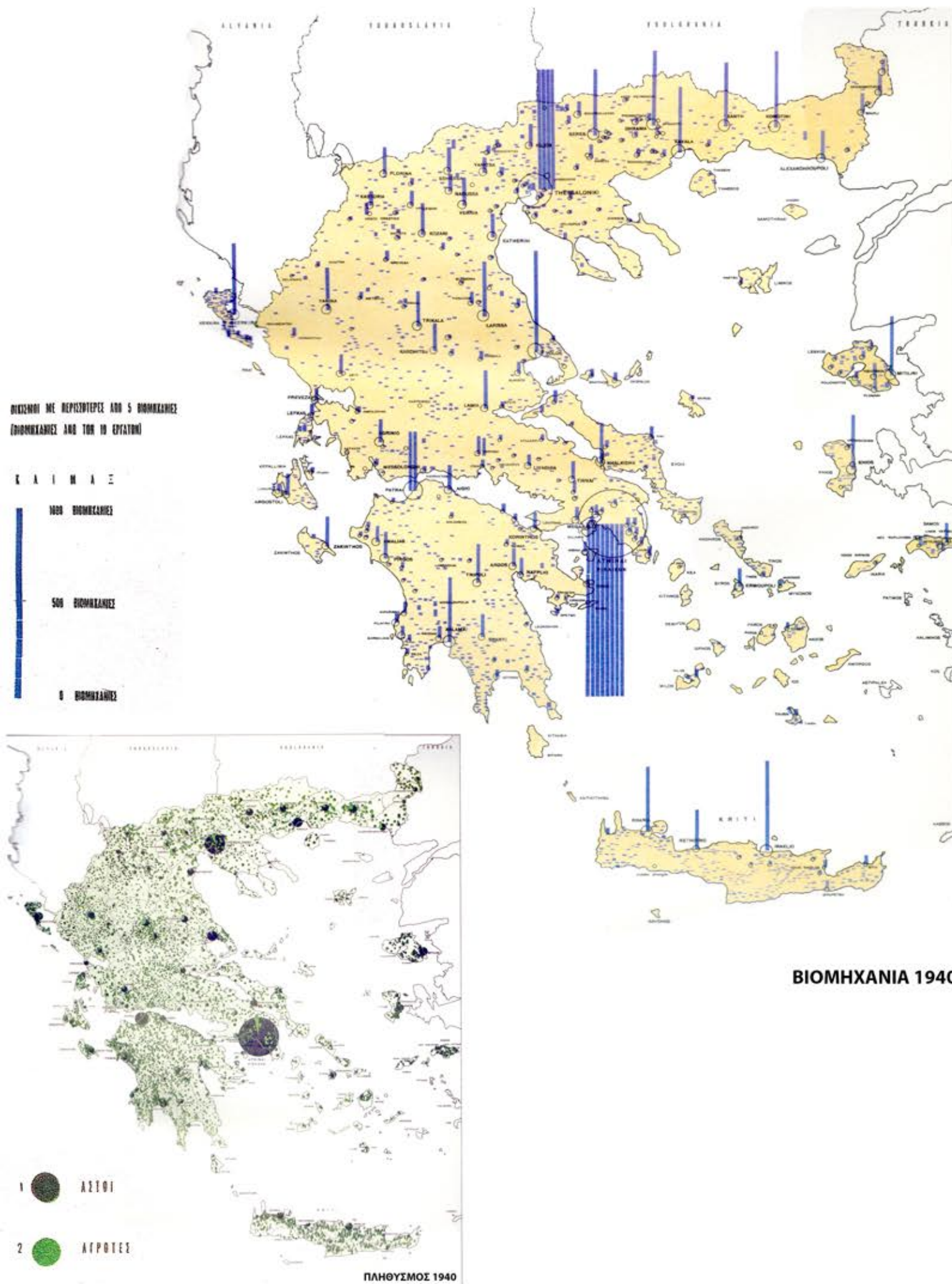
ΕΙΚΟΝΑ 55: στοιχεία απο: “Ανεξάρτητος Τόμος της Νέας Παγκοσμίου Εγκυκλοπαίδειας - Το νεοελληνικό έθνος και ο νεοελληνικός πολιτισμός”, Αθήναι 1959, Μορφωτική Εταιρία, σελ. 728-732

Η τελευταία φάση της επιτάχυνσης της ελληνικής βιομηχανίας ξεκινάει μεταπολεμικά και φτάνει μέχρι το 1975, όπου πλέον η οικονομική ανάπτυξη έχει παραδοθεί στον τριτογενή τομέα. Μεταπολεμικά,λοιπόν, λόγω των εκτεταμένων καταστροφών και της εισροής προσφύγων ανακύπτει η ανάγκη για μια οργανωμένη, πλεον, δόμηση των ελληνικών πόλεων και οικισμών, με ενεργό συμμετοχή του κρατικού φορέα, πρωτίστως στο ζήτημα της στέγασης, φαινόμενο που είχε εμφανιστεί στην Ελλάδα και στα χρόνια της Μ.Ασιατικής καταστροφής.

Στον τομέα της βιομηχανίας, απο το 1949 και ύστερα, αρχίζει να ακμάζει η βιομηχανία οικοδομικών υλικών και με τα συγκοινωνιακά και δημόσια έργα που πραγματοποιήθηκαν την ίδια περίοδο ξεκινάει ένας απο τους μεγαλύτερους εκσυγχρονισμούς της ελληνικής βιομηχανίας. Η βαρειά, πλεον, ελληνική βιομηχανία, αρχίζει να αναπτύσσεται σημειακά σε βιομηχανικές περιοχές(Πειραιάς, Ελευσίνα, Λαύριο) και στην συνέχεια, απο το 1960, με την δημιουργία νέου εθνικού δικτύου, αποκεντρώνεται απο τα μεγάλα αστικά κέντρα και βιομηχανικές μονάδες τοποθετούνται πλησίον μεγάλων οδικών αρτηριών (οδός Πειραιώς, Αθηνών-Λαμίας, Αθηνών-Κορίνθου)⁷²

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα βιομηχανίας, που συνδυάζει την εκβιομηχάνιση της εργασίας στην Ελλάδα αλλά λαμβάνει υπόψην και τα συνεπακόλουθα ζητήματα, στέγασης, δημόσιων υποδομών και εξυπηρετήσεων που θα προκύψουν απο την εισροή πληθυσμού στην περιοχή του εργοστασίου και λαμβάνει μέτρα για την αντιμετώπισή τους είναι ο βιομηχανικός οικισμός, Άσπρα Σπίτια, στον νομό Βοιωτίας, που ανοικοδομήθηκε το 1963.

72. Κ. Η. Μπίρη, “ ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ” Η πρώτη οδοποιία, εκδόσεις Μέλισσα, σελ. 59

ΕΙΚΟΝΑ 56: Χάρτες απο: "Αι θυσίαι της Ελλάδος στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο", Γραφείο Χωροταξικών και Πολεοδομικών Μελετών και Ερευνών, 1946, Καθημερινή

Άσπρα Σπίτια Βοιωτίας: Η βιομηχανική Εντοπία του Δοξιάδη

Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα βιομηχανικού οικισμού στον ελληνικό χώρο είναι ο εργατικός οικισμός, στην κοιλάδα που απλώνεται στο κέντρο της ορεινής ζώνης Ελικώνα-Παρνασσού και Γκιώνας, στην βόρεια ακτή του Κορινθιακού Κόλπου και ήταν έργο του Γραφείου Δοξιάδη. Η περιοχή αυτή, πλούσια σε κοιτάσματα βωξίτη, επιλέχθηκε, το 1960, ως η καταλληλότερη για τη δημιουργία εργοστασίου παραγωγής αλουμινίου, σε μια προσπάθεια της μεταπολεμικής Ελλάδας για ανασυγκρότηση και ανάπτυξη βαριάς βιομηχανικής παραγωγής, αποκεντρωμένης από τα αστικά κέντρα.

Σε συνεργασία με την γαλλική εταιρεία Pechiney, μια από τις μεγαλύτερες εταιρείες παραγωγής πρωτογενούς αλουμινίου στην Ευρώπη, αλλά και την Δημόσια Εταιρεία Ηλεκτρισμού (Δ.Ε.Η) υπογράφεται σύμβαση μεταξύ των αναδόχων ("Αλουμίνιον της Ελλάδος" - ΑΤΕ) και του ελληνικού δημοσίου στις 15 Σεπτεμβρίου 1960 και ξεκινάνε οι εργασίες για την ανέγερση του εργοστασίου αλλά και οικισμού πλησίον του εργοστασίου για την στέγαση των εργατών.

Η χωροθετική επιλογή, στα βόρεια του Κορινθιακού κόλπου και πιο συγκεκριμένα στον κόλπο της Αντικύρας, γίνεται λόγω της εγγύτητας με την πρώτη ύλη, καθώς στην περιοχή υπάρχουν τα πλουσιότερα κοιτάσματα βωξίτη και υπάρχουν ήδη δύο εταιρείες εξόρυξης του ("Βωξίται Παρνασσού" και "Α.Ε. Μεταλλεία Βωξίτου Ελευσίνας"). Η κατασκευή, την ίδια εποχή, του υδροηλεκτρικού φράγματος των Κρεμαστών, το οποίο θα μπορούσε να τροφοδοτήσει το εργοστάσιο με ηλεκτρική ενέργεια, η πρόσβαση στην θάλασσα για την μεταφορά υλικών αλλά και η επαρκής ελεύθερη έκταση γης, για την ανέγερση μεγάλων βιομηχανικών εγκαταστάσεων ήταν κάποια ακόμα από τα κριτήρια για την επιλογή της θέσης του εργοστασίου.

Ένα μειονέκτημα που έπρεπε να αντιμετωπίσει η εταιρεία, ήταν η χαμηλή πληθυσμιακή και οικιστική πυκνότητα της περιοχής καθώς αυτό σήμαινε μειωμένη εισροή εργατικού δυναμικού και συνεπώς δυσκολία λειτουργίας του εργοστασίου. Υποχρεώνεται λοιπόν η εταιρεία Αλουμινίου να προβεί στην κατασκευή εργατικού οικισμού. Τον Φεβρουάριο του 1961 απευθύνεται στο Γραφείο Δοξιάδη και του αναθέτει την εκπόνηση "Προκαταρκτικής Μελέτης των οικισμών του Αλουμινίου της Ελλάδος" με σκοπό "όχι μόνον να στεγάσει τους εργάτες της αλλά επίσης να ιδρύσει οικισμούς ικανούς να απαντήσουν σε όλες τις κοινωνικές, διοικητικές, οικονομικές και πολιτιστικές ανάγκες των κατοίκων τους".

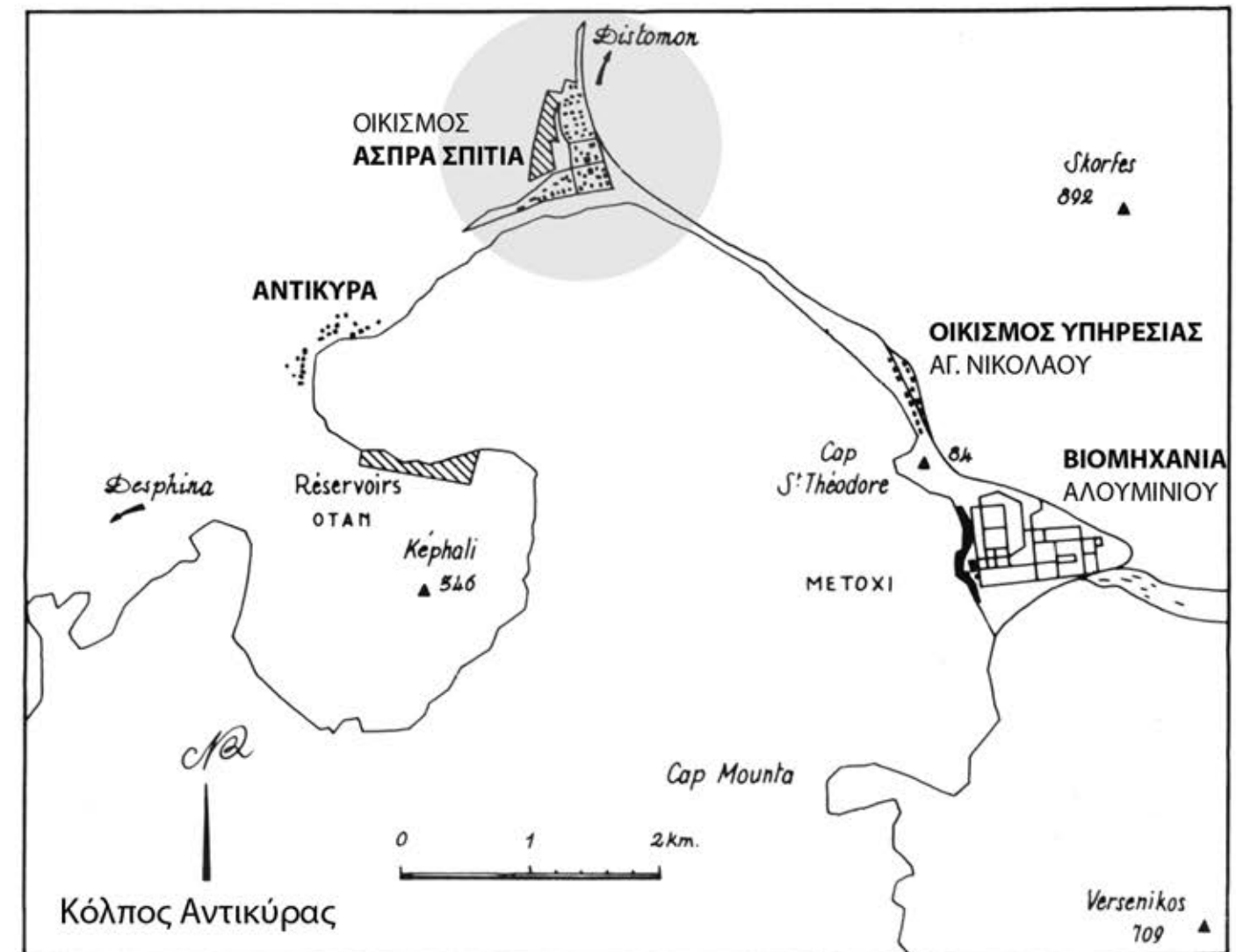
Αντικείμενο της μελέτης ήταν η δημιουργία τριών οικισμών, απαραίτητων για την έναρξη και ομαλή λειτουργία του εργοστασίου. Αυτοί ήταν:

- ένας προσωρινός οικισμός, πλησίον των εγκαταστάσεων του εργοστασίου, για το προσωπικό των εταιρειών που θα αναλάβουν την κατασκευή του. Για αυτόν τον οικισμό ζητείται μόνο σχηματική διάταξη των έργων υποδομής, ωστόσο ο Δοξιάδης παρουσιάζει ολοκληρωμένο γενικό πολεοδομικό σχέδιο και προσχέδια των τύπων κατοικίας, ενώ επιλέγει την τοποθέτηση στο βόρειο τμήμα της περιοχής του εργοστασίου που προορίζεται για την επέκταση των εργοστασιακών εγκαταστάσεων.

- ένας μικρός οικισμός υπηρεσίας, σε κοντινή απόσταση από το εργοστάσιο, για την στέγαση του προσωπικού που θα ήταν υπεύθυνο για την συνεχή παρακολούθηση της λειτουργίας του εργοστασίου. Για αυτόν τον οικισμό επιλέγεται η περιοχή βόρεια του εργοστασίου, στην απότομη πλαγιά του Αγ. Νικολάου.

- ένας μόνιμος οικισμός, για το προσωπικό του εργοστασίου, όπου και επιλέγεται η κοιλάδα των Άσπρων Σπιτιών και θα αποτελέσει το κεντρικό τμήμα της μελέτης του Κ.Δοξιάδη.⁷³ (εικ.57)

Για τους μόνιμους οικισμούς, η προμελέτη περιλάμβανε τοπογραφικό, κλίμακας 1/5.000, προσχέδια των τυπολογιών κατοικίας, των δημοσίων κτηρίων (διοικητικά και δημόσιας ωφέλειας) και ενδεικτικά σχέδια έργων υποδομής (οδοποιία, ύδρευση, ηλεκτροδότηση και αποχέτευση) κλίμακας 1/10.000.

ΕΙΚΟΝΑ 57

73. Πρακτικά ημερίδας "Εργάζομαι αρα Κατοικώ", Ομιλήτρια: Ελένη Καλαφάτη, "Άσπρα Σπίτια Βοιωτίας: Ζητήματα σχεδιασμού μια νέας πόλης", σελ. 17, επιμέλεια: Β. Πετρίδου, Π.Πάγκαλος, Ν. Κυρίτσου, Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πάτρα, 2012

Διαχρονική Εξέλιξη Οικισμού

Ο εργατικός οικισμός των Άσπρων Σπιτιών βρίσκεται στην βόρεια ακτή του Κορινθιακού κόλπου, 164χλμ. απο την Αθήνα και 5χλμ νότια της κωμόπολης Δίστομο, σε μια κοιλάδα στην απόληξη των βουνών Παρνασσού και Γκιώνας.

Η ανέγερσή του οικισμού ξεκίνησε την άνοιξη του 1963 στην κοιλάδα των Άσπρων Σπιτιών, συνολικής έκτασης 612 στρεμμάτων, η οποία καλυπτόταν απο 6.000 ελαιόδενδρα και την οποία επισκέπτονταν οι κάτοικοι του Διστόμου για την συγκομιδή των ελιών ή για μπάνιο το καλοκαίρι. Στην περιοχή υπήρχαν κάποιες μικρές κατοικίες, τις οποίες και αγόρασε η ιδιοκτησία του εργοστασίου αποζημιώνοντας τις οικογένειες.

Σύμφωνα με τα δεδομένα που έδωσε η εταιρεία, ο οικισμός θα έπρεπε να αναπτυχθεί σε δύο φάσεις, όπου στην αρχική φάση θα φιλοξενεί 706 εργαζόμενους (25 μηχανικούς και στελέχη, 160 εργοδηγούς και υπαλλήλους, 521 εργάτες) και στην δεύτερη φάση ο πληθυσμός θα έφτανε τους 1140 (23 μηχανικοί και στελέχη, 232 εργοδηγοί και υπάλληλοι και 851 εργάτες) επιπρόσθετα με τον μόνιμο πληθυσμό που είναι αναγκαίος για τη λειτουργία μιας πόλης (γιατροί, δημόσιοι υπάλληλοι, έμποροι κ.λ.π.). Συνεπώς, για τον Δοξιάδη ήταν καίριας σημασίας να μελετήσει, προτού προχωρήσει στον σχεδιασμό του οικισμού, τη σύσταση του τελικού πληθυσμού που θα κατοικούσε τον οικισμό καθώς επίσης και να προβεί σε μια γεωγραφική, τοπογραφική και οικονομική μελέτη της περιοχής, με σκοπό να προσδιορίσει τον ρόλο του νέου οικισμού στο ευρύτερο γεωγραφικό, κοινωνικό και οικιστικό περιβάλλον της περιοχής. Αυτή η ανάλυση θα τον βοηθούσε να καθορίσει τις τυπολογίες κατοικιών αλλά και τις ανάγκες σε κτίρια δημόσιας χρήσης. Εκτιμά, λοιπόν, ότι στην τελική φάση ανάπτυξης του εργοστασίου ο πληθυσμός του οικισμού θα αποτελείται από μηχανικούς, εξειδικευμένους εργαζόμενους, ανειδίκευτους εργάτες και ένα ποσοστό 31% που θα απασχολείται στον τομέα των υπηρεσιών, οι οποίοι θα προέρχονται απο διαφορετικά μέρη της Ελλάδας και της Ευρώπης.

Συνολικά, ο πληθυσμός θα φτάσει τους 5.000 κατοίκους και με βάση την θεωρία του για την δυναμική ανάπτυξη της πόλης, θα μπορούσε να αυξηθεί και σε 6.000-7.000 κατοίκους.

Τα πρώτα σπίτια παραδόθηκαν το 1964 και το 1965 είχαν ολοκληρωθεί 719 κατοικίες. (εικ.58)⁷⁴

Οι κοινωνικοοικονομικές αυτές παραδοχές του Δοξιάδη, επαληθεύτηκαν σε έναν βαθμό καθώς τα χρόνια ακμής της εταιρείας ο πληθυσμός ανερχόταν στους 5.000 κατοίκους, ο οποίος επι το πλείστον προέρχονταν απο γειτονικές περιοχές της Βοιωτίας και του ευρύτερου ελλαδικού χώρου. Παρα ταύτα, η επιδίωξη για μόνιμη εγκατάσταση των κατοίκων και συνεπώς σταδιακή αύξηση του πληθυσμού, δεν επιτεύχθηκε καθώς δεν παραχωρήθηκε ποτέ απο το εργοστάσιο η ιδιοκτησία των σπιτιών στους κατοίκους. Μεχρι και σήμερα ο οικισμός αποτελεί ιδιοκτησία του εργοστασίου και της ΑΤΕ ("Αλουμίνιον της Ελλάδος") και παραχωρεί στέγαση μόνο σε εργαζόμενους της εταιρείας, οι οποίοι μετά την συνταξιοδότησή τους, πρέπει να εγκαταλείψουν τον οικισμό.

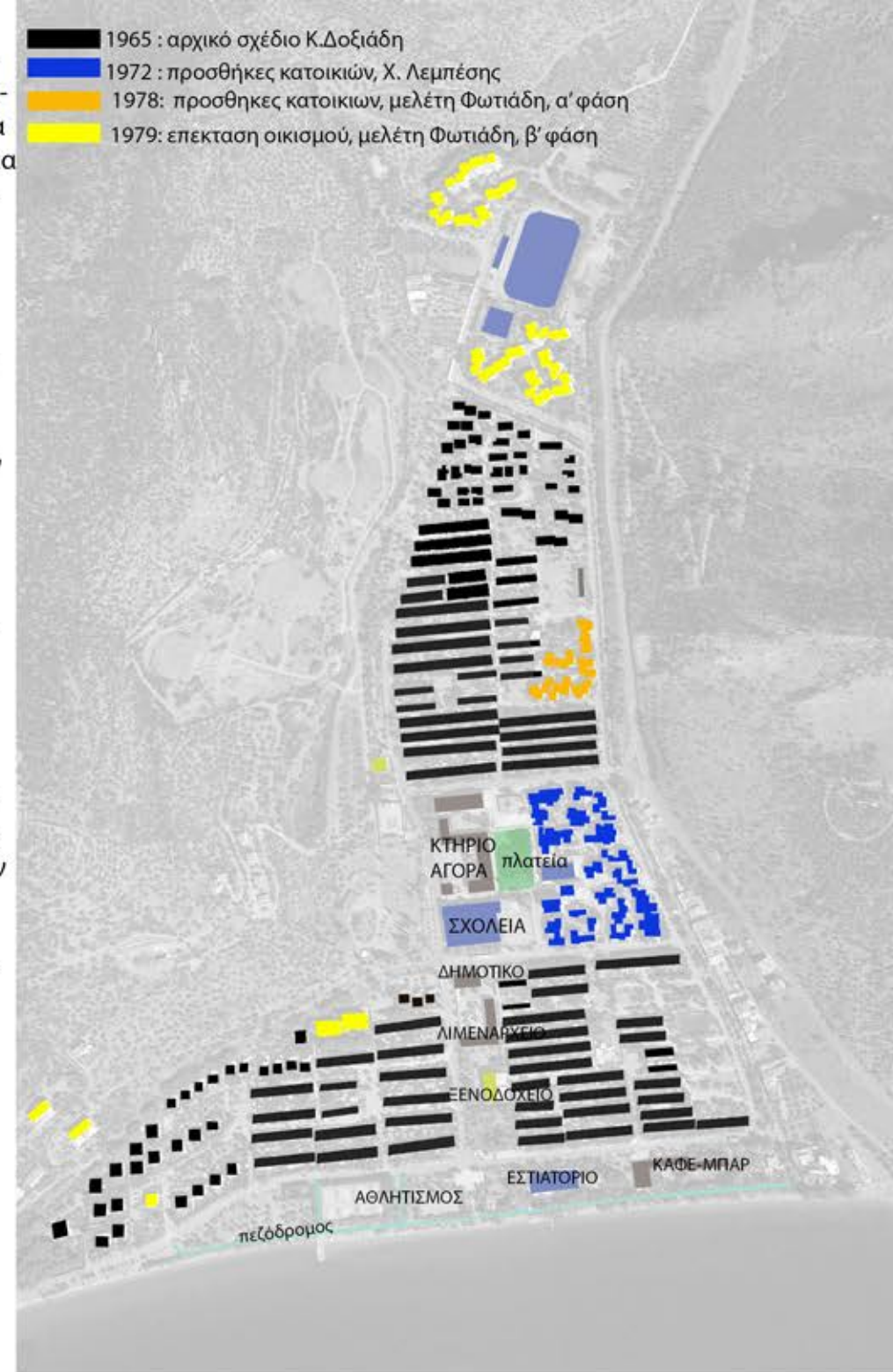
Η εξέλιξη του οικισμού, μισό αιώνα ύστερα απο την δημιουργία του, χαρακτηρίζεται απο δύο διαδοχικές επεκτάσεις. Το 1972, έγινε η ανέγερση 110 κατοικιών στο κεντρικό τμήμα του οικισμού (στην περιοχή του δημόσιου τομέα) , που σχεδιάστηκε απο τον αρχιτέκτονα Χ. Λεμπέση * και το 1979, ακολούθησε μια δεύτερη μεγάλη επέκταση, από τους αρχιτέκτονες Μ. Φωτιάδη και Π. Μασουρίδη, η οποία αναπτύχθηκε σε δύο φάσεις, αρχικά ανοικοδομήθηκαν 35 σύγχρονες κατοικίες στο ανατολικό τμήμα του οικισμού και η δεύτερη φάση περιλάμβανε την επέκταση στο βόρειότερο τμήμα του οικισμού, (νότια και δυτικά του σταδίου) με την ανέγερση 150 κατοικιών και δύο πολυκατοικιών στο δυτικό τομέα του οικισμού.⁷⁵

Οι νέες κατοικίες, μακριά από την αρχική εικόνα του Δοξιάδη για μια βιομηχανικής αποικίας ήρθαν να "εντάξουν" στα Άσπρα Σπίτια μοντέλα και αντιλήψεις για μια κατοίκηση πιο συμβατή με τα πρότυπα των επόμενων δεκαετιών.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο Πύργος Κατοικιών, 12 ορόφων, που υψώνεται στο κέντρο του οικισμού, οι προσθήκες 162 κατοικιών στο κεντρικό και βόρειο τμήμα του οικισμού καθώς και οι μεταγενέστερες επεμβάσεις στο παραθαλάσσιο μέτωπο και την κεντρική πλατεία.⁷⁶

Τα επόμενα χρόνια, αλλαγές εμφανίστηκαν και στους δημόσιους χώρους του οικισμού με χαρακτηριστικά παραδείγματα, τον νηπιακό σταθμό στο κέντρο του νότιο-δυτικού τομέα, το 1983 με αρχιτέκτονα τον Μ. Φωτιάδη, την κατασκευή ξενοδοχείου στο παραλιακό μέτωπο και την διαμόρφωση της κεντρικής πλατείας το 1987, ύστερα απο διαγωνισμό της κοινότητας των Άσπρων σπιτιών. Τέλος, το 1989, εγκαινιάστηκε και ο παραλιακός πεζόδρομος, κατα μήκος του οποίου υπήρχαν δραστηριότητες αναψυχής, εστίασης και αθλητισμού. (εικ.59)

EIKONA 59: Εξέλιξη οικισμού Άσπρων Σπιτιών

Στον οικισμό σήμερα, απαριθμούνται 1.072 κατοικίες και 30 καταστήματα και κτίρια κοινής ωφελείας. Τα τελευταία χρόνια, η εταιρεία έχει δώσει το δικαίωμα ενοικίασης κατοικιών σε συνταξιούχους, οι οποίοι επιθυμούν να συνεχίσουν τη διαμονή τους στα Άσπρα Σπίτια, χωρίς τη δυνατότητα ιδιοκτησίας αυτών, πράγμα που οδήγησε στην μείωση του πληθυσμού, ο οποίος ανέρχεται σήμερα στους 2.500 κατοίκους, στην πλειοψηφία ενεργοί εργάτες του εργοστασίου και ορισμένοι δημόσιοι υπάλληλοι, καθηγητές, έμποροι και επαγγελματίες.⁷⁷

74. Ελένη Καλαφάτη, "Άσπρα Σπίτια Βοιωτίας: Ζητήματα σχεδιασμού μια νέας πόλης", σελ. 21, Πάτρα, 2012

75. Περιοδικό "Κτίριο", τεύχος 53: Ιούλιος-Αύγουστος '92, άρθρο: "Τα Άσπρα Σπίτια της Βοιωτίας"

76. Δημοσίευση Archives, Ν. Πατσαβός, Σ. Γιαννούδης, "Άσπρα Σπίτια 2015: προθέσεις και μεταβολές, Ο βιομηχανικός οικισμός του Κ. Δοξιάδη, 50+ χρόνια", 2015

77. Ελένη Καλαφάτη, "Άσπρα Σπίτια Βοιωτίας: Ζητήματα σχεδιασμού μια νέας πόλης", σελ. 23, Πάτρα, 2012

Χωρική Οργάνωση Οικισμού

Θεωρητική Προσέγγιση:

Ο Κ. Δοξιάδης θέτει σε εφαρμογή τη θεωρία που ήδη είχε αναπτύξει για τις αρχές της Οικιστικής(Ekistics). Η προσέγγιση του Δοξιάδη για την ορθή πολεοδομική εξέλιξη του δομημένου περιβάλλοντος βασίστηκε σε εκτενή μελέτη της οργάνωσης των πόλεων της Αρχαίας Ελλάδας, επηρεάστηκε από τις ιδέες της σύγχρονης πόλης του IV CIAM και εμπλουτίστηκε από τις θεωρητικές αναζητήσεις που λάμβαναν χώρα στα Συμπόσια της Δήλου(1963-1975).

Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Δοξιάδη: *“Είναι καιρός να στραφούμε στα παλιά για να δούμε τι μπορούμε να διδαχθούμε απ’ αυτά, παράλληλα με τη στροφή μας προς το μέλλον που θα μας εξασφαλίσει τη θεώρηση της πορείας που πρέπει να ακολουθήσουμε. Είναι η σύνθεση του παλιού που πρέπει να επιζήσει, με το καινούργιο που πρέπει να εξασφαλισθεί”*⁷⁸

Για τον Δοξιάδη, η αρχαία πόλη είχε ανθρώπινες διαστάσεις που επέτρεπαν την επαφή με μονάδες σημαντικής κοινωνικής αξίας, όπως η γειτονιά ή η οικογένεια, κάτι που στην σύγχρονη πόλη τείνει να χάνεται εξαιτίας των μεγάλων διαστάσεων που επιβάλλει η μηχανική εποχή. Προβλέπει τη συνεχόμενη αύξηση του αστικού πληθυσμού και μια δυναμική εξάπλωση των πόλεων, η οποία θα καταλήξει στην δημιουργία μιας ενιαίας Παγκόσμιας Πόλης ή Οικουμενόπολης, τόσο με την βοήθεια της τεχνολογίας και των μηχανών όσο κυρίως με⁷⁹ την δημιουργία ενός συνεχόμενου, ενοποιητικού δικτύου. Για αυτόν, η ιδανική “Παγκόσμια Πόλη” θα πρέπει να συντίθεται από πέντε στοιχεία:

τον Άνθρωπο-την Φύση-τα Κελύφη-την Κοινωνία-τα Δίκτυα

τα οποία θα πρέπει να βρίσκονται στην βέλτιστη δυνατή σύνθεση για την αρμονική ανάπτυξη της πόλης με απώτερο σκοπό την κοινωνική εξέλιξη του Ανθρώπου. (εικ. 60, 61)

connections of elements
intellectual cohesion of conceptions

ΕΙΚΟΝΑ 60: διάγραμμα των συνδέσεων των 5 στοιχείων

Μέτρο, λοιπόν, της κάθε δραστηριότητας θα πρέπει να είναι ο Άνθρωπος και με βάση αυτόν να διαμορφώνεται η πόλη. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την σύνθεση μιας δυναμικής πόλης-Δυνάπολης,⁸⁰ αναπόφευκτα μεγάλων διαστάσεων καθώς θα εξαπλώνεται αέναα, η οποία όμως θα αποτελείται από μικρότερες κοινότητες-κύτταρα, οργανωμένες με ανθρώπινες διαστάσεις. Τα κύτταρα αυτά θα εξελίσσονται εκατέρωθεν ενός διαμήκους άξονα-ανάπτυξης αποφεύγοντας με αυτόν τον τρόπο την πύκνωση του κέντρου. Τα κύτταρα είναι συνδεδεμένα μεταξύ τους και με τον κύριο άξονα-ανάπτυξης μέσω ενός ιεραρχημένου πλέγματος, το οποίο δεν επηρεάζει το εσωτερικό τους. Οι αρχές για την οργάνωση των κυττάρων της πόλης του Δοξιάδη αναφέρουν ότι το εσωτερικό των κυττάρων οργανώνεται σε τομείς ιεραρχημένους, απομονωμένους από την κυκλοφοριακή κίνηση και με ανθρώπινες διαστάσεις. Ανάλογα με τις διαστάσεις του ο κάθε τομέας αποκτά και την ανάλογη λειτουργία, με τους μεγαλύτερους τομείς να συγκεντρώνουν εμπορικές και διοικητικές λειτουργίες και τους μικρότερους, χρήσεις κατοίκησης. Επιπλέον, οι οικιστικοί τομείς θα πρέπει να αποτελούν έναν ευχάριστο χώρο για τους πεζούς για αυτό και περιβάλλονται από κυκλοφοριακές αρτηρίες χωρίς να τους διασχίζουν. Τέλος, οι διαστάσεις των κτιρίων-Κελύφη θα πρέπει να βασίζονται στην ανθρώπινη κλίμακα για την ανάπτυξη λογικών δικτύων επικοινωνίας με σκοπό την ευκολότερη επαφή του Ανθρώπου με τα υπόλοιπα στοιχεία της πόλης του, δηλαδή την Φύση και την Κοινωνία.

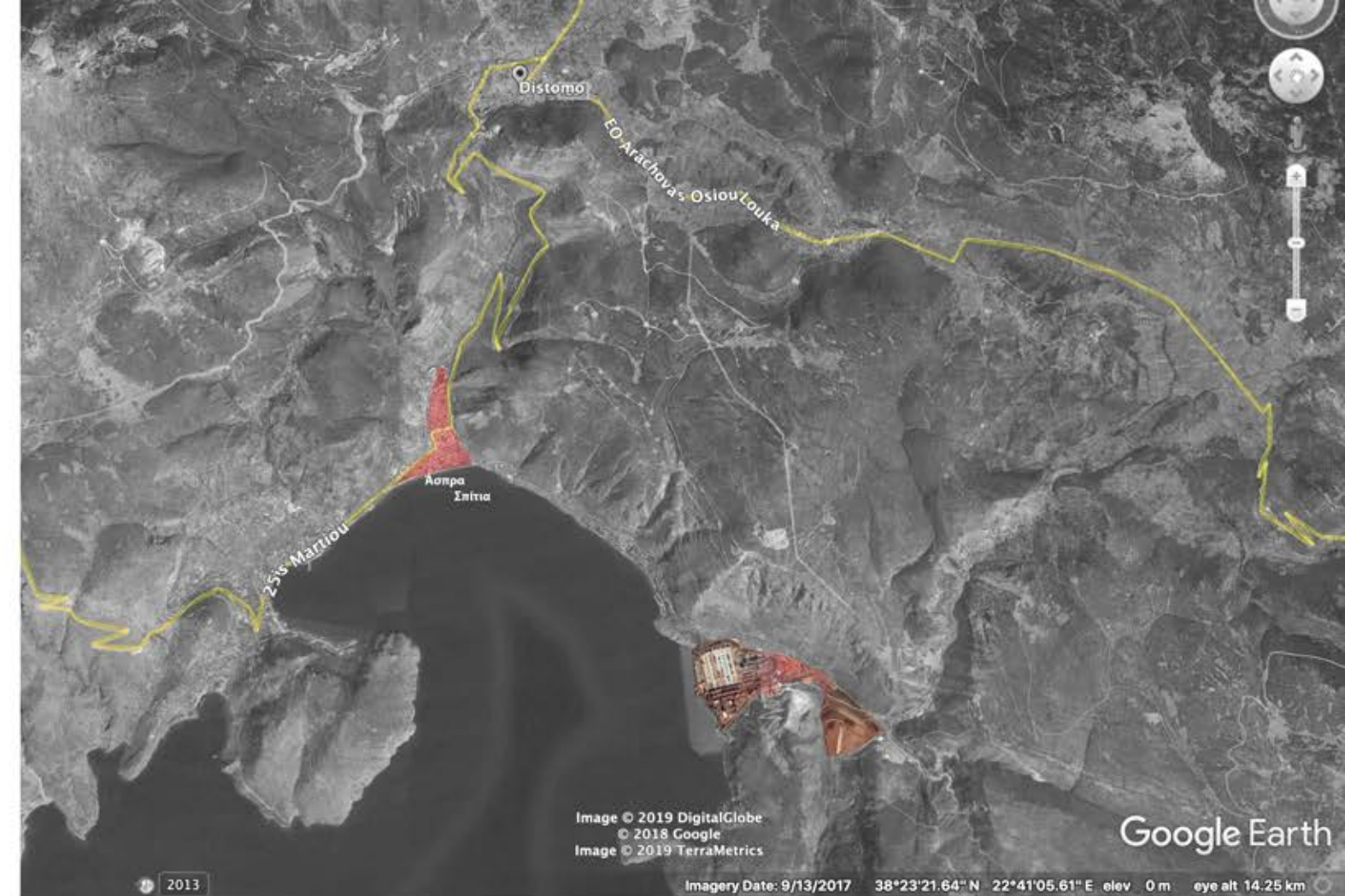
78. Κ. Δοξιάδης, “Η Αρχαία Ελληνική και η σημερινή πόλη”, Αρχιτεκτονική, τεύχος 46: Ιούλιος- Αύγουστος, 1964, σελ. 46

79.. Κ. Δοξιάδης, “Ekistics” τόμος 28, τεύχος 167, 1969, σελ. 224

80. Κ. Δοξιάδης, “Ekistics : An introduction to the science of human settlement”, εκδόσεις Hutchinson, Λονδίνο, 1968, σελ. 355

ΕΙΚΟΝΑ 61: Ο Κ.Δοξιάδης με το μοντέλο των 5 στοιχείων

ΕΙΚΟΝΑ 62: βασικό οδικό δίκτυο της περιοχής

Η πρότασή του για το σχέδιο των Άσπρων Σπιτιών είναι καθαρή και συνεπής με τις αρχές αυτές. Στην πραγματικότητα είναι το πρώτο κύτταρο για την μελλοντική ανάπτυξη μιας Δυνάπολης.

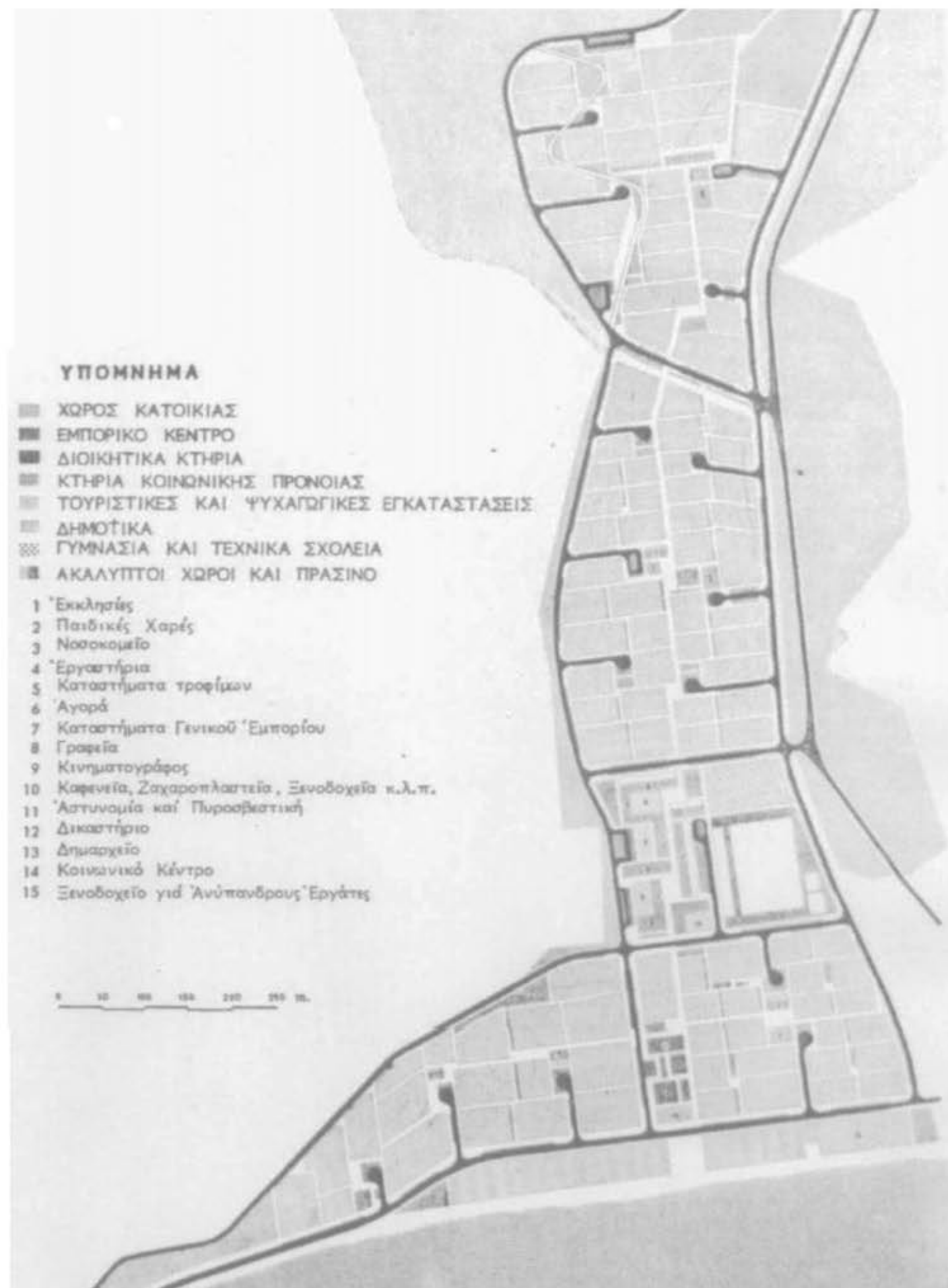
Το κύτταρο αυτό αναπτύσσεται σε έναν κύριο άξονα-ανάπτυξης στη κατεύθυνση Βορά-Νότου και κατά μήκος του οποίου αναπτύσσονται οι τέσσερις τομείς του οικισμού.(εικ. 62)

Η κυκλοφοριακή οργάνωση του κυττάρου γίνεται με δύο βασικούς οδικούς άξονες, ο ένας στην κατεύθυνση Βορά-Νότου περιφερειακά του οικισμού και επιτρέποντας την σύνδεση με τον οικισμό του Διστόμου προς Βορρά και την παραλία προς Νότο, ενώ ο δεύτερος στην κατεύθυνση Ανατολή-Δύση συνδέει τον οικισμό με την Αντίκυρα και το εργοστάσιο.

Οι τομείς του οικισμού διαρθρώνονται, οι δύο κατά μήκος του άξονα Β-Ν στο βόρειο τμήμα του οικισμού, και οι άλλοι δύο, κάθετα στον άξονα και κατά μήκος του παραθαλάσσιου μετώπου, δίνοντας στο οικιστικό κύτταρο το σχήμα ενός αντεστραμμένου L. Οι τρεις από τους τέσσερις τομείς περιλαμβάνουν καταπληκτική χρήση κατοικίας, ενώ ο κεντρικός τομέας στην συμβολή των δυο σκελών του L, ο οποίος εφάπτεται και στον οδικό άξονα Α-Δ περιλαμβάνει κυρίως δημόσιες χρήσεις. Και οι τέσσερις τομείς περιβάλλονται από οδικές αρτηρίες, οι οποίες βρίσκουν, σε επιλεγμένα σημεία, δίοδο στο εσωτερικό του τομέα καταλήγοντας σε αδιέξοδο, καθώς πρόθεση του Δοξιάδη ήταν η κίνηση μέσα στους τομείς να γίνεται εξ'ολοκλήρου με τα πόδια. Αυτό επιτυγχάνεται με την δημιουργία ενός δικτύου πεζόδρομων, πλάτους 4,5μ, εσωτερικά των γειτονιών, οι οποίοι οριοθετούνται από τις αυλές των σπιτιών εντείνοντας, με αυτόν τον τρόπο, το αίσθημα της γειτονιάς και της κοινότητας.(εικ. 63, 64)

Στο εσωτερικό των επιμέρους οικιστικών τομέων ο Δοξιάδης επιλέγει την ανθρώπινη κλίμακα τόσο για τον δομημένο όσο και για τον δημόσιο χώρο τους, δημιουργώντας την αίσθηση της γειτονιάς απορρίπτοντας ογκώδεις κατασκευές για την στέγαση και για τις δημοσιές χρήσεις. Οι ευμεγέθεις πολυκατοικίες χωρίς αυλές ή κήπους, θεωρεί, ότι αποξενώνουν τον κάτοικο και δυσχεραίνουν την ανάπτυξη δεσμών με την Φύση, με τους άλλους ανθρώπους και τα έργα των ανθρώπων. Συνεπώς, η κλίμακα της γειτονιάς του, είναι αυτή της αρχαίας ελληνικής πόλης και οι κατοικίες που προτείνει είναι “μικρές ως προς το μέγεθος τους, ανθρώπινες ως προς την υφή τους και περισσότερο λειτουργικές, παρά μνημειακές ως προς την δομή τους”.⁸¹ Κάθε γειτονιά στον πυρήνα της διαθέτει κάποιες χρήσεις υπηρεσιών, όπως σχολείο, παιδικό σταθμό και μαγαζιά δημιουργώντας τον ανάλογο δημόσιο χώρο-πλατεία.

81. Κ. Δοξιάδης, “Η Αρχαία Ελληνική και η σημερινή πόλη”, Αρχιτεκτονική, τεύχος 46: Ιούλιος- Αύγουστος, 1964, σελ. 59

ΕΙΚΟΝΑ 63: Σχέδιο οικισμού Ασπρων Σπιτιών

Ο δημόσιος τομέας, στο κέντρο του οικισμού διαθέτει κατά κύριο λόγο εμπορικές και κοινωνικές λειτουργίες, ενώ προβλέπεται και χώρος αθλητισμού. Τα διοικητικά κτήρια τοποθετούνται γραμμικά, στη χάραξη B-N και λειτουργούν ως έξοδος προς το παραλιακό μέτωπο, αλλά και ως φίλτρο του τομέα κατοικιών από τον περιφερειακό του δρόμο. (εικ. 64)

Στο παραλιακό μέτωπο, διατηρείται μια ζώνη για τουριστικές χρήσεις και χρήσεις αναψυχής. Δημόσιες εγκαταστάσεις και ανοιχτοί χώροι μικρότερης κλίμακας τοποθετούνται και στους επιμέρους οικιστικούς τομείς, είτε στο κέντρο αυτών, είτε περιμετρικά με σκοπό την δημιουργία ανεξάρτητων μεν "κυττάρων", τα οποία, όμως, αποτελούν μέλη ενός μεγαλύτερου "οργανισμού".

ΕΙΚΟΝΑ 64: Διάγραμμα χρήσεων του οικισμού Ασπρων Σπιτιών

Τυπολογίες Κατοικιών

Οι κατοικίες που υλοποιήθηκαν στην πρώτη φάση του οικισμού, σύμφωνα με το σχέδιο Δοξιάδη, είναι μονώροφες ή και διώροφες και τοποθετούνται σε σειρά δημιουργώντας μικρές, γραμμικές ομάδες 4 ή 6 σπιτιών που εφάπτονται μεταξύ τους. (εικ.66)
Το κάθε σπίτι διαθέτει ιδιωτικό κήπο στο πίσω μέρος της κατοικίας, προφυλαγμένο από τον δημόσιο χώρο, αλλά και αυλή στο μπροστινό μέρος που λειτουργεί και ως φίλτρο για την είσοδο του σπιτιού από τον πεζόδρομο.(εικ.65)
Για τις κατοικίες υποβάλλει, το γραφείο Δοξιάδη 12 τυπολογίες κατοικιών, οι οποίες διανέμονται ανάλογα με την κοινωνική και οικονομική κατάσταση των ενοίκων, στοιχεία που προκύπτουν από την εκτενή ανάλυση που είχε προηγηθεί του σχεδιασμού. Οι τυπολογίες κατατάσσονται στην συνέχεια σε τρεις κατηγορίες ενοίκων.
Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται, μηχανικοί, διοικητικά στελέχη, υψηλόβαθμοι υπάλληλοι δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και δημοτικοί άρχοντες, στην δεύτερη κατηγορία συμπεριλαμβάνονται εργοδηγοί, υπάλληλοι του εργοστασίου, μεσαία και κατώτερα στελέχη του δημοσίου, βιοτέχνες, έμποροι και επαγγελματίες και τέλος η τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει τους εργάτες του εργοστασίου, χαμηλόβαθμους δημόσιους υπαλλήλους, υπαλλήλους καταστημάτων, εστιατορίων, ξενοδοχείων κ.ά.
Η επιλογή της κατοικίας που αποδίδεται σε κάθε κατηγορία γίνεται με βάση τη θέση της κατοικίας μέσα στον οικισμό, το μέγεθός της και το κόστος της.⁸²

Αποψη της οδού Θέτιδος.

ΕΙΚΟΝΑ 65: Άποψη της οδού Θέτιδος

ΕΙΚΟΝΑ 66: Φωτογραφία των κατοικιών κατά την διάρκεια ανέγερσής τους

Υποσημείωση : τα σχέδια του οικισμού και των κατοικιών παραχωρήθηκαν από το αρχείο του αρχιτέκτονα **Νίκου Πατσαβού** και του **Ctrl_Space Lab** για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας αποκλειστικά.
Κάθε μελλοντική αναφορά σε αυτά ή αναδημοσίευση, μέρους τους ή του συνόλου, θα πρέπει να γίνει κατόπιν γραπτής συμφωνίας με τον κάτοχό τους και με ανάλογη μνεία στην πηγή τους.

Κατοικία τύπου B1

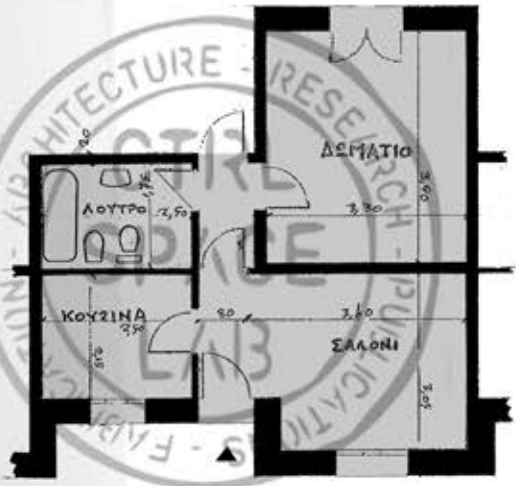
Ο τύπος κατοικίας B1, εμβαδού 34 τμ., είναι απο του απλούς τύπους, καθώς αποτελείται απο ένα ισόγειο και διαθέτει δυο ισομεγέθεις χώρους, κουζίνας-μπά' και ένα δωμάτιο. Υπάρχουν 6 τέτοιες κατοικίες. Μια παραλλαγή του τύπου αυτού, είναι η κατοικία B με διαφορετική διάταξη των χώρων. Υπάρχουν 12 τ:

ισόγειο
ΕΙΚΟΝΑ 67

Κατοικία τύπου B2

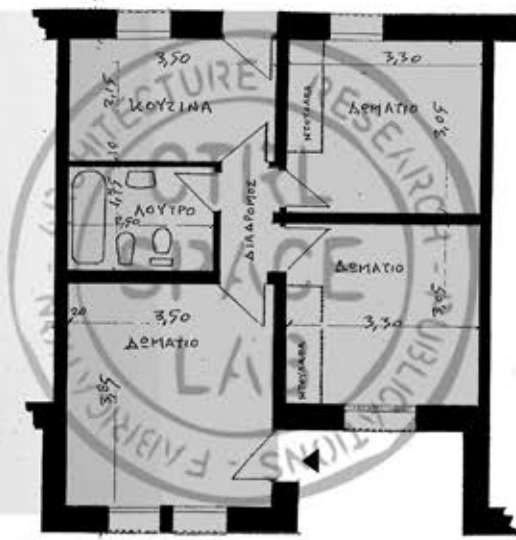
Ο τύπος B2, εμβαδού 50 τμ., είναι, επίσης, μονοώροφη κατοικία και διαθέτει δύο δωμάτια, κουζίνα και μπάνιο. Υπάρχουν 6 τέτοιες κατοικίες ενώ, παρατηρείται μια διαφοροποίηση στην χωροθέτηση των λειτουργιών, εσωτερικά της κατοικίας.

ισόγειο
ΕΙΚΟΝΑ 68

Κατοικία τύπου B3

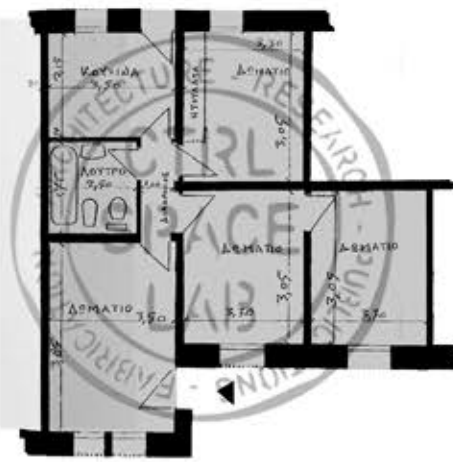
Ο τύπος κατοικίας B3, εμβαδού 65 τμ., είναι ισόγεια κατοικία και διαθέτει δύο υπνοδωμάτια, ένα σαλόνι, κουζίνα και μπάνιο. Υπάρχουν 18 τέτοιες κατοικίες.

ισόγειο
ΕΙΚΟΝΑ 69

Μια παραλλαγή του τύπου B3 είναι η κατοικίας B6, εμβαδού 130 τμ., η οποία προέρχεται απο την ένωση δυο κατοικιών τύπου B3, και διαθέτει έξι με επτά δωμάτια, κουζίνα και μπάνιο, ενώ μπορεί να στεγάσει δυο οικογένειες ή μια μεγάλη. Υπάρχουν 2 τέτοιες κατοικίες

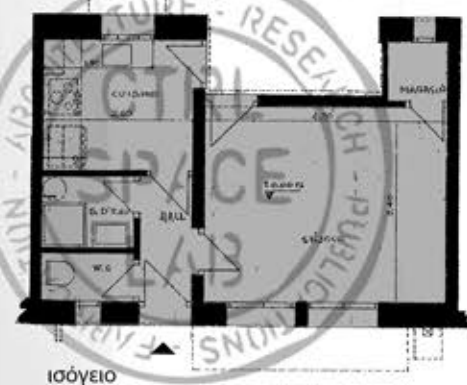
Κατοικία τύπου B4

ισόγειο
ΕΙΚΟΝΑ 70

Ο τύπος κατοικίας B4, εμβαδού 96 τμ., διαθέτει τέσσερα δωμάτια, σαλόνι, κουζίνα και λουτρό ενώ παρατηρείται διαφοροποίηση στην διάταξη των χώρων. Μια παραλαγή της κατοικίας B4 προέρχεται απο την ένωση δυο κατοικιών τύπου B2. Υπάρχουν 11 τέτοιες κατοικίες.

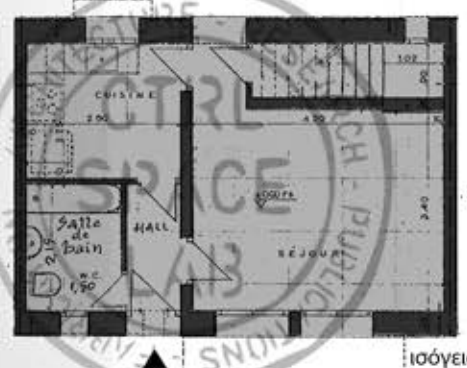
Κατοικία τύπου D1

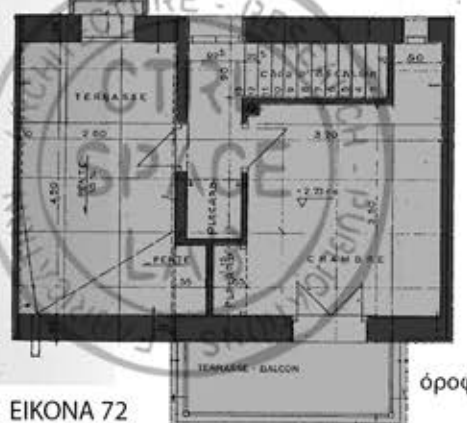
ΕΙΚΟΝΑ 71

Ο τύπος κατοικίας D1, εμβαδού 48 τμ., διαθέτει ένα μεγάλο δωμάτιο, κουζίνα, μπάνιο και βοηθητικό αποθηκευτικό χώρο. Υπάρχουν 75 τέτοιες κατοικίες.

Κατοικία τύπου D2

Ο τύπος κατοικίας D2, διαθέτει δύο επίπεδα και έχει συνολικό εμβαδόν 100τμ. Στο ισόγειο, διαθέτει σαλόνι, κουζίνα και μπάνιο και στον όροφο, υπνοδωμάτιο και ένα μεγάλο, ημιυπαίθριο χώρο. Υπάρχουν 19 τέτοιες κατοικίες.

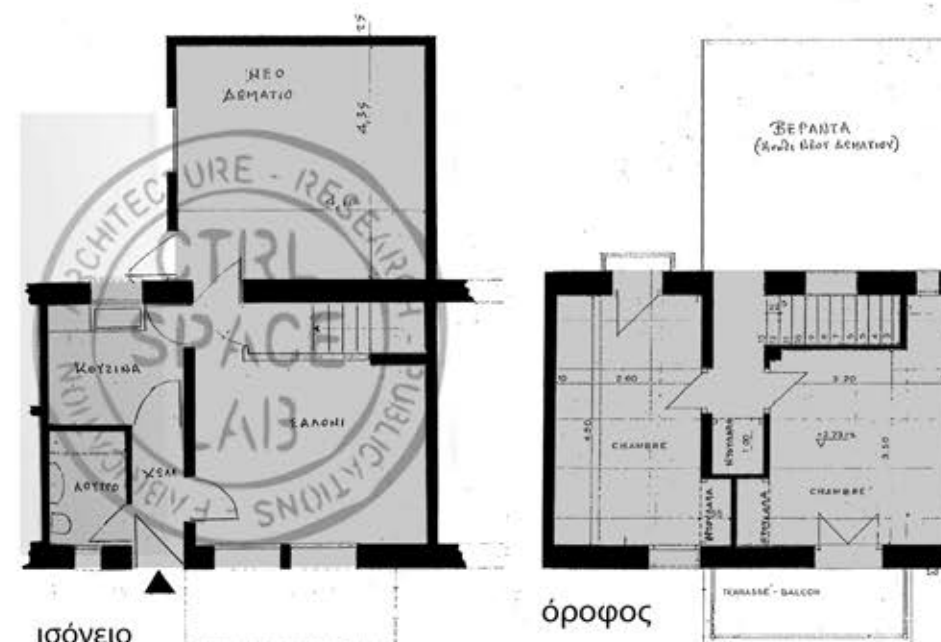

Ο τύπος κατοικίας D3 είναι μια παραλλαγή του τύπου D2, με την διαφορά ότι στον όροφο διαθέτει άλλο ένα δωμάτιο, στη θέση του ημιυπαίθριου. Υπάρχουν 29 τέτοιες κατοικίες.

ΕΙΚΟΝΑ 72

όροφος

Κατοικία τύπου D4

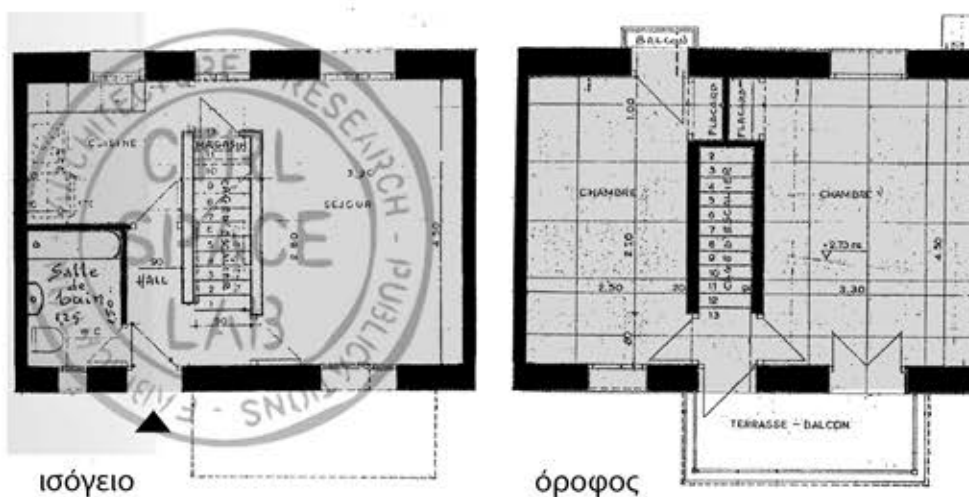

ισόγειο

ΕΙΚΟΝΑ 73

Ο τύπος κατοικίας D4 έχει δυο επίπεδα, συνολικού εμβαδου 98τμ. και διαθέτει, στο ισόγειο σαλόνι, κουζίνα, μπάνιο και ένα δωμάτιο και στον όροφο, δύο δωμάτια και αποθηκευτικό χώρο και μεγάλη βεράντα. Υπάρχουν 43 τέτοιες κατοικίες. Μια παραλλαγή του τύπου D4 είναι ο τύπος κατοικίας D5, με την προσθήκη δωματίου στην θέση της βεράντας με ή χωρίς μπάνιο. Υπάρχουν 6 τέτοιες κατοικίες.

Κατοικία τύπου E1

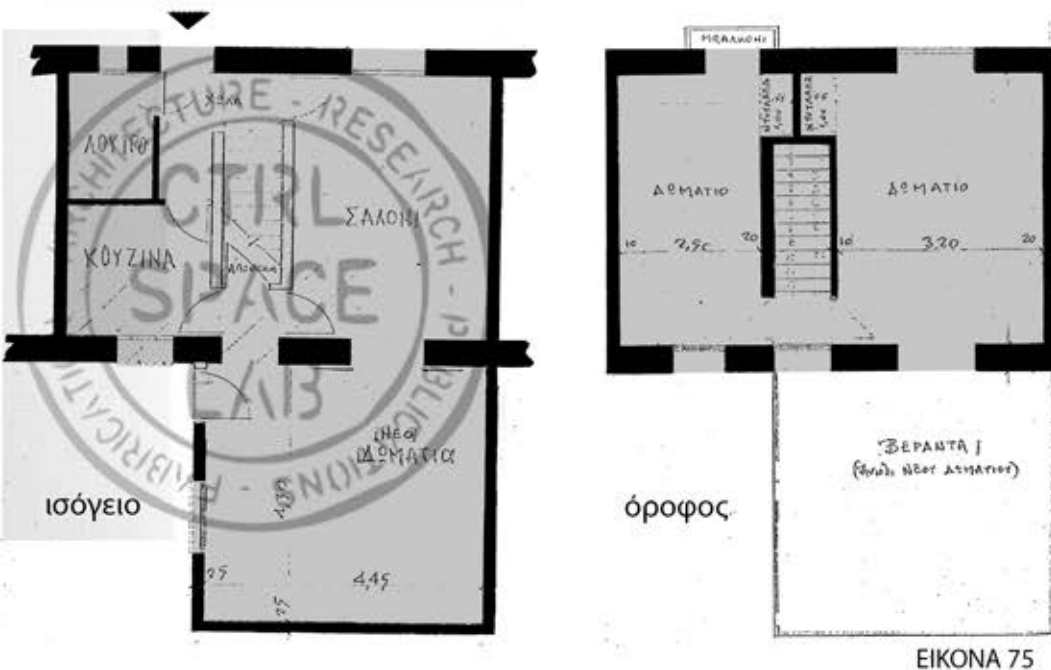
ισόγειο

ΕΙΚΟΝΑ 74

Ο τύπος κατοικίας E1, συνολικού εμβαδού 77τμ., διαθέτει στο ισόγειο σαλόνι, κουζίνα, μπάνιο και στον όροφο είτε ένα υπνοδωμάτιο και ημιυπαίθριο χώρο, είτε άλλο ένα δωμάτιο στην θέση του ημιυπαίθριου. Υπάρχουν 43 τέτοιες κατοικίες.

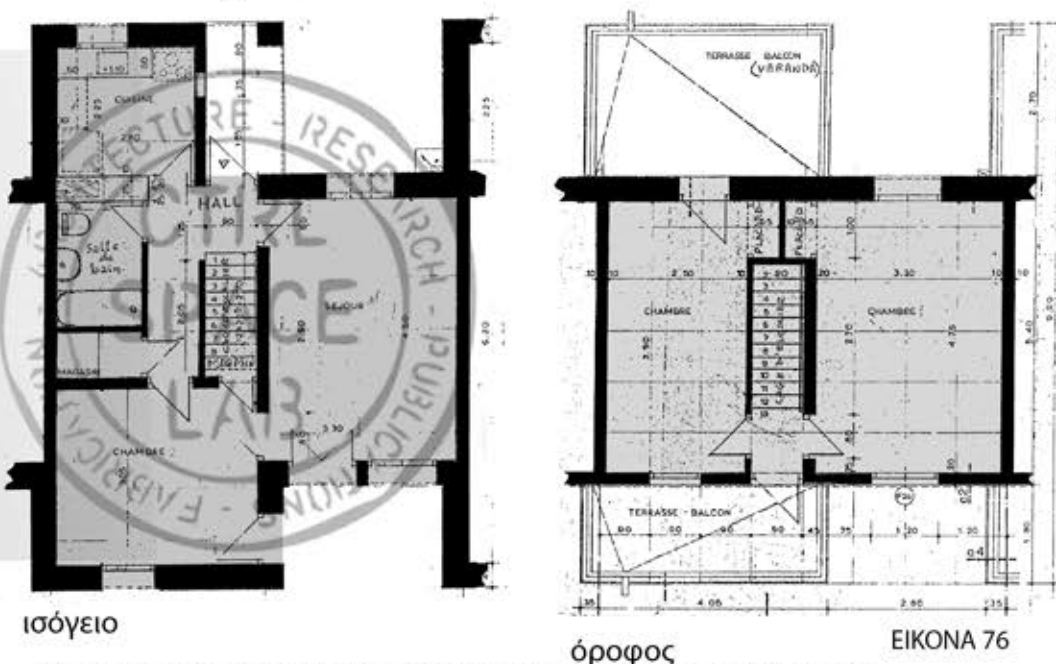
όροφος

Κατοικία τύπου E2

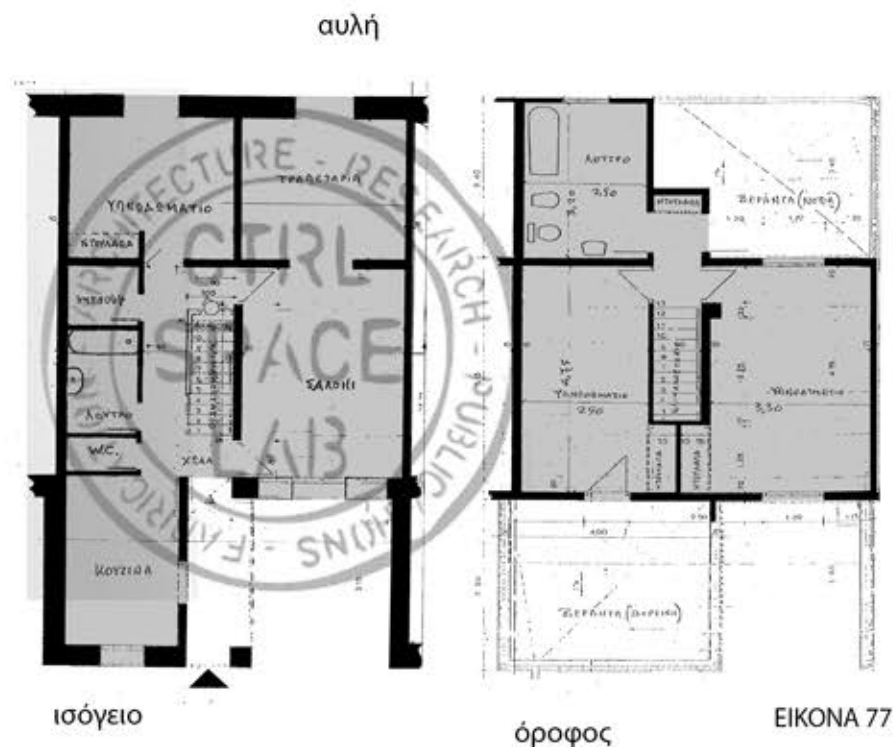
Ο τύπος κατοικίας E2, συνολικού εμβαδού 100τμ. διαθέτει στο ισόγειο σαλόνι, κουζίνα, μπάνιο και ένα δωμάτιο και στον όροφο, δύο δωμάτια και βεράντα. Υπάρχει και παραλλαγή του τύπου με τρία δωμάτια στον όροφο. Συνολικά υπάρχουν 70 τέτοιες κατοικίες. Υπάρχει παραλλαγή του τύπου με προσθήκη δωματίου στον όροφο, στη θέση της βεράντας.

Κατοικία τύπου G4

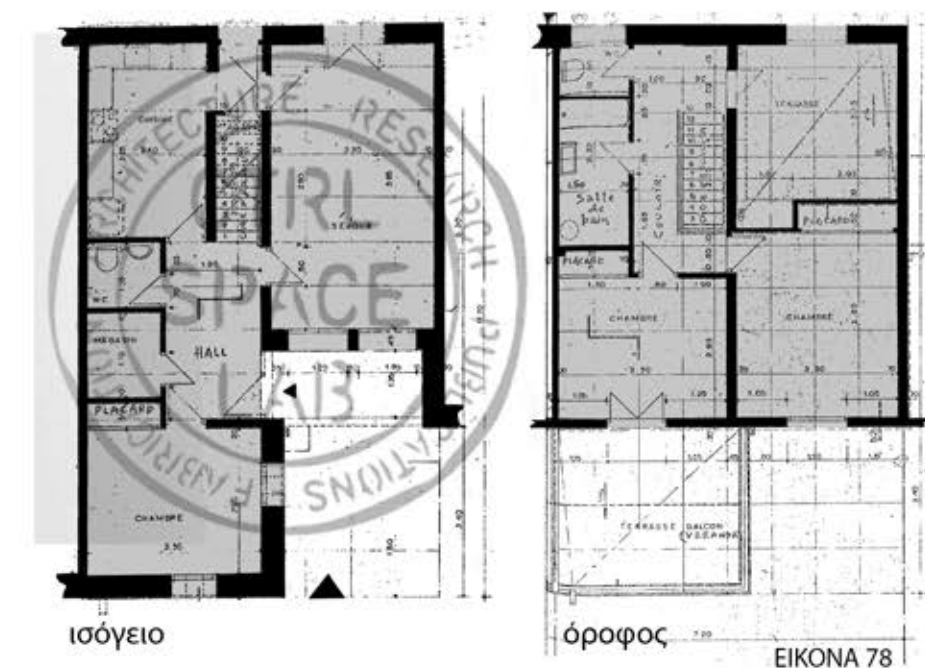
Ο τύπος κατοικίας G4, συνολικού εμβαδού 100τμ., διαθέτει στο ισόγειο σαλόνι, ένα δωμάτιο, κουζίνα και μπάνιο και στον όροφο δύο δωμάτια. Μια παραλλαγή του τύπου G4 είναι ο τύπος G5, με την προσθήκη ενός δωματίου στο ισόγειο. Υπάρχουν 140 τέτοιες κατοικίες. Μια παραλλαγή του τύπου G4, γίνεται με τη προσθήκη δωματίου στο ισόγειο.

Κατοικία τύπου I

Ο τύπος κατοικίας I, συνολικού εμβαδού 115 τμ., διαθέτει στο ισόγειο, σαλόνι, κουζίνα, χώρο τραπεζαρίας, ένα δωμάτιο, μπάνιο και αποθηκευτικό χώρο και στον όροφο, δυο υπνοδωμάτια, μπάνιο και αποθηκευτικό χώρο και δυο βεράντες. Μια παραλλαγή του τύπου I γίνεται με την προσθήκη ενός δωματίου στο ισόγειο, και υπάρχει μόνο μια τέτοια κατοικία στον οικισμό. Συνολικά, υπάρχουν 40 τέτοιες κατοικίες.

Κατοικία τύπου K

Ο τύπος κατοικίας K, συνολικού εμβαδού 130τμ., διαθέτει στο ισόγειο σαλόνι, δωμάτιο, κουζίνα, μπάνιο και αποθηκευτικό χώρο και στον όροφο δύο δωμάτια, μπάνιο, έναν ημιυπάιθριο και έναν υπαίθριο χώρο. Υπάρχουν 95 τέτοιες κατοικίες.

Σημερινή Κατάσταση

Ο οικισμός των Άσπρων Σπιτιών, μέχρι σήμερα παραμένει ιδιοκτησία της Εταιρείας Αλουμινίου Ελλάδος και συνεχίζει να καλύπτει την ανάγκη στέγασης των εργαζομένων του εργοστασίου. Δυστυχώς, σε αυτήν την περίπτωση οικισμού οι κατοικίες δεν περιήλθαν ποτέ στην ιδιοκτησία των κατοίκων, παρόλα αυτά, πλέον, υπάρχει η δυνατότητα συνέχισης της ενοικιάσής τους και μετά την σύνταξιοδότηση των εργατών.⁸³

Σε πολεοδομικό επίπεδο, έχουν επέλθει αλλαγές, κυρίως, στις χρήσεις που πρότεινε το σχέδιο Δοξιάδη διατηρώντας όμως, τις βασικές αρχές χωροθέτησης αυτών. Ο οικισμός συνεχίζει να έχει το γραμμικό του σχήμα και να διαρθρώνεται μέσω των κύριων οδικών αξόνων που είχε προτείνει ο Δοξιάδης. Επιπλέον, έχει διατηρηθεί και η οργάνωση σε τέσσερα οικιστικά κύτταρα. (εικ. 79) Οι πιο έντονες διαφοροποιήσεις παρατηρούνται στην μορφή και τα ύψη των κατοικιών, καθώς σε αρκετές περιπτώσεις εγκαταλείφθηκε η ήπια, τοπιακή δόμηση και ανοικοδομήθηκαν πολυκατοικίες και συγκροτήματα πολυκατοικιών καθώς επίσης και στους πεζόδρομους και τους δημόσιους χώρους των οικιστικών συγκροτημάτων, οι οποίοι λειτουργούν ως χώροι στάθμευσης των κατοίκων (εικ.80). Οι κατοικίες που κατασκευάστηκαν το 1963, με βάση τα σχέδια του Δοξιάδη, υπόκεινται σε αυστηρή νομοθεσία, η οποία απαγορεύει οποιαδήποτε επέμβαση των κατοίκων. Ο κεντρικός δημόσιος, τομέας έχει διατηρήσει κατά το ήμισυ τις αρχικές του χρήσεις, ενώ στα σημεία όπου προτεινόταν η δημιουργία αθλητικών εγκαταστάσεων και χώρων πρασίνου, έχουν αναπτυχθεί χρήσεις πλατείας και κατοικιών κατά τις δεκαετίες '70 και '80 για την κάλυψη του στεγαστικού προβλήματος που προέκυψε από την αύξηση του πληθυσμού.

83. Θεοδοροπούλου Λαμπρινή, ερευνητική εργασία "Άσπρα Σπίτια Βοιωτίας", Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 2017, σελ. 100

σημεία του οικισμού που έχουν διατηρηθεί

EIKONA 80

σημεία του οικισμού που ανοικοδομήθηκαν

Παρατηρούμε, ότι η εξέλιξη του οικισμού έχει γίνει σημειακά, με αλλαγές χρήσεων γης αλλά και ανέγερση νέων κτηρίων, χωρίς όμως να έχει επεκταθεί χωρικά και να έχει ξεπεράσει τα όρια του αρχικού οικισμού. (εικ. 81) Σε γενικές γραμμές, ο οικισμός συνεχίζει να διατηρεί την μορφή αλλά και τις αρχές που είχε οραματιστεί ο αρχιτέκτονας αλλά μια δυναμική πόλη είναι αναπόφευκτο ότι θα υποστεί αλλαγές με το πέρασμα του χρόνου. Ο πληθυσμός των Άσπρων Σπιτιών, σήμερα ανέρχεται στους 3.000 που στην πλειοψηφία τους είναι εργάτες του εργοστασίου.

EIKONA 81

*“Πρόοδος είναι η εφαρμογή των ουτοπιών”
Oscar Wilde, The Soul of Man Under Socialism*

Η πόλη μεταλλάσσεται, όπως είδαμε, δυναμικά, με σκοπό να καλύψει συνεχείς και διαφορετικές ανάγκες που προκύπτουν λόγω οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών. Η δημιουργία, η διατήρηση ή αλλαγή μιας κατάστασης στην πόλη είναι ταυτόχρονα και μια αλλαγή ή διατήρηση μιας κοινωνικής ή οικονομικής κατάστασης. Όπως είδαμε, η Βιομηχανική Επανάσταση προκάλεσε μια ριζική αλλαγή στη παραγωγική διαδικασία του 18ου-19ου αι., η οποία προκάλεσε, με τη σειρά της, ένα φαινόμενο domino παρασέρνοντας τις οικονομικές, κοινωνικές και χωρικές ισορροπίες που λειτουργούσαν μέχρι εκείνη τη στιγμή. Η εμφάνιση μιας νέας κοινωνικής τάξης τον 19ο αι., απόρροια της αλλαγής που προκάλεσε η Βιομηχ. Επανάσταση, επηρέασε, εμφανώς, το κοινωνικό γίνεσθαι της εποχής αλλά δημιούργησε και ανακατατάξεις σε χωρικό επίπεδο, οι οποίες διήρκησαν για πάνω από έναν αιώνα, μέχρι να βρεθούν ξανά σε μια, κάποια ισορροπία.

Συνεπώς, από την πλευρά της αρχιτεκτονικής, η μελέτη και ο σχεδιασμός της πόλης δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ένα μεγάλης κλίμακας, χωροθετικό πρόβλημα προς επίλυση, αλλά να εμπεριέχει και κοινωνικο-πολιτική ανάλυση με την βοήθεια και άλλων επιστημών. Κάτι τέτοιο είδαμε να συμβαίνει με τις θεωρίες και αναλύσεις των ουτοπιστών πολεοδόμων τον 19ο και 20ο αι. και δεν είναι, άλλωστε, τυχαίο ότι αυτήν την περίοδο και λίγο αργότερα αρχίζει να αναγνωρίζεται η πολεοδομία ως επιστήμη. Οι τρεις περιπτώσεις οικισμών που αναλύθηκαν, ξεκίνησαν, επίσης, από το στάδιο του σχεδιασμού τους κιόλας, με σκοπό να θέσουν στην πράξη “ουτοπικές” θεωρίες του αιώνα τους, στο βαθμό που ήταν επιτρεπτό. Ο Menier, εφάρμοσε εν μέρει την ουτοπία του R. Owen και των κηπουπόλεων, ο LeCorbusier, εφάρμοσε εν μέρει την θεωρία του T.Garnier εμπλουτισμένη με τις αρχές του μοντέρνου κινήματος που ο ίδιος πρέσβευε και ο Δοξιάδης την δική του θεωρία, για μια ουτοπία εν τόπω, μια εντοπία και ίσως αυτός να είναι και ο λόγος που και τα τρία αυτά παραδείγματα συνεχίζουν μέχρι τις μέρες μας την λειτουργία τους.

Και στις τρεις μελέτες περίπτωσης, που προηγήθηκαν, ήταν ξεκάθαρο ότι η βιομηχανία, η βασική οικονομική δραστηριότητα και των τριών αυτών περιοχών, επηρέασε σε σημαντικό βαθμό, τόσο κατά την διάρκεια της ακμής της όσο και κατά την περίοδο της αποβιομηχάνισης, τις συνθήκες και συνθήκες διαβίωσης των ανθρώπων και κατ’ επέκταση και του “φυσικού” τους περιβάλλοντος, την πόλη.

Στις δυο πρώτες περιπτώσεις, οι τοπικές κοινωνίες δεν κατάφεραν να ακολουθήσουν τις αλματώδεις εξελίξεις της εκβιομηχάνισης και συνεπώς, οδηγήθηκαν σταδιακά στην αποβιομηχάνιση και αλλαγή της βασικής τους παραγωγικής δραστηριότητας, με το εγκαταλελειμένο εργοστάσιο του Menier να αλλάζει χαρακτήρα από μονάδα παραγωγής σε τουριστικό προορισμό και χώρο γραφείων, ενώ στο Pessac, οι μοντέρνες γειτονίες του Frugès, διατηρήθηκαν και επανήλθαν στην αρχική τους κατάσταση, λαμβάνοντας και αυτές μέρος σε έναν αναγκαίο μετασχηματισμό της χρήσης τους.*

Συνεπώς, παρατηρούμε ότι η αλλαγή στο αντικείμενο της βασικής οικονομικής δραστηριότητάς προκάλεσε αλλαγή και στην εικόνα του δομημένου χώρου. Στην περίπτωση του Noisiel, οι αμιγείς κατοικίες των εργατών, σήμερα έχουν αποκτήσει μια μεικτή χρήση με τα περισσότερα ισόγεια να διαθέτουν και καταστήματα και οι πεζοδρόμοι να έχουν μετατραπεί σε αυτοκινητόδρομους.

Ακόμα και στη περίπτωση του Pessac, που επανήλθε εξ’ ολοκλήρου στην αρχική του μορφή και συνεπώς θα μπορούσαμε να πούμε ότι η εικόνα του δομημένου χώρου δεν μεταβλήθηκε καθόλου, αν αναλογιστούμε ότι κατά την περίοδο εγκατάστασης των εργατών αυτοί είχαν προβεί σε παρεμβάσεις οικειοποίησης των “περίεργων” κυβικών σπιτιών τους, είναι εμφανής η αλλαγή που προκλήθηκε από την παύση λειτουργίας του εργοστασίου και τον νέο χαρακτήρα που επομίστηκε ο οικισμός. Μπορεί να μην άλλαξε σε λειτουργικό επίπεδο, καθώς οι χρήσεις που διαθέτει είναι ακόμα μόνο κατοικίας, αλλά η αλλαγή που επήλθε ήταν σίγουρα, αρχικά, σε μορφολογικό επίπεδο και στην συνέχεια και στον χαρακτήρα του οικισμού.

Ένα ερώτημα, το οποίο τίθεται, είναι κατά πόσο και σε ποιό βαθμό ο νέος ρόλος που αποκτά ο οικισμός επηρεάζει την συνολική εικόνα της αρχικής σύλληψης του και κατά πόσον ή γιατί διατηρεί τον χαρακτήρα του. Οι εκάστοτε επιλογές καθορίζονται από διάφορες παραμέτρους που σχετίζονται με την ταυτότητα, την ιστορικότητα αλλά και την σημασία του οικισμού για την κοινωνία.

Στο παράδειγμα του Noisiel, η εικόνα του οικισμού έχει αλλοιωθεί σε σχετικά μεγάλο βαθμό, καθώς νέες χρήσεις εμπεριέχονται πλέον σε αυτόν, αφού πρέπει πια να συμβαδίσει, όπως προαναφέρθηκε, με τα νέα δεδομένα και τον πιο τουριστικό και επιχειρηματικό χαρακτήρα που απέκτησε η περιοχή. Σε αυτήν την περίπτωση, ιστορικής, αρχιτεκτονικής και πολιτισμικής σημασίας δεν θεωρήθηκε αποκλειστικά ο οικισμός αλλά περισσότερο το εργοστάσιο στο οποίο απευθυνόταν ο οικισμός και το οποίο αποκαταστάθηκε πλήρως.

Ενώ, λοιπόν, ο αρχικός οικισμός λειτουργεί και αυτός ως ένα “τεκμήριο βιομηχανικής κληρονομιάς” που προσφέρει, εν μέρει, στον επισκέπτη μια εικόνα του παρελθόντος, ο αρχικός του σκοπός, η ανάγκη, δηλαδή, στέγασης καλύπτεται κυρίως από τις γύρω περιοχές οι οποίες προσφέρουν σύγχρονες κατοικίες και μεγαλύτερο εύρος υπηρεσιών.

Στο Pessac, στις γειτονίες του LeCorbusier, τέθηκε σε εφαρμογή ένα διαφορετικό σενάριο καθώς, λόγω της αναγνώρισης της πρωτοπορίας και της αρχιτεκτονικής αξίας των κτιρίων, ο οικισμός προστατεύτηκε και διατηρήθηκε εξ’ ολοκλήρου στην αρχική του κατάσταση, ενώ οι χρήσεις του παρέμειναν, με μια μόνο εξαίρεση (το κτίριο μουσείο/κέντρο επισκεπτών). Σε αυτήν την περίπτωση, ενώ βλέπουμε να αποδίδεται η ιστορική, αρχιτεκτονική και πολιτιστική αξία στο αρχικό εγχείρημα, να αντιμετωπίζεται ως αναπόσπαστο κομμάτι της αστικής δομής της περιοχής και να διατηρεί εξ’ ολοκλήρου τον αρχικό σκοπό του, το πρόβλημα που προκύπτει είναι το γεγονός του μη ξεκάθਾਰου χαρακτήρα που αποκτά ο οικισμός. Καθώς συνεχίζει, ως τις μέρες μας, να λειτουργεί ως μια “ιδιωτική” οικιστική μονάδα, μέσα στον αστικό ιστό της περιοχής, η οποία όμως είναι επισκέψιμη από ένα ευρύτερο κοινό, το οποίο έχει ως κύριο αντικείμενο της επίσκεψης τα ίδια τα σπίτια των κατοίκων. Λειτουργεί, συνεπώς, και σαν ένα θεματικό πάρκο, γεγονός που μπορεί να συνέβαλλε στην ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής, παρόλα αυτά δημιουργεί και μια δυσλειτουργία στον αρχικό οικισμό.

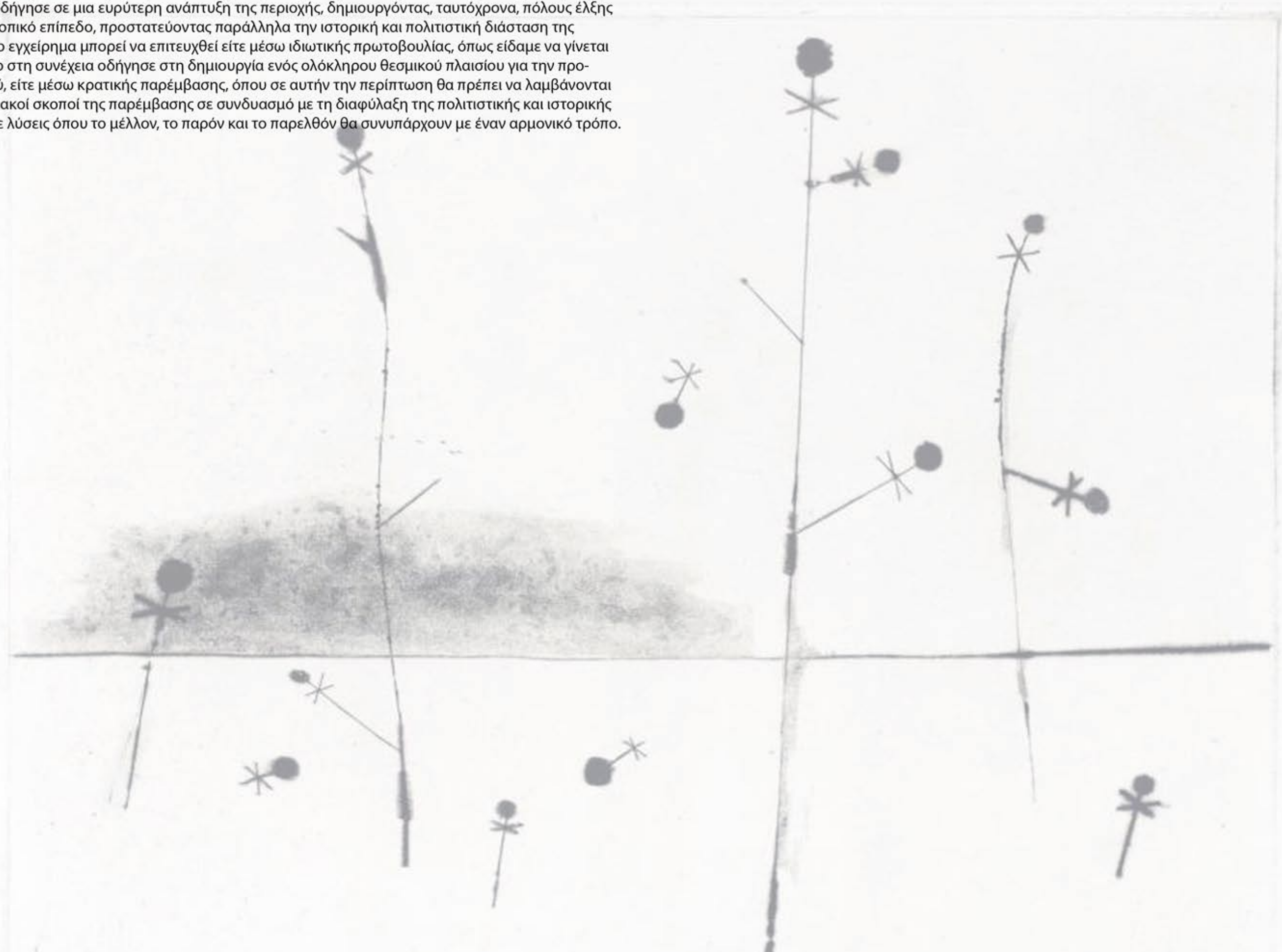
Το παράδειγμα των Άσπρων Σπιτιών, είναι, επίσης, μια ξεχωριστή περίπτωση, καθώς η λειτουργία του εργοστασίου συνεχίζει μέχρι τις μέρες μας και η ανάγκη για στέγαση των εργατών είναι ο κύριος σκοπός του οικισμού. Σε αυτήν την περίπτωση, λοιπόν, η παραγωγική διαδικασία δεν έχει αλλάξει και συνεπώς, ούτε η σχέση της με τον οικισμό, ο οποίος συνεχίζει να συμπληρώνει το εργοστάσιο. Αυτό που έχει αλλάξει, είναι η κοινωνική συνθήκη μέσα στην οποία συνεχίζει την πορεία του ο οικισμός. Οι συνθήκες διαβίωσης διαφέρουν σήμερα από αυτές που ίσχυαν την εποχή ανοικοδόμησής του και για αυτόν τον λόγο παρατηρούνται επεμβάσεις σημειακά στον οικισμό, με προσθήκες δωματίων στις κατοικίες, για την αύξηση του κατοικήσιμου χώρου, αλλά κυρίως αλλαγές στα δημόσια τμήματα στις γειτονίες, τα οποία λειτουργούν πλέον ως χώροι στάθμευσης για τους κατοίκους

Μια, ακόμα, ιδιαιτερότητα που συναντάται εδώ είναι το γεγονός, ότι παρα τη πρόθεση του Κ. Δοξιάδη να περιέλθουν, μελλοντικά, οι κατοικίες στην ιδιοκτησία των εργατών, συνεχίζουν, μέχρι σήμερα, να αποτελούν ιδιοκτησία του εργοστασίου. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα ο πληθυσμός του οικισμού να αλλάζει συνεχώς και να μειώνεται σταδιακά αφού οι εργαζόμενοι δεν έχουν τη δυνατότητα απόκτησης μιας σταθερής κατοικίας, γεγονός που έχει συμβάλλει στην σημερινή, στάσιμη και σχεδόν ερειπωμένη κατάσταση του οικισμού, με το εργατικό προσωπικό του εργοστασίου να προέρχεται κυρίως από τις γειτονικές πόλεις της περιοχής (Αντίκυρα, Λιβαδειά).

Η πρακτική που έχει τεθεί σε εφαρμογή στα Άσπρα Σπίτια, καμία σχέση δεν έχει με τις διεθνείς πρακτικές που αναφέραμε, καθώς ο οικισμός των Άσπρων Σπιτιών δεν αφέθηκε “ελεύθερος” να αναπτυχθεί παράλληλα με τις αλλαγές, κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, των μεταγενέστερων δεκαετιών, ούτε όμως προστατεύτηκε από κάποιο θεσμικό πλαίσιο, παρόλη την αρχιτεκτονική αλλά και ιστορική αξία που εμπεριέχει, με σκοπό την ανάδειξή τους. Η περίπτωση των Άσπρων Σπιτιών είναι λοιπόν ένα αστικό τοπίο ή, όπως το ονομάζει ο Κ.Δοξιάδης, αστικό “κύτταρο” το οποίο σχεδιάστηκε με σκοπό το πολλαπλασιασμό του μέσα στο χώρο και τον χρόνο, έτσι ώστε να επιτευχθεί μια δυναμική πόλη-Δυνάπολη, που όμως παραμένει μέχρι και σήμερα, μοναδικό.

(*καθώς, πλέον, οι γειτονίες αυτές αποτελούν πόλο έλξης φοιτητών και φίλων της αρχιτεκτονικής.)

Εν κατακλείδι, οι νέοι ρόλοι που αποκτούν οι διάφορες περιοχές, εξαρτώνται από πολλαπλούς παράγοντες και οι τρόποι αντιμετώπισης ποικίλλουν, ανάλογα με τις αξίες που περικλείει η πόλη σε συνδυασμό και με τους πολιτικούς και οικονομικούς σκοπούς της εκάστοτε περιοχής. Το γεγονός, όμως, ότι ο δομημένος χώρος εκφράζει με την μορφή του τις συνεχείς προσπάθειες οργάνωσης, μιας πολεοδομικής αλλά και κοινωνικής κατάστασης, είναι αδιαμφισβήτητο καθώς επίσης και ότι τμήματά του, αποτελούν κομμάτια σημαντικών, ιστορικών φάσεων σε τοπικό αλλά και εθνικό επίπεδο. Για αυτόν τον λόγο, θεωρώ ότι, ο εντοπισμός, η ανάδειξη και η προστασία τους μες τον χρόνο, είναι μια πρακτική που, όπως είδαμε στα ευρωπαϊκά παραδείγματα βιομηχανικών οικισμών, οδήγησε σε μια ευρύτερη ανάπτυξη της περιοχής, δημιουργώντας, ταυτόχρονα, πόλους έλξης σε τοπικό και υπερτοπικό επίπεδο, προστατεύοντας παράλληλα την ιστορική και πολιτιστική διάσταση της περιοχής. Ένα τέτοιο εγχείρημα μπορεί να επιτευχθεί είτε μέσω ιδιωτικής πρωτοβουλίας, όπως είδαμε να γίνεται στο Pessac, το οποίο στη συνέχεια οδήγησε στη δημιουργία ενός ολόκληρου θεσμικού πλαισίου για την προστασία του οικισμού, είτε μέσω κρατικής παρέμβασης, όπου σε αυτήν την περίπτωση θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι αναπτυξιακοί σκοποί της παρέμβασης σε συνδυασμό με τη διαφύλαξη της πολιτιστικής και ιστορικής αξίας ενός τόπου, με λύσεις όπου το μέλλον, το παρόν και το παρελθόν θα συνυπάρχουν με έναν αρμονικό τρόπο.

Βιβλιογραφία

1. E. Hobsbawm, “Η εποχή των Επαναστάσεων 1789-1848”, Γ΄ Έκδοση, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα 2015
2. Παύλος Λέφας, “Αρχιτεκτονική - Μια ιστορική θεώρηση”, Εκδόσεις Πλέθρον, 2013
3. Gerog Simmel, “Μητροπολιτική Αίσθηση - Οι Μεγαλουπόλεις και η Διαμόρφωση της συνείδησης και Κοινωνιολογία των Αισθήσεων”, Εκδόσεις Αγρα, 2017, Αθήνα
4. Leonardo Benevolo, Παντελής Λαζαρίδης, “Βιομηχανική Επανάσταση-Βιομηχανική Πόλη, η δυναμική των αλλαγών και η κοινωνική προέλευση της σύγχρονης πολεοδομίας”, Εκδόσεις Νέα σύνορα, Αθήνα
5. Παντελής Λαζαρίδης, “Η εξέλιξη της μοντέρνας πόλης- η εικόνα του περιβάλλοντος κατοικίας”, Διδακτικά Κείμενα, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης-Τμήμα Αρχιτεκτόνων, 1980
6. Νίκος Κομνηνός, “Θεωρία της Αστικότητας iii αστικός σχεδιασμός και κατασκευή της πόλης”, Εκδόσεις Σύγχρονα Θέματα, 1986
7. N.J.G. Pounds, “Ιστορική Γεωγραφία της Ευρώπης, Τόμος Β΄, Η Μοντέρνα Ευρώπη”, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 1990
8. Robert Fishman, “Urban Utopias in the Twentieth Century, Ebenezer Howard, Frank Loyd Wright, Le Corbusier”, Basic Books, Inc. Publisher's New York, 1977
9. LeCorbusier, “Oeuvre Complete, 1910-1929”, Les Editions d' Architecture, 1964
10. LeCorbusier, “Η Χάρτα των Αθηνών”, Εκδόσεις Ύψιλον, 1987
11. Χ. Αग्रιαντώνη, “Οι απαρχές της εκβιομηχάνισης στην Ελλάδα τον 19ο αι.”, Ιστορικό αρχείο της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, 1986
12. Ν. Μπελαβίλας, “Ιστορικός βιομηχανικός εξοπλισμός στην Ελλάδα”, Εκδόσεις Οδυσσέας, 1998
13. Χ. Χατζιωσήφ, “Η ιστορία της Ελλάδας του 20ου αι.”, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, 1999
14. Κ. Η. Μπίρη, “ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ” Η πρώτη οδοποιία, εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα 1966
15. Εμμανουήλ Β. Μαρμαράς, “Σχεδιασμός και Οικιστικός Χώρος - θεωρητικές προσεγγίσεις και όψεις της Ελληνικής Αστικής Γεωγραφίας”, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2002
16. Kenneth Frampton, “Μοντέρνα Αρχιτεκτονική- Ιστορία και Κριτική”, Εκδόσεις Θεμέλιο, 2009
17. Πρακτικά, 2ο Συνέδριο Εταιρείας Ιστορίας της πόλης και της πολεοδομίας, “Η Πολεοδομία στην Ελλάδα από το 1949 έως το 1974”, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας-Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 2000
18. Λιούμπας Ανδρέας, “Γενική Γεωγραφία, Ανθρωπογεωγραφία και Υλικός Πολιτισμός της Ευρώπης”, Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών Σπουδές στον Ευρωπαϊκό Πολιτισμό, Ρόδος, 2011
19. Σοφία Χ. Φουσέκη, διπλωματική εργασία, “Από τη βιομηχανική πόλη στην αποβιομηχανοποίηση, Ελληνικές και Ευρωπαϊκές βιομηχανοπόλεις, δημιουργία σύγχρονου μοντέλου βιομηχανικής πόλης, Ε.Μ.Π., Σχολή Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών, τομέας Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού, Αθήνα, 2014

Διαδικτυακές Πηγές

1. <https://www.press.uchicago.edu/Misc/Chicago/076903.html>
2. http://www.greekarchitects.gr/site_parts/articles/print.php?article=10382&language=gr
3. <https://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/06/18-8.pdf>
4. <https://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/i-eyropi-mia-ipeiros-tis-prosfygias>
5. <https://www.academia.edu/9048290/>
6. <https://www.scribd.com/doc/207096166/Tony-Garnier-une-cite-industrielle-1918>
7. <https://docplayer.fr/64913007-Fruges-le-corbusier-dossier-de.html>
8. <http://archiarchis.canalblog.com/archives/2013/03/06/26583563.html>
9. <https://www.nytimes.com/1981/03/15/arts/architecture-view-le-corbusier-s-housing-project-flexible-enough-endure-ada.html?pagewanted=all>
10. <https://en.wikiarquitectura.com/building/quartiers-modernes-fruges/#>
11. <https://www.ina.fr/video/CAF97028666>
12. <https://www.youtube.com/watch?v=9eVaPaAZ4II>
13. <https://www.metalocus.es/es/noticias/cite-fruges-laboratorio-de-ciudad-trabajadora-en-los-anos-20-por-le-corbusier>
14. <http://www.fondationlecorbusier.fr>
15. https://issuu.com/vas_io2004/docs/doxiadis_city_of_the_future
16. <https://www.alhellas.com/el-gr/press-releases/aluminium-press-releases>
17. <http://controlspacelab.blogspot.com/>
18. http://www.arch.upatras.gr/sites/default/files/uploads/activities/4458/attachments/ergazomai_ara_katoiko-22710.pdf
19. <https://www.youtube.com/watch?v=2cVgVY0WgsA>
20. <https://archive.ert.gr/69357/>
21. https://issuu.com/735666/docs/_____614a3a19e3c880
22. <https://www.daa.gov.gr/newsite/2011-01-18-12-37-34/2011-02-02-17-57-57/2009-06-14-17-21-18.html>

Πηγές Εικόνων:

εικόνα 1: “Herbier de Jean Jack Rousseau”, Muséum National d' Histoire Naturelle
<http://www.mnhn.fr/fr/collections/ensembles-collections/botanique/herbiers-historiques/herbier-dit-jean-jacques-rousseau>

εικόνα 2: Χάρτης εμπορίου βαμβακιού, David Rumsey, 1858
https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~304731~90075290:Carte-figurative---de-coton---1858-?sort=pub_list_no_initialsort%2Cpub_list_no_initialsort%2Cpub_date%2Cpub_date&qvq=q:diagram;sort:pub_list_no_initialsort%2Cpub_list_no_initialsort%2Cpub_date%2Cpub_date;lc:RUMSEY~8~1&mi=8&trs=1368

εικόνα 3: Γαλλική κοινωνία, 18ος αι.
<https://www.timetoast.com/timelines/1789-1795-96b0f2bc-10e1-42f0-aa48-d53638e40c88>

εικόνα 4: Δίκτυο σιδηροδρόμων
https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~304731~90075290:Carte-figurative---de-coton---1858-?sort=pub_list_no_initialsort%2Cpub_list_no_initialsort%2Cpub_date%2Cpub_date&qvq=q:diagram;sort:pub_list_no_initialsort%2Cpub_list_no_initialsort%2Cpub_date%2Cpub_date;lc:RUMSEY~8~1&mi=8&trs=1368

εικόνα 5: φωτογραφία του πρώτου τηλεγραφήματος, wikipedia
https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CE%B7%CE%BB%CE%AD%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%BF%CF%82#/media/File:The_First_Telegraph.jpg

εικόνα 6: Αστική εξάπλωση Λονδίνου, Π.Γ. Λαζαρίδης, “ Η εξέλιξη της μοντέρνας πόλης- η εικόνα του περιβάλλοντος κατοικίας” , σελ. 21

εικόνα 7: Απόσπασμα χάρτη, Λονδίνο, 1800, <http://www.bl.uk/onlinegallery/onlineex/maps/uk/zoomify133617.html>

εικόνα 8: Χάρτης Oxforshire, 1786, <http://www.bl.uk/onlinegallery/onlineex/maps/uk/zoomify133549.html>

εικόνα 9: Σχηματικό διάγραμμα ανάπτυξης της πόλης, Π.Γ. Λαζαρίδης, “ Η εξέλιξη της μοντέρνας πόλης- η εικόνα του περιβάλλοντος κατοικίας” , σελ. 77

εικόνα 10: Διαγραμματικός χάρτης ανάπτυξης πόλεων στην Αλσατία, N.J.G. Rounds, Ιστορική Γεωγραφία της Ευρώπης, Τόμος Β', Η Μοντέρνα Ευρώπη Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 1990, σελ.195

εικόνα 11: Σκίτσο του Manchester, Henry William, 1889,
https://luna.manchester.ac.uk/luna/servlet/detail/maps002~1~1~415197~225679:%3Ca-rel=license--href=http---creat?sort=reference_number%2Ctitle&qvq=q:brewer%20manchester;sort:reference_number%2Ctitle;lc:maps002~1~1&mi=0&trs=2

εικόνα 12: Ανάπλαση κέντρου Φλωρεντίας, 1885, Π.Γ. Λαζαρίδης, “ Η εξέλιξη της μοντέρνας πόλης- η εικόνα του περιβάλλοντος κατοικίας” , σελ. 70

εικόνα 13: Αστική εξάπλωση Lyon, <https://pages.uoregon.edu/kimball/mfgR.htm#1877:zpd.EUR.rrd>

εικόνα 14: “Νέα Αρμονία”, Robert Owen, 1825, <https://pixels.com/featured/new-harmony-1824-granger.html>

εικόνα 15: Σχέδια Falanstere, Charles Fourier, google search

εικόνα 16, 17,18: Σχέδια και εικόνες Familistere, Godin, google search

εικόνα 19: Σκίτσα LeCorbusier, Π.Γ. Λαζαρίδης, “ Η εξέλιξη της μοντέρνας πόλης- η εικόνα του περιβάλλοντος κατοικίας” , σελ. 104

εικόνα 20: Συστήματα δόμησης, Birmingham, Π.Γ. Λαζαρίδης, “ Η εξέλιξη της μοντέρνας πόλης- η εικόνα του περιβάλλοντος κατοικίας” , σελ. 30

εικόνα 21: Διάγραμμα συγκέντρωσης πληθυσμού και χάρτης πυκνότητας πληθυσμού στην Ευρώπη, Rounds, N.J.G. 1990/2001. Ιστορική Γεωγραφία της Ευρώπης (τόμος Β'): Η μοντέρνα Ευρώπη. σελ.183

εικόνα 22: Πρόταση γραμμικής βιομηχανικής πόλης Stalingrad, N.A. Milyutin, 1930, The New City, Principles of planning, by L. Hilberseimer, 1994, σελ.70

εικόνα 23: Σχέδιο διάταξης, προοπτικό και σκίτσα της Βιομηχ. πόλης του Tony Garnier, <http://architectureandurbanism.blogspot.com/2010/11/tony-garnier-une-cite-industrielle-1917.html>
<http://www.penccil.com/gallery.php?p=490504414159>

εικόνα 24: Χάρτης της Γαλλίας, 19ος αι., “Carte d’ Etat-Major”, <http://www.iau-idf.fr/cartes-anciennes.html>

εικόνα 25: Διάγραμμα εξέλιξη της περιοχής του εργοστασίου Menier, Atoke Romarick, “Site Noisiel”, ENSAPLV, 2011, https://issuu.com/atoke/docs/site_noisiel – pdf

εικόνα 26: Αποσπάσματα χαρτών , <http://www.iau-idf.fr/cartes-anciennes.html>

εικόνα 27, 28: Σχέδιο γενικής διάταξης της εργατούπολης Menier, <https://www.menier.co.uk/history/>

εικόνα 29: Διάγραμμα λειτουργιών δημόσιου τομέα του οικισμού, http://pone.lateb.pagesperso-orange.fr/Visite_guidee_Nosiel.htm

εικόνα 30,31,32: Τοπογραφικό οικισμού-Προοπτικό του οικισμού Menier-φωτογραφία Google maps(προσωπική επεξεργασία), <http://companytowntpi7.wixsite.com/company-towns/noisiel---logement-ouvrier>

εικόνα 33: Αεροφωτογραφία της ευρύτερης περιοχής του βιομηχ, οικισμού, Google Earth (προσωπική επεξεργασία)

εικόνα 33: Φωτογραφίες του βιομηχ. οικισμού πριν και μετά, 1900-2017, <https://www.youtube.com/watch?v=iCclAkNIHUM>

εικόνα 34: Χάρτης του Bordeaux, Peret et fils, 1923, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b530650481/f1.item.zoom>

εικόνα 36: Αξονομετρικό οικισμού, <https://en.wikiarquitectura.com/building/quartiers-modernes-fruges/#qm-frugesiso->

εικόνα37: 1926-<https://lelienhegc.jimdo.com/2013/10/29/le-corbusier-et-la-cit%C3%A9-frug%C3%A8s-%C3%A0-pessac/2016-google-earth>

εικόνα 38: Αξονομετρικό οικισμού, με τις επεμβάσεις των κατοίκων, Quartiers Modernes-Frugues-Pessac-Gironde, Le Corbusier & Pierre Jeanneret, architectes 1924-1927 Zone de Protection du Patrimoine Architectural, Urbain et Paysage, Z.P.P.A.U.P, Rapport de Presentation, July 1994, σελ. 31

εικόνα 39: Αποσπάσματα χαρτών, 1923: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b530650481/f1.item.zoom>
1950: <https://www.geoportail.gouv.fr/donnees/cartes-1950>
1990: <http://www.pessac.fr/au-quotidien/nouvel-arrivant/carte-interactive-789.html>

εικόνα 40: Αξονομετρικό σχέδιο οικισμού, <https://en.wikiarquitectura.com/building/quartiers-modernes-fruges/#qm-frugesiso->

εικόνα 41: Φωτογραφίες κατοικιών, google maps (προσωπική επεξεργασία)

εικόνα 42, 43, 44: Σχέδια Γεν. διάταξης οικισμού, Quartiers Modernes-Frugues-Pessac-Gironde, Le Corbusier & Pierre Jeanneret, architectes 1924-1927 Zone de Protection du Patrimoine Architectural, Urbain et Paysage, Z.P.P.A.U.P, Rapport de Presentation, July 1994 σελ. 16

εικόνα 45: Τομές των δρόμων, Quartiers Modernes-Frugues-Pessac-Gironde, Le Corbusier & Pierre Jeanneret, architectes 1924-1927, Zone de Protection du Patrimoine Architectural, Urbain et Paysage, Z.P.P.A.U.P, Rapport de Presentation, July 1994

εικόνα 46: LeCorbusier, “ Oeuvre Complete, 1910-1929”, Les Editions d’ Architecture, 1964, σελ. 69

εικόνα 47: Αξονομετρικό οικισμού, <https://en.wikiarquitectura.com/building/quartiers-modernes-fruges/#qm-frugesiso->
(προσωπική επεξεργασία)

Σχέδια κατοικιών

εικόνα 48, 49, 50, 51, 52: <http://archiarchis.canalblog.com/archives/2013/03/06/26583563.html>

εικόνα 53: Σημερινή κατάσταση ευρύτερης περιοχής του βιομηχανικού οικισμού,
Ville de Pessac- Cite Fruges - Plan de Gestion, 2010, Agence d' Urbanisme, Bordeaux metropole Aquitaine (a'urba.)
https://www.aurba.org/wp-content/uploads/2010/06/Cit%C3%A9_Frug%C3%A8s_Plan_Gestion2010.pdf

εικόνα 54: Φωτογραφία του οικισμού σήμερα, Nikolas Ernult, Ville de Pessac/ / ADAGP-FLC
<http://www.aquitaineonline.com/actualites-en-aquitaine/gironde/6584-pessac-cite-fruges-le-corbusier-unesco.html>

εικόνα 55: Διάγραμμα με το πλήθος των εργοστασίων και των εργατών στην Ελλάδα, προσωπική επεξεργασία,
στοιχεία απο το “ Ανεξάρτητος Τόμος της Νέας Παγκοσμίου Εγκυκλοπαίδειας - Το νεοελληνικό έθνος και ο
νεοελληνικός πολιτισμός” Αθήνα, 1959, Μορφωτική Εταιρεία, σελ. 728-732

εικόνα 56: Χάρτες με την βιομηχανία της Ελλάδος και την συγκέντρωση του πληθυσμού το 1940,
“Αι θυσίαι της Ελλάδος στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο”, Γραφείο Χωροταξικών και Πολεοδομικών μελετών και
ερευνών, 1946, Καθημερινή

εικόνα 58: Φωτογραφίες του οικισμού των Άσπρων Σπιτιών, http://mwlosnews.blogspot.com/2016/10/blog-post_54.html

εικόνα 59: Εξέλιξη οικισμού, εικόνα Google Earth (προσωπική επεξεργασία)

εικόνα 60, 61: google search

εικόνα 62: Διάγραμμα βασικού οδικού άξονα της περιοχής των Άσπρων Σπιτιών (προσωπική επεξεργασία)

εικόνα 63: Σχέδιο γεν. διάταξης οικισμού Άσπρων Σπιτιών, google search

εικόνα 64: Διάγραμμα χρήσεων (προσωπική επεξεργασία)

εικόνα 65, 66: Φωτογραφίες κατοικιών, περιοδικό Άσπρη Πολιτεία, <http://dev.innews.gr/aluminium/>

Σχέδια κατοικιών

εικόνες 67,68,69,70,71,72,73,74,75,76,77,78 : Νικόλαος Πατσαβός, αρχειακό υλικό απο το
αρχιτεκτονικό γραφείο **Ctrl_Space_Lab** , 2015

εικόνα 79: Φωτογραφία οικισμού, 1965,
<https://www.protagon.gr/epikairota/o-omilos-mytilinaios-alouminion-tis-ellados-syblirwse-10-xronia-anaptyksiakis-poreias-44341284118>

εικόνα 80: Φωτογραφίες οικισμού, σήμερα, google maps

εικόνα 81: Πανοραμική φωτογραφία οικισμού, σήμερα, www.distomo.gr